T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA MAHREMİYET VE SOSYAL MEDYA

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Sevdegül ÇEKİÇ

Tez Danışmanı

Prof. Dr.

Tevhit AYENGİN

Çanakkale – 2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "İslam Hukukunda Mahremiyet ve Sosyal Medya" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26/07/2019

Sevdegül ÇEKİÇ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Sevdegül ÇEKİÇ'e ait "İslam Hukukunda Mahremiyet ve Sosyal Medya" adlı çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/~~oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

Üyeler	**İmza**
Prof. Dr. Tevhit AYENGİN (Danışman)	
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin OKUR	
Dr. Öğr. Üyesi Murat BEYAZTAŞ	

Tez No : 10281586

Tez Savunma Tarihi : 26/07/2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ

Enstitü Müdürü

26/08/2019

ÖZET

İSLAM HUKUKUNDA MAHREMİYET VE SOSYAL MEDYA

"İslam Hukukunda Mahremiyet ve Sosyal Medya" adlı tezimizde, İslam hukukundaki mahremiyet sınırları çizilmiş ve bu sınırların ne kadarının sosyal medyada ihlal edildiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Gerçekleşebilen bu ihlaller sonucunda fert ve toplumun üzerine düşen sorumluluklar ile hukuki yaptırımlar ele alınmıştır.

Birinci bölüm, konuyla alakalı kavramları içermektedir. Mahremiyet olgusuyla ilişkili kavramlar açıklanmış ayrıca sosyal ağ siteleri hususunda önemli aktarımlar yapılmıştır.

İkinci bölümde mahremiyetin İslam hukukundaki boyutları beden, mesken, bilgi, mahremiyeti kapsamında değerlendirilmiştir. Günlük yaşamdaki ibadetlerin mahremiyetle ilgisi de ele alınmıştır. Bu bölüm, İslam hukukundaki alanı belirlenen mahremiyetin nasıl ve ne şekilde olursa ihlalinin söz konusu olacağına dair hareket noktası olmuştur.

Üçüncü ve son bölüm mahremiyetin sosyal medyada ne kadar yitirildiğinin ve bunun sonucunda hukuki zeminde neler yapılması gerektiğinin ortaya çıkarılmaya çalışıldığı bölüm olmuştur. Bu bölümde sosyal medyanın beden, mesken, bilgi, aile ve ibadet mahremiyetine etkilerini değerlendirirken yer yer güncel olaylara başvurulmuştur. Ayrıca söz konusu konuların fıkıh kitaplarının ilgili bölümlerinde yer alması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Haram, Mahremiyet, Sosyal Medya, Kişilik Hakkı, İslam Hukuku

ABSTRACT

PRIVACY IN ISLAMIC LAW AND SOCIAL MEDIA

In this thesis called “Privacy in Islamic Law and Social Media”, boundaries of privacy in Islamic Law are drawn and the extent of the boundary violations in social media is attempted to be revealed. As a result of these occurring violations, the responsibilities incumbent upon individuals and community are approached along with law enforcement.

The first section includes the concepts relevant to the subject. The concepts related to privacy matter are explained and some important details about social networks are given.

In the second section, the extents of privacy in Islamic Law are evaluated within the privacy of body, residence, and information. Also, the relation between daily prayers and privacy is discussed. This section is the starting point regarding how and in what way violation occurs in the area of privacy which is determined in Islamic Law.

The third and last section is the section about an attempt to reveal to what extent privacy is lost in social media and as a result of this, what are the necessary actions in legal grounds. In this section, there are references to current events while evaluating the effects of social media to body, residence, information and family privacy. Moreover, it is emphasized that subjects in question should be included in relevant sections of Fiqh books.

Key Words: Haram, Privacy, Social Media, Personal Right, Islamic Law

ÖNSÖZ

İslam hukukunun klasik eserlerindeki "mahrem" kavramıyla ilişkilendirilebilecek olan mahremiyet, başkaları görünce, duyunca veya dokununca rahatsız olunan alanları kapsar denilebilir. Bu anlamıyla mahremiyet insanların bireysel ve toplumsal hayatında büyük bir öneme sahiptir ve günümüz dünyasının güncel tartışma konularının arasında önemli bir yer edinmiştir.

Sosyal medya platformlarının insanlar arasındaki iletişim ve etkileşime olan etkisi olumlu ve olumsuz yönleriyle uzmanlar tarafından ele alınmaktadır. Sosyal ağ sitelerinin bilgi, belge, görüntü, ses vs. paylaşımında günümüzde ulaştığı hız ve sağladığı kolaylıklar düşünülürse insan yaşamına dair olumlu etkileri yadsınamaz durumdadır. Bunun yanında bu platformlarda yaşanan gönüllü ifşa ve bu ifşa karşısında değişen mahremiyet algısının, söz konusu sitelerin olumsuz etkileri arasında olduğu sık sık dile getirilmektedir. Ayrıca sosyal medya ortamlarında dışarıdan izinsiz müdahale ile gerçekleştirilebilen mahremiyet ihlalleri de gündemi oldukça meşgul etmekte, fert ve toplum hayatındaki olumsuz etkilerine vurgu yapılmaktadır. Bu olumsuz etkilerin sonucunda mahremiyetin çöktüğü ifade edilmektedir. Bu durum bilim dünyasını çözüm arayışlarına itmiştir. Söz konusu çöküşe sebep olan etkenler ve çözüm yollarına dair çalışmalar günümüzde psikoloji, sosyoloji ve hukuk gibi alanlarda yerini almaktadır.

Tezimizin ana çerçevesi yukarıda sözünü ettiğimiz sorunsaldan yola çıkarak oluşturulmuş, öncelikle İslam hukukundaki mahremiyet anlayışı özetlenmiş ve mahremiyetin boyutları çizilmeye çalışılmıştır. Günümüzde en çok kullanılan sosyal ağ sitelerinin ahlaki zemindeki mahremiyet anlayışına olumsuz etkileri, bu etkilerin toplum üzerindeki yansımaları sonucunda yaşanabilecek olaylar ve bu olaylar karşısında hukuki zeminde yapılması gerekenler müzakere edilmiştir. Özel hayatın gizliliği ve kişilik haklarına dair konularda modern hukuktan da faydalanılmıştır.

Mahremiyetin herkesçe kabul görmüş bir tanımının olmadığı genel bir yargıdır. Sosyal medya ortamlarında mahremiyet ihlali sayılabilecek bilgi, görsel ya da ses paylaşımı yapanlar veya bu paylaşımlara şahit olanlar hakkında yine herkesçe kabul görmüş objektif değerlendirmeler yapmak zor görünmektedir. Bu manada, İslam hukukuna göre beden, mesken ve bilgi mahremiyetine dair gözetilmesi gereken hususlara uymak gerektiği tartışılmaz olmakla birlikte çalışmada sözü edilen mahremiyet ihlallerine

doğrudan bir yasaklamanın ya da yaptırımın olup olamayacağı konusunda göreceli bir bakış açısı akla gelebilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise fert ve toplum üzerinde olumsuz etkiler bırakıp, doğrudan ya da dolaylı olarak zarara yol açabilecek olayların sadece ahlaki bir problem olmaktan çıkıp hukuki zemine intikal etmesi gerektiğidir. Sosyal medya platformlarında, neyin ne kadar paylaşılmasının mahremiyet ihlali olacağının uzunca tartışılması gerektiği düşüncesini yok saymamakla beraber, İslam'ın hükümlerinin ister gerçek hayat isterse sanal âlem için değişmediği hususunu dikkate alarak bu çalışmanın gerçekleştirildiğini belirtmemiz yerinde olacaktır.

Konunun tespit edilmesinde, çalışma esnasındaki aşamalarda ve çalışmanın sonuçlandırılmasında görüş ve önerileriyle yol gösteren danışmanım Sayın Prof. Dr. Tevhit Ayengin hocama, çalışmanın her aşamasında bana destek olan değerli eşim, çocuklarım ve aile büyüklerime ayrıca çalışmadaki fıkhi kaynaklar hususunda rehber olan Diyanet İşleri Uzmanı Fatih Yıldız hocama şükranlarımı sunuyorum. Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

Sevdegül ÇEKİÇ

Ankara 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
KISALTMALAR ..... **ix**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
MAHREMİYET VE SOSYAL MEDYA İLE İLGİLİ KONULAR

1.1. Haram ve Mahremiyet **6**
1.1.1. Haram **6**
1.1.2. Mahremiyet **7**
1.2. Hak ve Mahremiyet Hakkı **13**
1.2.1. Hakkın Çeşitleri **14**
1.2.1.1. Allah Hakkı (Hukûkullah) **14**
1.2.1.2. Kul Hakkı (Hakku'l-Ibâd) **15**
1.2.2. Mahremiyet Hakkı **17**
1.3. Aile **19**
1.3.1. İslam Hukukunda Aile **20**
1.3.2. Modern Hukukta Aile **23**
1.4. Sosyal Medya **24**
1.4.1. Sosyal Medyanın Tarihsel Gelişimi **26**
1.4.2. Günümüzde En Çok Kullanılan Sosyal Ağ Siteleri **26**
1.4.2.1. Facebook **27**
1.4.2.2. Twitter **28**
1.4.2.3. Youtube **28**

1.4.2.4. Flickr 28

1.4.2.5. Instagram 29

1.4.2.6. Whatsapp 29

1.4.2.7. Snapchat 29

İKİNCİ BÖLÜM
İSLAM HUKUKUNDA MAHREMİYETİN BOYUTLARI

2.1. Beden Mahremiyeti 31

2.1.1. Fıtrat Bağlamında 31

2.1.2. Mükerrem Olmak Açısından 35

2.1.3. Sorumluluk Yönüyle 37

2.1.3.1. Organların Şahitliği Bağlamında 38

2.1.3.2. Kadın ve Erkeğin Mahrem Alanları Açısından 40

2.2. Mesken Mahremiyeti 44

2.2.1. Konutun (Evin) Tasarımı Açısından 46

2.2.2. Aile Mahremiyeti Açısından 47

2.2.3. Toplumsal Yaşam Bağlamında 50

2.3. Bilgi Mahremiyeti 52

2.3.1. Ayetler Çerçevesinde 52

2.3.2. Hadisler Çerçevesinde 54

2.4. Mahremiyetin İbadetlere Yansıması Bağlamında 55

2.4.1. İbadetin Amacı ve Önemi 56

2.4.2. İhlas ve Riya Kavramlarının İbadetlerdeki Etkisi 57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MAHREMİYET ve SOSYAL MEDYA

3.1. Sosyal Medya ve Mahremiyetin Dönüşümü 61

3.1.1. Mükellefiyet Bağlamında 62

3.1.2. Gözetimin Dönüşümdeki Rolü Bakımından 63

3.2. Beden, Mesken ve Bilgi Mahremiyetinin İhlali Bağlamında Sosyal Medya 65

3.2.1. Beden Mahremiyetinin İhlali 65

3.2.1.1. Görünürlük Bağlamında 65

3.2.1.2. Mahrem Bölgelerin Sınırları Açısından 68

3.2.1.3. Tesettür Algıları Bağlamında 69

3.2.1.4. Karşı Cinslerin Sanal Arkadaşlığı Bağlamında 71

3.2.2. Mesken Mahremiyetinin İhlali 73

3.2.2.1. İfşanın Gönüllü Olması Açısından 74

3.2.2.2. Mahremiyete Müdahale Açısından 76

3.2.3. Bilgi Mahremiyetinin İhlali 79

3.2.3.1. Bilgi Güvenilirliği Açısından 79

3.2.3.2. Mefsedete Götüren Fiiller Açısından 83

3.2.3.3. Haksız Kazanç Bağlamında 86

3.3. Sosyal Medya ve Aile İçi Mahremiyet İhlalleri 89

3.3.1. Çocuklara Ait Mahremiyet İhlalleri 91

3.3.2. Hasta Mahremiyetinin İhlali 93

3.3.3. Vefat Eden Fertlerinin Mahremiyetlerinin İhlali 94

3.4. Sosyal Medyanın Boşanmalara Etkisi 97

3.4.1. Sorumluluklar ve Nüşûz Bağlamında 98

3.4.2. Eşler Arası Mahremiyet Tutumları Bağlamında 102

3.5. Sosyal Medya ve İbadet Mahremiyeti 104

3.5.1. Riya Bağlamında 105

3.5.2. İnancı Olumsuz Etkileyen İçerikler Açısından 107

3.6. Modernitenin Sosyal Medyadaki Mahremiyet İhlallerine Etkisi 107

3.7. Sosyal Medya ve Mahremiyet Hakkının İhlali 110

SONUÇ 114

KAYNAKÇA..... 120

ÖZGEÇMİŞ 136

KISALTMALAR

a.s	**:**	Aleyhi's-Selam
Bkz.	**:**	Bakınız
C.	**:**	Cilt
Çev.	**:**	Çeviren
DİA	**:**	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	**:**	Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.	**:**	Hazreti
md.	**:**	Madde
s.	**:**	Sayfa
s.a.s.	**:**	Sallallahü Aleyhi ve Sellem
ss.	**:**	Sayfa sayısı
Sy.	**:**	Sayı
ŞİA	**:**	Şamil İslam Ansiklopedisi
TCK	**:**	Türk Ceza Kanunu
TDV	**:**	Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	**:**	Tarihsiz
UHİM	**:**	Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi
Vd.	**:**	Ve devamı
Vs.	**:**	Vesaire
Yay.	**:**	Yayınları

GİRİŞ

1.Tezin Konusu ve Amacı

Klasik fıkıh kitaplarına bakıldığında mahremiyet kavramının genellikle kitâbu'n-nikâh başlığında yer aldığı görülür. Söz konusu bu bölümlerde mahremiyetin teknik tanımları yapılır. Bu çalışmada yer alan mahremiyet ise İslam hukuku kaynaklarında kitâbu'n-nikâh başlığında yer alan teknik tanımından öte, hayatın her alanında kulun fiillerinin kazanacağı boyut ve sınır ile ilgilidir.

Bireysel ve toplumsal hayatta büyük bir öneme sahip olan mahremiyet, günümüz tartışma konuları arasına girmiştir. Son yıllarda özellikle bilişim teknolojileri anlamındaki gelişmelerin bu hususa etkisi büyüktür. İletişim teknolojileri konusunda ileri boyutlara taşınan sosyal medya ise aynı zamanda yeni tartışma konularını da gündeme getirmektedir. Bu durumda mahremiyetin günümüz şartlarında yeniden tanımlanması ve İslam hukukundaki sınırlarının bu yeni gelişmelere paralel olarak tekrar çizilmesi için yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir.

Sosyal ağlar fotoğraf, video, ses vb. şeylerin paylaşılması noktasında çok farklı imkânlar sağlamakta bu da fertlerin özgürlük anlayışının yeniden sorgulamasını gerektirebilmektedir. Zira bu özgürlük anlayışının mahremiyetten mahrum bir toplum inşa ettiği şeklindeki ifadeler gündemdeki yerini korumaktadır. Ayrıca kişinin kendi iradesiyle yine kendisini ifşası bu hususstaki tartışmaların en başında yer alabilmektedir. Sözü edilen bu mahremiyet ifşasında akla ilk gelen beden mahremiyetinin zedelenmesidir. Yaratıcının bize emaneti konumunda olan beden aynı zamanda değerlidir. İslam hukuku kadın ve erkeğin ister kendi aralarında ister karşı cinsle olan münasebetlerinde bedeninin mahrem alanlarını naslar çerçevesinde net bir şekilde çizmiştir. Sosyal medyadaki mahremiyet ifşalarının, çalışmamızda da ele alınmaya çalışıldığı gibi fıkıh kaynaklarında yer alan avret başlığı başta olmak üzere ilgili başlıklarda yer almasına ihtiyaç vardır.

Sosyal medya platformlarının sunduğu imkânlarla zedelenmesi söz konusu olan bir başka konu da mesken mahremiyetidir. Fertlerin özel yaşamı ve aile hayatının korunmasında önemli bir alan olan meskenler İslam anlayışında "harem" kavramıyla nitelendirilmiş, Kâbe ile de ilişkili olarak bir kutsal bağlantısı kurulmuştur. Mesken mahremiyetine dair kurallar naslarda açıkça belirtilmiştir. Bu anlayıştan gelen bir

gelenekle özellikle Osmanlıda meskenin mahremiyetine yönelik alınan birçok tedbir göze çarpmaktadır. Gerek nasların çizdiği çerçeve gerekse *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin* bazı maddeleri çalışmamızda yer almış ve meskenin masuniyetine dair kurallar, ister kişinin iradesiyle ister dışarıdan müdahale ile ihlal edilsin bunun uygun olmadığı aktarılmaya çalışılmıştır. İslam hukuku alanında yapılan güncel çalışmalarda daha fazla yer almasının gerekli olduğunu düşündüğümüz mesken mahremiyetinin, modern hukuk sisteminin şimdiki hali göz önünde bulundurularak bu anlamdaki koruyucu tedbirlerin artırılmasının önemli olduğu açıktır.

Modern hukukta özel hayatın korunması şeklinde yerini alan mahremiyet kavramı İslam hukuku açısından da temel insan hakkıdır. Söz konusu bu haklar arasında kişiye ait bilgilerin kendi izni olmadan başkası tarafından paylaşılmaması ya da kullanılmaması yer alır. Ayrıca, sosyal medya ağlarının sunduğu imkânlar bilginin herkese kolayca ulaşmasını sağlamaktadır. Buna karşın bilginin hiç bir şekilde İslami süzgeçten geçmeden sunulması bu mecrada var olan bilgilerin güvenirliği açısından tartışmaya açılırken, bir taraftan da burada yanlış ve yanıltıcı beyanda bulunmanın fert ve toplum açısından mefsedete yol açabilmesi gündeme gelmiştir. Bu gibi konuların yaşanan güncel olaylar çerçevesinde değerlendirildiği çalışmamızda İslam hukukunda söz konusu olabilecek bazı yaptırımlar da tartışılmıştır. Sosyal medyadaki bazı tasarruflar ve bu tasarrufların toplumda yol açabildiği muhtemel zararlar göz önünde bulundurularak gündeme getirilen yaptırımlardan biri ta'zîr cezası olmuştur. Yine bu mecradaki hak ihlallerinin, İslam hukuku bazında haksız iktisap kavramı çerçevesinde değerlendirilmesi de söz konusu olmuştur. Ayrıca yer yer modern hukuktaki ilgili maddelere de atıflar yapılmış, bu hususta tarafımızca bazı öneriler dile getirilmiştir.

Sosyal medya platformlarında yaşanan ve gerek gönüllü gerekse dışarıdan müdahale ile gerçekleşen mahremiyet ihlallerinin aile üzerindeki zararlı etkileri son zamanlarda uzmanlarca sıkça tartışılmaktadır. Çalışmamızda istatistiki veriler ışığında sosyolojik kaynaklarla da desteklenerek incelenen bu konu, özellikle son dönem fıkıh çalışmalarında yerini almalıdır.

Sosyal medyada paylaşım çılgınlığı olarak algılanabilecek ve özellikle ibadetler boyutunda Allah ile kul arasına girdiği düşünülebilecek tüm tasarrufların hukuki zeminde sorgulanması ile modernitenin bu hususdaki etkileri de çalışmamızda yer alan konular arasındadır. Son olarak, mahremiyet algısının herkesçe kabul görmüş bir çerçevesinin

olmadığı da hesaba katılmakla birlikte çalışmamızın amacı; bu hususta İslam hukukunda çizilen çerçevenin hayatın her alanında olduğu gibi sosyal medya ortamında da geçerli olduğunun yine hukuki zeminde değerlendirilmesidir.

2.Tezin Kapsamı ve Sınırlılıkları

Mahremiyetin İslam hukukundaki boyutlarını sosyal medyadaki mahremiyet ihlalleri bağlamında değerlendirdiğimiz tezimizde beden, mesken, bilgi mahremiyeti ele alınmış, ayrıca bu ihlallerin aile üzerindeki olumsuz etkileri, bu etkilerin hukuki zemindeki yansımaları ve sosyal medya paylaşımlarının inanç ve ibadetler üzerindeki etkileri de değerlendirilmiştir. Ayrıca mahremiyet kavramı öncelikle İslami referanslar çerçevesinde değerlendirilmiş, gerektiğinde mahremiyet algısı üzerine yazılan sosyolojik kaynaklardan faydalanılarak tahliller yapılmıştır.

Tezimizde mahremiyetin temel bir insan hakkı olduğu sık sık vurgulanarak, özellikle sosyal medya paylaşımlarındaki ihlallerin kişilik haklarına saldırı boyutlarına ulaşabildiğine vurgu yapılmıştır. Öncelikle ferdin sonra da toplumun zarar gördüğü her şeyin sadece ahlaki olmaktan çıkıp, hukuki zeminde sorgulanması gerektiği de ifade edilmiştir. Buradan hareketle İslam hukuku kaynaklarının bu gelişmelere paralel olarak güncellenmesi, bu gibi konuların ilgili başlıklar altında toplanması da değerlendirmelerimiz arasında yer almıştır.

Sosyal medya ortamında ifşası söz konusu olabilen mahremiyetin sınırları, İslam hukukundaki sınırlar bağlamında ele alınmış, bu ifşaların sebep olabileceği kişisel ve toplumsal zararlara yönelik tedbirler ve cezalar yine İslam hukuku bağlamında değerlendirilmiştir. Tezimizin genel sınırı İslam hukuku bağlamındaki uygulamalar olmakla birlikte şu an yürürlükte olan modern hukuka ara ara atıflar yapılmış, mevcut kanunlar bilişim teknolojileri üzerinden değerlendirilerek bazı öneriler de sunulmuştur. Burada gözden kaçırılmaması gereken husus çalışmada değerlendirmeye alınan koruyucu ve önleyici tedbirlerin uygulanmasında İslam hukuku ve modern hukukun uyum sağlamadığı noktalardır. Tezimizdeki fıkhî hükümler genellikle 4 mezhep üzerinden ele alınmaya çalışılmış, İslam hukuku anlamındaki literatür taranıp kaynaklar kullanılırken de bu yöntem takip edilmiştir.

3.Kaynak Değerlendirmesi

Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler yeni medya adı verilen sosyal medya platformlarını hayatın odak noktasına yerleştirmiştir. Bu platformların sahip olduğu bazı özellikler ve sunduğu bazı kolaylıklar, kullanıcıların mahremiyet algıları üzerindeki etkilerini gündeme getirmektedir. Bu da şüphesiz bu alandaki çalışmaları önemli kılmaktadır.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezinde "mahremiyet" kelimesiyle tarama yapıldığında özellikle mahremiyetin sosyal ağlar bağlamında değerlendirildiği 17 yüksek lisans, 3 doktora çalışmasının bulunduğu görülmektedir[1]. Yüksek lisanslardan 6 tanesi bilgisayar mühendisliği bilimleri alanında, 1 tanesi de bilim ve teknoloji alanında yapılmıştır. Ayrıca iletişim bilimleri alanında 2 yüksek lisans ve 1 doktora, gazetecilikte 4 yüksek lisans, sosyoloji alanında 3 yüksek lisans, radyo televizyon alanında 1 yüksek lisans, halkla ilişkiler alanında 1 doktora ve psikoloji alanında da 1 doktora çalışması gerçekleşmiştir. Bunlardan özellikle Prof. Dr. Bünyamin Ayhan'ın danışmalığında Tuba Livberber Göçmen'in hazırladığı "Toplumsal Yaşamda Bireyin Mahremiyet Yönelimleri: Sosyal Ağ Kullanıcıları Üzerine Bir Saha Araştırması[2]" ve Prof. Dr. Hüseyin Köse'nin danışmanlığında Bahar Balcı'nın hazırladığı, Medya ve Mahremiyetin Sınırları Ulusal Sempozyumunda bildiri olarak da sunulan "Savaş Fotoğrafçılığı Bağlamında Ölüm ve Mahremiyet: Ölü Bedenlerin Teşhiri Ya Da Medyanın Ölü-Seviciliği[3]" isimli yüksek lisans tezi bizim çalışmamızda da yerini almıştır. Bu tarama sonuçlarında da görüldüğü üzere bizim çalışmamızın konusu olan ve mahremiyetin sosyal medya ortamında İslam hukuku bağlamında değerlendirildiği akademik bir tez henüz mevcut değildir.

Çoğu insanın gündelik yaşamında etkin bir şekilde yer alan sosyal medyanın aileye ve topluma etkileri birçok alanda araştırma konusu olmaktadır. Ayrıca Türkiye'deki bazı kurumlar bu konuda çalışmalar gerçekleştirmektedir. Söz konusu kurumlardan biri de toplumu din konusunda aydınlatma görevi bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Diyanet

---

1 https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp, (Erişim: 21.06.2019).

2 Tuba Livberber Göçmen, Toplumsal Yaşamda Bireyin Mahremiyet Yönelimleri: Sosyal Ağ Kullanıcıları Üzerine Bir Saha Araştırması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 2018.

3 Bahar Balcı, Savaş Fotoğrafçılığı Bağlamında Ölüm ve Mahremiyet: Ölü Bedenlerin Teşhiri Ya Da Medyanın Ölü-Seviciliği, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014.

İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile ve Dinî Rehberlik Daire Başkanlığı tarafından 2016 yılında "Mahremiyet Bağlamında Sosyal Medya ve Aile" temalı "Aile Forumu" düzenlenmiştir. Bu foruma katılan birçok yazarın tebliğlerinden oluşan bir kitap aynı isimle yayın dünyasına kazandırılmıştır. Bu alanda insanlar arasındaki iletişimden yola çıkarak etik meselelere vurgu yapan bazı çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. Mutlu Binark ve Gülseli Bayraktutan tarafından yazılan ve Kalkedon yayınlarından çıkan "Ayın Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik" adlı çalışma buna örnektir. Bu konudaki diğer güncel çalışmalardan da imkânlar ölçüsünde faydalanılmaya çalışılmış, farklı alanlardaki araştırmalar, makaleler ve yayınlanan eserler tezimizin konusu olan mahremiyet bağlamında değerlendirilerek çalışmamıza sosyolojik anlamda katkı sağlamıştır. Burada zikretmediğimiz fakat faydalandığımız bu kaynaklar çalışmamızın ilgili kısımlarında mevcuttur. Bu hususta dikkatten kaçmaması gereken nokta tezimizin hukuki zeminde fikirler ortaya koymaya çalıştığı ve asıl kaynaklarının fıkhi kaynaklardan oluştuğudur. Sosyolojik kaynaklar ise konunun anlaşılmasına ve yorumlanmasına katkı sağlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MAHREMİYET VE SOSYAL MEDYA İLE İLGİLİ KONULAR

Mahremiyet insanoğlunun fıtratında var olan bir olgudur. Günümüzde teknolojik gelişmelerin etkisiyle önemi daha da artmış ve böylece sınırları tartışılır hale gelmiştir. Söz konusu sınırların sosyal medya bağlamında değerlendirilebilmesi için İslam hukukundaki ilişkili kavramlara değinmek konunun daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlayacaktır.

1.1. Haram ve Mahremiyet

1.1.1. Haram

Sözlükte h-r-m (حَرُمَ - يَحْرُمُ) ve (حَرِمَ - يَحْرَمُ) fiillerinden türeyen bir mastar olarak "yasak olmak, yasaklanmış olmak", isim olarak da "yasaklanan, helâl olmayan şey" anlamına gelen harâm kelimesi, Arapçada geniş bir kullanım alanına sahiptir. H-r-m kökünden (حَرَمَ - يَحْرِمُ) kelimesinin masdarı olan hırman (حِرْمَان) ise "kişiyi bir iş, davranış veya haktan yoksun, mahrum bırakmak" anlamına gelmektedir[4].

Haram bir fıkıh terimi olarak yapılması, kullanılması, yiyip içilmesi bizzat Şâri' tarafından kesin bir delil ile yasaklanmış olan şeydir[5]. Diğer bir ifadeyle Allah'ın insanlar için koyduğu yasaklardır. Teklifi hükümlerden biridir ve helalin zıddıdır. İslam'a göre neyin haram ya da helal olduğunun tespit ve tayini sadece Allah'a aittir. Yüce Yaratıcı tarafından belirlenen haramın açıklanması ise Peygamberimizin (s.a.s.) hadisleri vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Haram dinî literatürde, li-aynihî ve li-ğayrihî haram olmak üzere iki çeşit olarak değerlendirilir. İçki içmek, zina etmek, kumar oynamak, adam öldürme gibi bizzat kötü ve çirkin olduğu için haram olanlar li-aynihî kısmına girerken; bayram günü oruç tutmak gibi haram kılınması için geçici bir durum söz konusu olanlar ise li-ğayrihî haram kısmına girmektedir.

Haramlığı naslarla sabit olan bazı şeyler, hürmetten yani ona olan saygıdan dolayı haram kılınmıştır. Ana-babaya saygısızlık, aile mahremiyetini zedelemek, başkalarının mahremini araştırmak, gözetlemek hürmet kavramı kapsamındadır. Haram kelimesi ile

---

[4] İbrahim Mustafa, Ahmed Hasan ez-Ziyat, Hamit Abdulkadir ve Muhammed Ali Neccar, "h-r-m" md. *el-Mu'cemü'l-Vasît,* el-Mektebetü'l-İslamiyye, 2. Baskı, Kahire 1972, s. 168; Serdar Mutçalı, "h-r-m" md. *Arapça-Türkçe Sözlük,* Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, s. 163.

[5] Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* Ensar Neşriyat, 6. Basım, İstanbul 2016, s. 179.

aynı kökten türeyen hürmet (حرمة) kelimesi ise "zimmet, hak, sohbet gibi dokunulması helal ve caiz olmayan şeyler" olarak tanımlanmıştır[6]. Ayrıca hürmet kelimesi engel olmak, yasak olmak, mümkün olmamak manasının yanı sıra saygı duymak anlamına da gelmektedir[7]. Bu tanım üzerinden gidersek haram kılınan şeyi sadece yasak anlamında değil, mahiyet üzerinden bakarak "hürmet/ihtiram[8]" (saygı) olarak okumamız mümkündür. Hürmetle ilgili diğer bir kavram ise mahremiyettir.

1.1.2. Mahremiyet

Hürmet (حرمة) kelimesinden türemiş olan mahrem (المحرم) sözlükte "helal olmayan, yasaklanan şey[9]" anlamına gelirken bir fıkıh terimi olarak "kendileriyle evlenilmesi dinen yasaklanmış bulunan belli derecelerdeki akrabayı" ifade etmek için de kullanılır[10]. Ayrıca gizliliğe, aile hayatına, kadının sahasına ve yabacının bakışlarına yasaklanan anlamında kullanılır[11]. Türkçede yapım eki (isimden isim yapma) olarak kullanılan "-lik" ekinin[12] ilave edilmesiyle türemiş mahremlik kelimesi ise "mahrem olma durumu, gizlilik" gibi anlamlara gelmektedir[13].

Mahrem kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de iki yerde vücutta gizli kalması, örtülmesi gereken yerler anlamında[14] kullanılırken; bir yerde gizlilik anlamında[15] kullanılmaktadır. Hem sözlük hem terim anlamının ise hadislerde çokça kullanıldığı görülmektedir[16].

Çalışmamız boyunca söz konusu olacak mahremiyet kelimesi Osmanlı Türkçesinde yapma mastarı olan *"-iyet"* ekini alarak dilimizde kullanılır hale gelmiştir. Batılı kaynaklarda *"private life"* olarak geçer. İslam hukukunun klasik eserlerinde bu kavramı çalışmamamızda söz konusu olacak anlamıyla doğrudan karşılayan bir kavram bulunmadığı için hukukçuların karar kıldığı farklı kelime kalıplarını hatırlamakta yarar

---

6 Bkz. Sa'dî Ebû Ceyb, *el-Kâmûsu'l-Fıkhî,* Daru'l-Fikr, Dımeşk 1988, s. 85; Muhammed Revvâs Kal'acı ve Hâmid Sadık Ganîbî, *Mu'cemu Lüğati'l-Fukahâ,* Pakistan ts. İdâretü'l-Kur'ân, s. 179; Wehr Hans, *A Dictionary of modern Written Arabic,* Beyrut ts. Mektebetu Lübnan, s. 171-172.

7 Kürşat Demirci, "Haram", *DİA,* XVI, 97-98.

8 Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* s. 337.

9 Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed İbn Manzûr el-Ensârî er-Rüveyfiî, *Lisanü'l-Arab*, "h-r-m" md., Darû Sadır, Beyrut 2010, XII, 119-124.

10 Salim Öğüt, "Mahrem", *DİA*, XXVII, 388.

11 Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* s. 337; Nilüfer Göle, *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme,* Metis Yay., s. 20.

12 Muharrem Ergin, *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yay., İstanbul 1994, s. 232-233.

13 Yaşar Çağbayır, *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, s. 988.

14 Nûr, 24/31; Meâric, 70/29.

15 Hucurât, 49/12.

16 Bkz. Salim Öğüt, "Mahrem", *DİA*, XXVII, 388.

vardır. Kahraman'a göre çağdaş İslam hukukçuları bu kavramı modern hukukçulardan alarak kendi dillerine tercüme etme yoluna gitmişlerdir. Kaynaklarında Türkçe ifadeleri kullananlar ya modern hukuktaki ifadesiyle "özel hayatın gizliliği ve korunması" şeklinde ya da "mahremiyet" kelimesiyle bu kavramı ifade etmektedirler. Arapça yazmayı tercih edenler ise "el-Hayâtu'l - Hâssa (الحياة الخاصة)" tabirini kullanmaktadır[17].

Mahremiyet kavramı klasik fıkıh kitaplarında genellikle nikahla ilgili konularda yer almaktadır. Çalışmamız kapsamındaki mahremiyet ise kitâbu'n-nikâh başlığındaki dar tanımdan öte hayatın her alanında kulun fiillerinin kazanacağı boyut ve sınır ile ilgilidir. Başkalarıyla kuracağımız ilişkilerde bu boyut ve sınır aslında Allah tarafından çizilmiştir[18]. Böyle olunca mahremiyete, başkası görünce, duyunca, dokununca rahatsız olacağımız hoşumuza gitmeyen her şey ve bunlar için Allah Teâlâ'nın kullara koyduğu sınırlar olduğu söylenebilir. Zira bu kavram din referans alınarak düşünüldüğünde kul hakkı, haramlardan sakınma ve sadakat kavramlarıyla ilişkilendirilebilir[19].

Mahremiyet bireysel ve toplumsal hayatımızda büyük bir öneme sahiptir ve günümüz dünyasının güncel tartışma konularının arasında önemli bir yer edinmiştir. Çünkü günümüzde fertlerin mahremiyet alanını daraltan pek çok gelişme faaliyete geçmiştir. Hal böyle olunca mahremiyetin günümüz şartlarında yeni tanımlarının geliştirilmesi, sınırlarının çizilmesi ve ihlal edilen mahremiyetler üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir[20].

Bu çerçeveden bakıldığında mahremiyet ya da özel hayatın gizliliği[21] kavramını günümüz iletişim ve gözetim teknolojilerinin getirdikleri karşısında tekrar gözden geçirmeye ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz. Öyleyse tanımı bu yönde ilerletmek ve mahremiyet sınırlarını yani özel hayatın gizliliğinin İslam hukukundaki boyutu ve tarihsel gelişimini özetlemek çalışmamızın asıl konusu olan mahremiyet ve sosyal medya ilişkisini ortaya çıkarmakta daha çok katkı sağlayacaktır.

---

17 Abdullah Kahraman, "Mahremiyetin Tanımı ve Sınırı", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal, Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir, Hasan Atsız), Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yay., (27-29 Mart 2015), I, 34.

18 Nûr, 24/27-29.

19 Tuba Livberber Göçmen, Toplumsal Yaşamda Bireyin Mahremiyet Yönelimleri: Sosyal Ağ Kullanıcıları Üzerine Bir Saha Araştırması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 2018, s. 6-7.

20 Nalan Çelikoğlu, *Mahremiyet: Kişiye Özel Alan Tartışması,* İskenderiye Yay., İstanbul 2008, s. 17.

21 Abdullah Kahraman, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet)*, Ebâbil Yay., Ankara 2008, s. 57.

Modern demokratik hukuk sistemlerine baktığımızda özel hayatın gizliliğinin anayasal ilke olarak benimsendiğini görmekteyiz. Bu husus Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında "Özel Hayatın ve Aile Hayatının Gizliliğine Saygı Gösterilmesini İsteme Hakkı[22]" şeklinde ifade edilir. İslam hukukunun asli kaynakları da bu konuda hükümler ihtiva etmekle birlikte iki hukuk sisteminde de bu husus hakkında teferruatlı bir inceleme bulunmamaktadır[23]. Buna karşın yukarıda belirttiğimiz gibi zamanımızın öncelikli meselelerinden olan bu kavramın sadece ahlaki ilkeler bağlamında değil, günümüz gelişmelerine uygun olarak, Şâri'in buyrukları doğrultusunda İslam hukuku açısından araştırmalarda yerini alması ihtiyaçtır[24].

Bu konu klasik İslam hukuku kaynaklarında özel bir başlıkta değerlendirilen hak olarak karşımıza çıkmasa da İslam hukukunun temel dayanağı olan Kur'ân ve sünnette ona işaret eden ifadeleri bulmak mümkündür. Konuya hukuki dayanak oluşturacak ayetler mevcuttur[25]. Söz konusu ayetlerde fertleri rencide edecek ve böylece toplumdaki huzuru sarsacak üç kötü davranışa (gerçek bilgi ve kanıta değil, tahmine dayalı hüküm olan zan, insanların gizliliklerini araştırmak olan tecessüs ve insanları arkalarından çekiştirmek anlamına gelen gıybet)[26] mü'minlerin dikkati çekilmiş, yasaklama getirilmiştir. Ayrıca isti'zan[27] kavramıyla ifade edilen insanların kendine özel olabilecek durumlara ve vakitlere izinsiz müdahale etmemek gibi hususlar da kesin olarak yasaklanmıştır. Çünkü bunlar mahrem alan ihlalidir. Zira İslam hukukundaki kural ve kaideler öncelikle fertlerin maslahatlarını gözetse de, toplumun huzur ve sükûneti bu kural ve kaidelerin oluşmasında temel etkendir. Toplumun huzurunu tesis etmek de fertlerin huzur ve sükûnetini temin etmekle olur. Bu sebepledir ki Şâri' fertlerin, başkası tarafından konuşulduğunda, araştırıldığında ortaya çıkacak olan mahrem bilgilerinin alenileşmesini yasaklamıştır.

---

22 https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf (Erişim: 23.01.2019).
23 Servet Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler,* DİB Yay. Baskı 5, Ankara 2004, s. 104.
24 Bkz. Servet Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, s. 104-105.
25 Hucurât, 49/12; Nûr, 24/27-29, 58-59; Ahzâb, 33/53.
26 Hayrettin Karaman (Ed.) vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir,* Baskı 4, DİB Yayınları, Ankara 2012, V, 96.
27 M. Zeki Duman, *Kur'ân-ı Kerim'de Adâb-ı Muaşeret (Görgü Kuralları),* İpek Yay., İstanbul 2011, s. 311-320.

İslam hukukundaki bu kuralları genel olarak değerlendirdiğimizde fertlerin özel ve aile hayatlarının mahremiyetini korumayı ve dokunulmazlığını sağlamayı amaçladığı görülmektedir[28].

Bu hususlardaki nasların daha özel anlamlarına baktığımızda Nûr Sûresi 27. ve 28. ayetlerde başkasının evine izinsiz girmemek, (izin istense bile) izin verilmediğinde geri dönmek kastedilmektedir. Burada amaç kişinin mahremiyetini başkasının görüşünden ve müdahalesinden korumaktır. Kişinin koruması gereken alan kendisi için değerli olandır. Allah Teâlâ bu ayetlerle mahremiyetlerimizi, bir anlamda bizim için değerli olan şeyleri korumamız için kesin emirlerle bizleri uyarmaktadır. Öyle ki; Allah Teâlâ Nûr Sûresi 58. ve 59. ayetler ile aile içindeki mahremiyet kurallarını belirleyerek, bir değer olan aileyi koruma altına almaktadır. Mahremiyetlere dikkat edilmediğinde yaşanması muhtemel mahremiyet ihmallerine ve bu ihmaller sonucunda yaşanabilecek ahlaki problemlere tedbir mahiyetinde olan bu ayetler kavramın daha iyi analiz edilmesine yardımcı olmaktadır. Yine Ahzâb Sûresi 53. ayetle Hz. Peygamber örnekliğinde aile mahremiyeti ve mesken mahremiyetine dikkat çekilmektedir. Böylelikle Hz. Peygamber örnekliğinde mesken dokunulmazlığını hedefleyen bu buyruk, Hz. Peygamber'in evinden başlayarak bütün Müslümanların özel hayatını koruma altına almıştır.

Burada unutulmaması gereken husus yukarıda sıraladığımız ayetleri değerlendirirken İslam hukukunun ana kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'in tarihi olaylar ve durumlardaki genel üslubuna dikkat edilmesi gerektiğidir. Ayetlerin nüzul sebebini de gözden kaçırmamak önemlidir. Öyle ki; bu ayetlerde yapılan uyarıları zamanın şartlarına uygun düşünmekle birlikte, birçok etkenle mahremiyetin dönüşüme uğradığı günümüze de ışık tuttuğunu unutmamak gerekir. Nitekim Hz. Peygamber'in, yukarıda sunduğumuz ayetleri destekler nitelikteki hadislerden bazıları ise şöyledir:

"Sakın zanda bulunmayın. Çünkü zan[29] sözlerin en yalanıdır. Başkalarının gizliliklerini de asla araştırmayın[30]."

"Müslümanlara eziyet etmeyin, onları ayıplamayın ve ayıplarını da araştırmayın. Onların kusurlarını araştırmayın. Müslüman kardeşinin ayıbını kurcalayan kişi var ya!

---

[28] Abdullah Kahraman, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet),* s. 65.
[29] Burada kastedilen "zan": Kesin bilgi olmadan hüküm vermek.
[30] Buhârî, "Edeb", 57; Müslim, "Birr", 28-34.

Allah da onun ayıbını kurcalar. Allah kimin ayıbını kurcalarsa, -kişi bu ayıbı kapalı kapılar ardında bile işlemiş olsa- yaptığını açığa çıkarıp onu rezil eder [31]*."*

"Müslümanlarının ayıplarının gizli durumlarının peşine düşer, araştırmaya kalkışırsan, onların ahlakının bozarsın veya onları buna zorlamış olursun[32]*."*

Bu uyarılar doğrultusunda mahremiyetin İslam hukukunun ana kaynağı olan Kur'ân ve sünnette, insanların özel hayatlarının gizliliği konusunda onlara yüklediği hak ve sorumluluklar olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Başkasının bizim mahremiyetimizi araştırmaması, ifşa etmemesi hakkımız kısmında yer alırken, her hak bir sorumluluk getirir anlayışıyla mahremiyetimizi ifşa etmemek de sorumluluğumuz kapsamındadır. Çünkü bu hak ve sorumluluklarda gözetmemiz gereken ilk kriter ilahi iradeye olan saygı ve sorumluluğumuzdur.

İslam hukukunun temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'in ve onu açıklar nitelikteki sünnetin, özel hayatın gizliliğine verdiği önemin tartışmaya kapalı olduğu açıktır. Ayrıca İslam dininin özel hayatın gizliliğine temel bir insan hakkı olarak yaklaştığı söylenebilir[33]. Nitekim bu hakkın korunması, gözetilmesi, ihlal edilmemesi için naslar çerçevesinde bazı düzenlemeler yapılmış, bu düzenlemeler hukuki ve ahlaki kaynaklarda yerini almıştır. İslam hukukuna göre mahremiyet hakkını ihlal eden, insanların kişilik haklarının ve onurlarının zarar görmesine sebep olana ta'zîr cezası[34] ve manevi tazminat[35] cezasının verilmesi, hükümlerin[36] hem ahlaki hem de hukuki olduğunun kanıtıdır. Yine İslam hukukunda namuslu, iffetli bir kadına zina isnad edilmesi durumunda müfteri kişiye uygulanan hadd-i kazf[37] cezası da Kur'ân'da kişilik hakları kapsamında değerlendirilen

---

31 Tirmizî, "Birr", 85; İbn Mâce, "Hudûd", 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 2: 274, 4: 421, 424, 5: 279.

32 Ebû Dâvûd, "Edeb", 37.

33 Abdullah Kahraman, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet),* s. 7.

34 Terim olarak, İslam ceza hukukunda hakkında belli bir ceza tespit edilmemiş, şer'i bir had bulunmayan suçlardan dolayı uygulanması gerekli olan te'dib ve ceza demektir. Bkz. Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Medhalü'l-Fıkhiyyü'l-Âmm,* Daru'l-Kalem, 2. Baskı, Dımeşk 2004, ss. 689-691; Abdullah b. Mahmud el-Mevsılî, *Kitabü'l-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtâr,* Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 2002, 4, 93; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* s. 551; Abdullah Kahraman, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet),* s. 215.

35 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985, VIII, 271-275; Bkz. Abdullah Kahraman, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet),* s. 219-220.

36 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, VIII, 271-285.

37 Hadd-i Kazf: Muhsan ve muhasana bir kimseye, dar-ı adlde iffetine dil uzatma ve küfür kastıyla zina isnad eden mükellef bir şahıs hakkında tatbik edilecek ceza olarak tanımlanmaktadır. Cezanın miktarı ise hürler hakkında seksen, köleler hakkında ise kırk celdedir. Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı*

iffet, şeref ve haysiyet dokunulmazlığına verilen önemin bir göstergesidir. Çünkü İslam dininin kurallarını ihlal etmek, emirlerine uymamak, yasaklarından kaçınmamak ferdin ve toplumun huzurunu bozan problemlere yol açabilir. Burada hukuk ve ahlakın birbirinden ayrılması mümkün olmamaktadır. Hal böyle olunca mahremiyet kavramı fertlerin birbirinin özel hayatlarına saygı duyması, kişilik haklarını gözetmesi, onurlarını koruması için önemli ve gerekli hale gelmektedir.

Mahremiyet, eşrefi mahlûkat (yaratılanların en şereflisi) olan insan için yaratılma amacına uygun davranış göstergesidir. En az iki kişi arasında söz konusu olduğu ve ferdin kamusal alan üzerinde var olma hakkını ifade ettiği söylenir[38]. Kamusal ve özel alanlar günümüz modern toplumunda hızlı bir değişim göstermiştir. Bu değişimle birlikte özel alanlarımız kamusal alana dönüşmüştür. Bu dönüşümün getirdiği mahremiyet algımızın değişmesi konusu çalışmamızın ilerleyen bölümlerde işlenecektir.

Mahremiyet, insan için en özel ve dokunulmaz olan alanı ifade etmektedir. Aslında kişiye has olan bu alanın muhafazası aynı zamanda kişinin özgürlük alanının da muhafazası anlamına gelir. Bu düşünceden hareketle mahremiyet alanımız genişledikçe özgürlük alanımız daralabilmektedir. Ayrıca kişiler kendileri hakkında kendi iradeleriyle özel yaşamlarını başkalarına ifşa etmekte böylece kendi eliyle kendi özel alanını daraltabilmektedir[39]. Bu da demek oluyor ki, mahremiyet ihlali her zaman başkası tarafından gerçekleşmemektedir. Bilakis kişinin isteğiyle gönüllü ifşa geçekleşmektedir diyebiliriz.

Aslında ilk insan Hz. Âdem'den (a.s) beri var olan mahremiyet olgusunun sınırlarını tekrar hatırlamak, herkese açık olmasında bir sakınca olmayan ile mahrem kalması gerekeni ayırt edebilmek için hukuk ve ahlak konularını irdelemek gerekmektedir. Ayrıca günümüz modern toplumunda normalleşen mahremiyet sınırlarını yeniden çizebilmek için bu kavramın içerdiği anlamları iyi kavramak gerekmektedir. Zira İslam'ın koyduğu hükümler dışında, modern hukukta da kanunlar çıkarılmış, tedbirler alınmıştır. Yapılan çalışmaların yeterli olup olmadığı konusu tezimizin sonunda değerlendirilmeye

---

İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, III, 228 vd.; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* s. 167.

[38] Mustafa Derviş Dereli "Gözetim Toplumunda Sosyal Medya ve Mahremiyetin Dönüşümü", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), I, 538.

[39] Mehmet Yüksel, "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* C. 58, N. 1, Kış 2003, s. 185.

çalışılacaktır. Mahremiyet kavramını açıklarken mahremiyetle ilgili toplumsal sorunlara değinen Nalan Çelikoğlu, bu sorunların önüne geçmek için alınan teknik tedbirlerin yeterli olmadığını savunur. Ayrıca alınan tedbirlerin yanında davranışlarımızı düzenlememizi sağlayan bazı müşterek ahlaki değerler geliştirmek gerekliliğine vurgu yapmaktadır[40]. Dolayısıyla kişi kendi iradesiyle mahremiyetini ihlale açtığında modern hukukta bu durum, korunması gereken bir hak olmaktan çıkmaktadır. Söz konusu ihlal kişinin rızasıyla gerçekleştiği için modern hukuka göre bunun engellenmesi mümkün görülmemektedir. Oysa İslam hukukuna göre bu husus helal-haram çerçevesinde değerlendirilir ve eğer gerekiyorsa yaptırım uygulanır.

1.2. Hak ve Mahremiyet Hakkı

Hak, Allah Teâlâ'nın isimlerinden biridir. Sözlükte; hak kelimesi, görev, sorumluluk, yükümlülük, zorunluluk gibi anlamları içermektedir[41]. Ayrıca "gerçek, sabit ve doğru, varlığı kesin olan şey[42]" anlamlarında kullanılan hak kelimesinin çoğulu hukuktur. İslam literatüründe çeşitli anlamlarda kullanıldığı için bütün anlamlarını bir araya toplayan bir tarif vermek zordur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de 285[43] kadar ayette hak kelimesi ve çeşitleri geçmektedir. Batılın zıddı[44], zulmün karşıtı olan adalet[45], üzerine düşen sorumluluk, ödev, hüküm[46] anlamındaki kullanımları bunlardan bazılarıdır.

Hak kavramını tahlil ederken esas üzerinde duracağımız nokta hakkın kaynağı olmalıdır. İslam'da vahiy ve sünnete dayalı bir hak anlayışı mevcuttur. İslam âlimleri ilahi iradeyi merkeze koyarak bu konuya dikkat çekmektedirler. Kur'ân-ı Kerim'de bu konu şu şekilde arz edilir: Birincisi **" ألست بربكم قالو بلى "**[47] ikincisi **" إنّا عرضنا الأمانة "**[48] ayet-i kerimeleridir. Bu ayetlerle Allah insana, sorumluluk yüklemiştir. Bu sorumluluğun getirdiği bir hak olarak Allah'ın insana sırf insan olduğu için doğuştan ve bir lütuf olarak verdiği bazı haklar vardır: Yaşama hakkı ve yaşama yönelik ihlallerden korunma hakkı, özgürlüklere sahip olma ve kullanma hakkı, mülk sahibi olabilme hakkı bunlardandır. Bu

---

40 Nalan Çelikoğlu, *Mahremiyet: Kişiye Özel Alan Tartışması,* s. 77.
41 İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, "h-k-k" md., X, 52-53.
42 Mustafa Çağrıcı, "Hak", *DİA,* XV, 137.
43 Hamdi Döndüren, "Hak, Haklar", *ŞİA,* III, 116.
44 Nisâ, 4/105; Maide, 5/77.
45 Mü'min, 40/20.
46 Bakara, 2/180, 236, 241; Rûm, 30/47.
47 A'râf, 7/172.
48 Ahzâb, 33/72.

haklar herkes için geçerli, kesin, sahibinden koparılamaz ve alınamaz haklardır. Aslında dinin insandan istediği bütün sorumluluklar (emir ve yasaklar) canı, aklı, dini, nesli ve malı korumayı kapsamaktadır[49]. Hakka bu yönden baktığımızda her hak ihlali İslam hukukunda makâsıdu'ş-şerîa kapsamında değerlendirilmelidir.

1.2.1. Hakkın Çeşitleri

Hz. Peygamber'in hadislerine baktığımızda; Allah hakkı, Peygamber hakkı; akraba hakkı, komşu hakkı, karı koca hakkı, arkadaşlık hakkı, din kardeşliği hakkı, kişinin kendi ve ailesi üzerindeki hakkı, hayvan hakkı gibi kavramlarla hak vurgusu yapılmaktadır. Bunlardan hareketle İslami literatürde İslam âlimleri hakkı; sahibi, mahiyeti ve sağladığı yararın genel ya da özel oluşuna göre Allah hakkı ve kul hakkı olarak ikiye ayırmışlardır:

1.2.1.1. Allah Hakkı (Hukûkullah)

Allah'a yaklaşma, O'nu yüceltme amacıyla, dinin iman ve ibadet gibi esaslarının yanı sıra sadece bir kişiye has olmaksızın toplum yararını gözeten haklara "Allah hakkı" veya "hukûkullah" denir[50]. Bunlar namaz, oruç, hac, zekât, emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i ani'l-münker (iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak) gibi ibadet cinsinden olup sadece Allah'a ait olan fakat yararı tek bir kişiyle sınırlı kalmayan haklardır. Toplumu kötülükten sakındırmak için uygulanan bazı cezalar (hadd cezaları[51] ve ta'zîr[52]), keffâretler ve vergiler de bunlarla birlikte Allah hakkı olarak zikredilen hakların içinde yer alır[53].

---

[49] Abdullah Kahraman, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet),* s. 43; Ayrıca bkz. Komisyon, *İslâm'a Giriş Gençliğin İslam Bilgisi*, 1. Basım, DİB Yay., Ankara 2006, s. 207, 211.

[50] Bkz. Hamdi Döndüren, "Hak, Haklar", *ŞİA,* III, 117; Ali Bardakoğlu, "Hak", *DİA,* XV, 142-143; Ali Akpınar, "Kur'ân-ı Kerim'de Hak Kavramı ve Seyahat Etme Hakkı", *İslami Araştırmalar Dergisi,* C.11, Sy. 3-4, 1998, s. 189-190.

[51] Hadd: Allah hakkı olarak belirlenmiş bir cezadır. Dolayısıyla âmme hakkıdır. Bkz. Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümam, *Fethu'l-Kadir*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2003, IV, 112-113; Ebü'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Haccâvî el-Makdisî, *el-İḳnâʿ li-Tâlibi'l-İntifâʿ,* IV, 244; Alaeddin Ebu bekir b. Mes'ud b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâî' fî Tertîbi'ş-Şerâi',* Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1986, VII, 33-56; Ebû Ya'lâ, Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye,* Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2000, s. 260-261; Ebu'l-Hasen, Ali b. Muhammed el-Maverdî, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye,* Daru'l-Hadis, Kahire 2006, s. 325. Hadd cezasına Allah hakkı denilmesinin sebebi ne kişiler ne de bir topluluk tarafından ıskatının (düşürülmesinin), affedilmesinin ya da azaltılmasının mümkün olmamasıdır. Kamu yararı gözetildiği için de âmme hakkı denilmiştir. Bkz. Abdülkadir Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk 1, Notlar İlaveli ve Türk Ceza Kanunu Karşılaştırmalı,* (Tercüme: Ruhi Özcan ve Ali Şafak), 1. Baskı, Rehber Yay., Ankara 1990, s. 81.

[52] Ta'zîr: Kabahatler ve günahlar hakkında önleyici, caydırıcı, terbiye edici tedbirlerin alındığı, bu hususlarda asli kaynaklarda hukuki sınırlar belirlenmemiş suçlara verilen cezadır. Bkz. el-Maverdî, *el-Ahkâmu's-Sultâniyye,* s. 344-345; el-Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâî' fî Tertîbi'ş-Şerâi',* VII, 63; Zeynüddin

Bu haklar kişinin kendi iç huzurunu sağlarken sağladığı etkileşimle de toplumun huzuruna katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla belirli kişilerin menfaatleri ön plana alınmaksızın toplumun maslahatının esas alındığı[54] ve kamu düzeninin korunmasını hedef alan hükümler, Allah hakkı olarak isimlendirilmiştir[55].

İslam hukukuna göre ister bir kişinin isterse kamunun menfaat ve maslahatına uygun olsun hakkın belirleyicisi Allah'tır. Bu sebeple hakları Allah hakkı ve birazdan bahsi geçecek olan kul hakkı diye keskin sınırlarla ayırmak pek mümkün değildir. Ancak burada asıl mesele Allah haklarının önceliği ve bu hakların takdiminde ilk önce Allah'a karşı sorumlu olunması sonra da kamu yararının gözetilmesi esasıdır. Kamu yararının gözetilmesi bir anlamda fertlerin özgürlük alanlarında kısıtlamalar da yapılabileceğinin göstergesidir. Bu manada çalışmamızın konusu olan sosyal medya paylaşımlarında, ferdin özgürlük olarak tasvir ettiği ve kamu yararını gözetmeden sadece kendi kararıyla uygulamaya koyduğu bir paylaşım toplumda olumsuz bir etki oluşturarak bir hak ihlali gerçekleştirebilir. Allah haklarından biri olan emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i ani'l-münker (iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak) konusu tam burada devreye girerek, kişileri rencide edecek ve toplumu değerlerinden uzaklaştıracak her türlü paylaşımın bir hak ihlali olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Zira İslam hukukçularının ifadesiyle haklar Allah'ın insanlara bir bağışı ve lütfudur.

1.2.1.2. Kul Hakkı (Hakku'l-Ibâd)

Allah hakkı, Allah ile insan arasındaki hakları ifade ederken, kul hakkı insanın diğer insanlarla ve diğer yaratılanlarla arasındaki hukuku ifade eder[56]. Aslında bu hak fertlerin menfaatleriyle ilgilidir[57]. Ferdin menfaatini önceleyen kul hakkını ele alırken kamu hakkını da ondan ayırmamak yerinde olacaktır. Çünkü İslam'da hak daima sorumluluktan sonra gelir[58]. Tevhit Ayengin hak ve sorumluluğun ayrılmaz niteliğini şöyle

---

Ebu Yahya Zekeriya b. Muhammed. Zekeriya el-Ensarî es-Süneykî, *Esnâ'l-Metâlib fî Şerhi Ravzi't-Talib,* Daru'l-Kütübi'l-İslamî, IV, 161; Yaşar Yiğit, *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü,* Sistem Ofset Yay., Ankara 2012, s. 118-119.

53 Ali Akpınar, "Kur'ân-ı Kerim'de Hak Kavramı ve Seyahat Etme Hakkı" *İslami Araştırmalar Dergisi,* s. 191.

54 Vehbe Zuhaylî, *Fıkıh Usûlü,* (Çev. Mehmet Efe), 4. Baskı, Risale, İstanbul 2017, s. 163.

55 Hasan Hacak, "Hak", *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, II, 137.

56 Bkz. Mustafa Çağrıcı, "Hak", *DİA,* XV, 142-144.

57 Vehbe Zuhaylî, *Fıkıh Usûlü,* (Çev. Mehmet Efe), s. 166.

58 Abdullah Kahraman, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet),* s. 37.

açıklar: İslam'daki değer yargılarının ve inanç esaslarının yaşadığımız hayata yansıması gereklidir. Bu dünyadaki davranışlarımızdan ahirette sorguya çekileceğimiz hususu da hakların sorumluluklarla birlikte anılmasının sebebidir[59]. Ayrıca Müslümanın sorumluluğu sadece Allah'a karşı değildir. İçinde yaşadığı topluma dolayısıyla diğer insanlara karşı da sorumlulukları vardır. Allah hakkının mevzuu olduğu konularda kamu yararını gözetmek gerekli olduğu gibi burada sorumluluk sadece Allah'a karşıdır. Oysa kul hakkı hususunda sorumluluk hem Allah'a hem kula karşıdır. Allah'ın yarattığı her canlının hakları olmakla birlikte eşrefi mahlûkat olan insan bunların başında yer almaktadır. Peygamberimiz (s.a.s.), *"Allah'ın huzuruna, hiç kimseye haksızlık yapmadan çıkmayı umuyorum[60]."* buyurarak kul hakkının hassasiyetini ifade etmiştir. *"Her hak sahibine hakkını ver[61]."* şeklindeki emriyle de ümmeti olan bizleri hakların gözetilmesi konusunda uyarmıştır.

Peygamberimizin (s.a.s.) kul hakkının ehemmiyeti konusundaki vurgusunu ashabına, *"Müflis kimdir bilir misiniz?"* diye sorup ashabın *"Bizim için müflis, parası, malı mülkü olmayandır"* şeklindeki cevabı üzerine, Resûlullah'ın: *"Şüphesiz ki müflis, kıyamet günü kıldığı namaz, tuttuğu oruç ve ödediği zekât sevabıyla gelen fakat dünyada iken şuna sövmüş, buna zina isnat ve iftirasında bulunmuş, şunun malını yemiş, bunun kanını akıtmış, şunu dövmüş; bu sebeple (bu hakları ihlal etmesi sebebiyle) iyiliklerinin sevabı şuna buna verilmiş ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları bitmiş ve bu yüzden hak sahiplerinin günahları da kendisine yüklenmiş, sonra da cehenneme atılmış olan kimsedir[62]"* buyurmasından anlamak mümkündür.

Günümüzde bazı kaynaklarda kul hakkı kavramı kamu hakkıyla birlikte kullanılmakta[63] böylece kul haklarının genel ve özel olmak üzere iki kısma ayrılması söz konusu olmaktadır. Genel olan haklar toplumun bütün fertlerini ilgilendirirken, özel olan haklar kamuya açık olmayan bireyin kendisine ait olan haklardır. Özel haklar; yaşama hakkı, kişisel hürriyetler, seyahat etme ve yerleşme hürriyeti, mülkiyet hakkı, düşünce ve inanç özgürlüğü, öğrenim hakkı ve özel hayatın gizliliği olarak sıralanmaktadır. Modern hukukta bunlar insan hakları kavramıyla anlatılmakta ve "İnsana insan olduğu için diline,

---

59 Tevhit Ayengin, *İslam ve İnsan Hakları Hukuki Temeller ve Çağdaş Yorumlar*, Ravza Yay., İstanbul 2007, s. 153.
60 Ebû Dâvûd, "Büyû' (İcâre)", 49.
61 Buhârî, "Savm", 51.
62 Müslim, "Birr", 59.
63 Bkz. Muhlis Akar, *Hak Duyarlılığı,* DİB Yay., Ankara 2016, s. 9 vd.

dinine, ırkına, cinsiyetine, sosyal statüsüne ve rengine bakılmaksızın tanınan haklardır[64]." diye tanımlanmaktadır. İslam'da kavram açısından olmasa da mahiyet açısından Kur'ân'da[65] ve sünnette[66] zaten var olan insan hakları kavramının batıda XVI. yüzyıldan sonra ortaya çıktığı açıktır[67]. Birçok merhaleden geçerek kazanılan bu hak ve özgürlükler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve tamamlayıcı protokollerle şu şekildedir: Yaşama hakkı, işkenceye ve zulme, gayri insanî muamele veya cezaya tabi tutulmama hakkı, köle halinde bulundurulmama hakkı, zorla çalıştırılmama hakkı, kişi güvenliği hakkı, âdil ve tarafsız bir mahkeme önünde mâkul bir süre içinde yargılanma hakkı, kanunsuz suç olamayacağı, cezaların geriye yürüyemeyeceği ve kişinin suçluluğu ispat edilinceye kadar mâsum addedileceği ilkesi, özel yaşama, aile hayatına ve haberleşmenin gizliliğine saygı hakkı, düşünce ve din özgürlüğü hakkı, ifade özgürlüğü hakkı, toplanma dernek ve sendika kurma hakkı, evlenme hakkı, etkin hak arama yollarına başvurma hakkı, ayrımcılığa tabi olmama hakkı, eğitim hakkı, seyahat ve yerleşme hakkı, ahdi yükümlülükler sebebiyle hapis cezasına maruz kalmama hakkı[68] kastedilen bu haklardır.

Burada özel yaşama, aile hayatına saygı hakkı çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde üzerinde tekrar durulması gereken bir meseledir.

1.2.2. Mahremiyet Hakkı

Günümüz modern hukuk doktrininde, insanların yaşam alanları herkesle paylaştığı "ortak yaşam alanı", kendisine daha yakın olan kişilerle paylaştığı "özel yaşam alanı" ve sadece kendisi için saklı tuttuğu "gizli yaşam alanı" olarak genelde üç grupta ele alınmaktadır[69]. Buna göre genel olarak insan hakkı daha özel bakıldığında ise mahremiyet hakkı olarak adlandırılan bu mesele ilgili kanuni düzenlemelerde yerini almış ve "Özel Hayatın ve Aile Hayatının Gizliliğine Saygı Gösterilmesi Hakkı" olarak anayasal hak olarak tanınmıştır[70].

---

64 Aslan Gündüz, "İnsan Hakları", *DİA,* XXII, 323.
65 İsrâ, 17/70.
66 Bkz. Veda Hutbesi.
67 Bkz. Aslan Gündüz, "İnsan Hakları", *DİA,* XXII, 323.
68 Aslan Gündüz, "İnsan Hakları", *DİA,* XXII, 325-326.
69 Mehmet Yüksel, "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi", s. 188.
70 https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf (Erişim:28.05.2019); Bkz. Şevket Pekdemir, "Mahremiyet Algısı Hak Olgusu", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), I, 129.

Modern hukukta mahremiyet, kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer, zaman ve koşullarda ne ölçüde ilişki ve iletişim kuracaklarına bizzat kendilerinin karar verebildikleri bir alanı ve bu alan üzerinde sahip olunan hakkı ifade eder. Aslında bu tanım çokça tartışılan mahremiyetin kaynağı konusunu ortaya çıkarması açısından önemlidir. Eğer mahremiyetin kaynağı kişinin kendisi ise sonuç farklı, kendisini aşan ilahi irade ise sonuç farklı olacaktır. "Mahremiyetin kaynağı kişinin bizzat kendisidir." diye kabul ettiğimizde kişi sadece kendisine karşı sorumlu olacaktır. Hâlbuki hukuksal sınırları kadar ahlaki sınırları da olan mahremiyet, İslami anlayışta sadece bireyin tekeline bırakılmayıp, sınırları Allah tarafından belirlenmiş bir alandır. İnsanı var eden Yaratıcı, onun mahrem alanını da bizzat tayin etmiş, korumuş ve korunmasını istemiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta irademizin ne kadarını kullanırsak Allah'ın koyduğu kuralları aşmadığımız meselesidir. Kavramı ve kavramın getirdiği hakkı bu şekilde değerlendirmediğimiz takdirde fert sayısı kadar mahremiyet algısı ve hakkı oluşması muhtemeldir.

Modern hukukta "Mahremiyet Hakkı" denince insanların konutunun, haberleşme hürriyetinin ve özel hayatının gizliliğinin yabancıların müdahalesinden korunması anlaşılır[71] ve bu kişisel hak ve özgürlüklerle bağlantılıdır.

İslam hukukunda mahremiyet diğer bahsi geçen haklarla birlikte temel insan hakkı ve şahsiyet hakkıdır[72]. Dolayısıyla bütün insanlar dil, din, ırk, cinsiyet, makam, mevkii ayrımı olmaksızın mahremiyet yani özel hayatın gizliliği hakkına sahiptir. İslam hukukçuları mahremiyet hakkının klasik kaynaklarımızda yer alan Allah hakkı-kul hakkı ayrımında hangisinin içine girdiği konusunda fikir ayrılığına düşmüşler, bu konuda farklı görüşler belirtmişlerdir. Bunlardan biri mahremiyet hakkının Allah hakkının üstün geldiği müşterek (hem Allah hem kul hakkı) hak olduğu konusudur. Buna göre Müslümanlar başkalarının mesken mahremiyetine, beden mahremiyetine zarar vermemeli sırlarını korumalı, şeref ve onuruna saygı duymalıdır. Kişinin özel hayatının kendi rızası olmadan, başkaları tarafından gözetlenmesi, araştırılması ve başkalarıyla paylaşılması kişilik

---

[71] Servet Armağan, "İslam Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., C. VI, Sy. 3-4, 1976, s. 142.

[72] Hayrettin Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri I-III,* Nesil Yayınları, İstanbul 1988-1992, III, 186.

haklarına saldırıdır[73]. Ayrıca bu mahremiyetlerin ihlali öncelikle Allah hakkının sonra kul hakkının ihlalidir. Bu hakların başkaları tarafından ihlal edilmesi hukuken yasaklanmıştır.

İslam'a göre haklar Allah'ın insanlara lütfudur. Ayrıca dokunulmazlıklara riayet etmek ve haklara saygı göstermek toplumu ayakta tutan prensiplerdir[74]. Kanunlar ise bu hakları elde etmek için değil korumak için mevcuttur. Buna karşın mahremiyet kavramı İslam hukukunun klasik kaynaklarında özel bir tabirle geçmemektedir[75]. Sosyal hayattaki karşılığını tam olarak bulması ve sınırlarının çizilmesi adına güncel fıkıh kitaplarımızda bu kavram tüm yönleriyle ele alınmalıdır.

1.3. Aile

Toplumun en küçük birimi olan aile, akrabalık ilişkisiyle birbirine bağlanan fertlerin meydana getirdiği topluluktur[76]. Aile yapısı aileyi teşkil eden fertlere göre değişiklik göstermektedir. Aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, dayı, hala, teyze vs. oluşan aile geniş aile, karı koca ve çocuklardan oluşursa çekirdek aile olarak tanımlanır. Ailedeki hâkimiyetin kimde olduğuna bağlı olarak da anaerkil veya ataerkil olarak anılır.

Semavi dinlerin hepsinde ve insanoğlunun yaşadığı bütün topluluklarda aile önemli bir yere sahiptir. Yahudilikte aile, sosyal bir topluluk olmakla beraber aynı zamanda dini bir topluluktur. Aile bağları önemlidir. Aile bağlarının kopmasına sebep olan kimse atalarının himayesinden mahrum olur[77]. Evlenmeyerek ailenin ortadan kalkmasına sebep olan kimse büyük günah işlemiş olur. Bu sebeple Yahudiler evlenip aile kuruncaya kadar erkek veya kadına "boş adam" anlamına gelen "ravak" kelimesini kullanmaktadır[78].

Yahudilikten çok farklı olmayan Hristiyanlıkta aile tamamen dini bir kurum olarak kabul edilmektedir. Aile bağlarında bir nevi aşırılığa kaçılmış, evlenmekle karı kocanın tek bir beden gibi olduğu düşünülmüştür[79]. Boşanma konusunda Yahudiliğe göre daha

---

73 Abdullah Kahraman, "Fıkhî Perspektiften Sırrın İfşası", *Mahremiyet Hayatın Sırları ve Sınırları,* (Ed. Nazife Şişman), İnsan Yay., İstanbul 2018, s. 82.
74 Hayrettin Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar,* İz Yay., İstanbul 2006, s. 145.
75 Abdullah Kahraman, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet),* s. 57.
76 Mehmet Akif Aydın, "Aile", *DİA,* II, 196.
77 Mehmet Akif Aydın, "Aile", *DİA,* II, 196.
78 Asife Ünal, *Yahudilikte Hıristiyanlıkta ve İslam'da Evlilik*, Kültür Bakanlığı Yay., Kültür Eserleri, Ankara 1998, s. 19.
79 Markos 10/8-12.

katıdırlar. Hatta boşanma halinde önceki evliliğin halen devam ettiğini düşündüklerinden bu durumda başkasıyla evlenen eş zina etmiş sayılır[80].

Aile yerine asabiyet söyleminin öne çıktığı cahiliye Araplarında ailenin müstakil bir varlığı olduğunu söylemek güçtür. Kadınların ailenin en değersiz ferdi olarak görüldüğü, ancak çocuk sahibi olduktan sonra ailenin bir ferdi sayıldığı bu dönemde aile mefhumu da tartışmaya açıktır. Kadın ve erkeği bir araya getiren nikâhın dinî bir değeri ve yaptırımı yoktur.

Tarihin en eski kavimlerinden olan Türklerdeki duruma bakıldığında, evlilik ve aile kurumu çok özel bir yere sahiptir[81]. Devlet ve aile arasında birbirine destek olan sıkı bir ilişki vardır. Devlet aileyi korumakla mükellefken, aile de devlete hizmet edecek bireyler yetiştirmekle görevlidir. Bu durumda ailelerin sorumluluğu hem ağır hem de çok önemlidir. Buna göre Türk ailesi bir taraftan toplumun çekirdeğini oluştururken, diğer taraftan devletin taşıyıcısı durumundadır[82]. Böylece aile sağlam olursa devlet sağlam olur anlayışı hâkim kılınmıştır.

1.3.1. İslam Hukukunda Aile

Aslı Arapça olan aile kelimesi, Türkçede de aynı anlamda kullanılmaktadır[83]. İslami kaynaklarda aile için "âl, ehl, ehlü'l-beyt" gibi tabirler kullanılmaktadır[84]. Arapçada aile anlamında kullanılan **" أسرة "** kelimesi ise bağlı kalmak ve kuvvetlendirmek manalarını taşımaktadır[85]. Kelime kökü olarak bu anlamları taşıyan aile toplumun en küçük birimini meydana getiren bir kurum olarak tarif edilebilir.

İslam dini için aile son derece önemlidir. Çünkü aile insanın dünyaya gözlerini açtığı yerdir. Zira aile, hayatın her aşamasında bireyi kendi ayakları üzerinde durması için

---

80 Matta 19/9; Markos, 10/11; Luka 16/18; Mehmet Akif Aydın, "Aile", *DİA,* II, 197.

81 Nuray E. Karaca, "Türk Aile Hayatı Üzerine Genel Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C. 2, Sy. 28, 2002, s. 314.

82 Hüseyin Akyüz, *Türk Eğitimcileri 1,* MEB Yayınları, İstanbul 2001, s. 143.

83 Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1998, s. 50; Özgür Sarı, "Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı", *Sistematik Aile Sosyolojisi*, (Ed. Mustafa. Aydın), Çizgi Kitabevi, Konya 2016, ss. 17-35; Hayrettin Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile,* Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s. 197.

84 Hayrettin Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile,* s. 197.

85 Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Râğıb el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzil-Kur'ân,* Dâru'l Kalem, Dâru'ş-Şamiyye, Dımeşk 1412, I. 76.

yüreklendiren, eğiten ve hayata hazır hale gelmesini sağlayan bir okuldur[86]. İnsan toplumsal rollerini öğrendiği ilk terbiyesini de ailede alır.

Toplumsal olguyu bu derece şekillendiren aile, İslam hukukuna göre; evlenmelerinde din ve hukuk açısından herhangi bir engel bulunmayan bir erkek ile bir kadının kendi iradeleriyle evlenmeleri sonucu kurulan en küçük toplumsal kurumdur[87]. İnsan kişilik gelişimini ailede tamamlar. Aileden gördüğü inanç esaslarını uygular ve bu esaslar davranışlarına yansır. Söz konusu davranışlar yaşam tarzının oluşmasına katkı sağlar. Gerçek yaşamda olduğu gibi çalışmamızın konusu olan sanal âleme de ailenin etkisiyle sahip olduğu davranış kalıpları önemlidir.

Toplumun ailelerden oluştuğu muhakkaktır. Ailedeki düzenin, toplumun düzenine, huzur ve mutluluğuna katkı sağladığı bir gerçektir. Toplum için bu kadar önemli olan aileyi oluşturan insanoğlu (bütün canlılarda olduğu gibi) yalnız bırakılmamış, Yüce Allah tarafından kendisine bir eş verilmiştir. Kur'ân-ı Kerim, bütün insanların atası olan Hz. Âdem'in (a.s) bir eşe sahip olduğunu ve bu ilk karı-kocanın çocuklarıyla beraber bir aileyi oluşturduğunu haber vermektedir[88]. Görüldüğü üzere aile kurumu ilahi hikmetin bir ürünüdür. Kur'ân'da, *"Allah'ın varlığının belgelerinden biri de, kendileriyle huzur bulasınız diye sizin için kendi cinsinizden eşler yaratıp, aranıza sevgi ve merhamet var etmesidir. Bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır[89]."* buyrulmaktadır. Öncelikle Allah Teâlâ insana verdiği bu nimetin yani aile nimetinin varlığını, kendi varlığının belgesi olarak nitelendirmekle bu kuruma verdiği önemi bir kez daha beyan etmektedir. Akabinde ailenin insanın huzur bulacağı bir yuva olduğunu belirtmektedir. Ayeti kerimenin işaret ettiğine göre aile insan ruhunun sükûn bulması, huzura ermesi için ihtiyaçtır[90].

İslam ailenin kurulmasını dolayısıyla neslin güvence altına alınmasını Müslümanlara toplumsal bir görev olarak yüklemektedir[91]. Bu husus *"İçinizdeki bekârları ve kölelerinizle cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer onlar fakir iseler Allah onları*

---

86 Huriye Martı, *Ailem,* 1. Basım, DİB Yay., Ankara 2015, s. 13.
87 Komisyon, *İslâm'a Giriş Gençliğin İslam Bilgisi,* 1. Basım, DİB Yay., Ankara 2006, s. 339.
88 Bakara, 2/35; Maide, 5/27; A'râf, 7/19, 23; Taha, 20/117, 119.
89 Rûm, 30/21.
90 Bkz. Kemal Sandıkçı (Ed.), "Bir Medeniyet Projesi Olarak Aile", *Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu,* Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, s. 34.
91 Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 12. Basım, İstanbul 2013, s. 19.

fazlu kereminden zenginleştirir. Allah her şeye gücü yeten, her şeyi bilendir[92]*."* ayeti ile sabittir.

Hz. Peygamber de *"Ey genç topluluğu! Aranızdan evlenmeye gücü yetenler evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan korumak ve iffeti muhafaza etmek için en iyi yoldur…*[93]*"* ile; *"Nikah benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir*[94]*."* sözleriyle, bekârlara aile kurmayı tavsiye etmekte, aile kurmanın önemine vurgu yapmaktadır[95].

Toplumdaki aile kurumunun sağlam bina edilmesi için evliliği özendiren ayet ve hadislerin yanında evlilik anlayışını da düzenleyen ayetler İslam'da yerini almıştır. *"Onlar sizin için bir elbise, sizde onlar için bir elbise gibisiniz*[96]*."* ayeti bunun açık delilidir. Bu ayet eşlerden birinin diğeri için elbise gibi olduğunu beyan eder. Ayetteki "elbise gibi" ifadesi eşlerin birbirinin ahlakını, kişiliğini ve şerefini bozacak dış etkenlerden korumasını öngörmektedir. İslam hukukunda evlilikte olması gereken asıl ruh budur[97]. Bu konuda Kur'ân'ın *"Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun!*[98]*"* uyarısını hatırlamak gerekir. Bu ayeti kerimeye göre evlenerek nikâh bağıyla bağlanmış eşler birbirinin her türlü özelini, mahremiyetini korumakla yükümlüdür. Bu konuda birbirine doğruyu yanlışı hatırlatmayan eşler, evliliğin maksadından uzak bireysel bir hayat yaşıyorsa aile kurumunu koruyamıyor demektir.

Evlenmeyi teşvik eden ve evlilik ilişkisini düzenleyen İslam hukuku aileyi kendi başına başıboş bırakmaz, kurallar koyar. Evlenme akdi, akdin sonuçları, eşlerin hak ve sorumlulukları, evliliğin sona ermesi halindeki hükümler ve neticeler gibi konularda İslam hukukunun koyduğu bazı kurallar vardır. Bu kurallar klasik İslam hukuku fürû eserlerinde kitâbu'n-nikâh, kitâbu't-talâk gibi başlıklarda ele alınmaktadır. Konunun bu anlamdaki ayrıntıları daha çok söz konusu başlıkları ilgilendirdiği için biz burada İslam'ın genel anlamda aileye yüklediği anlamı kısaca değerlendirmiş olup, modern hukukta aile başlığına geçmek istiyoruz.

---

92 Nûr, 24/32.
93 Buhârî, "Nikâh", 3; Müslim, "Nikâh", 1.
94 İbn Mâce, "Nikâh", 1.
95 Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku, s*. 19.
96 Bakara, 2/187.
97 Ebü'l-Â'la el-Mevdûdî, *İslam'da Aile Hukuku (Karı-Koca Hakları)*, (Tercüme Memiş Tekin), 3. Baskı, Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2011, s. 21.
98 Tahrîm, 66/6.

1.3.2. Modern Hukukta Aile

Toplumun sağlıklı, huzurlu, barış ve güvenlik içinde yaşayabilmesi, toplum içerisindeki ilişkilerin bu düzlemde ilerleyebilmesi, aile kurumunun temelinin sağlam olmasına bağlıdır. Bu da bireylerin hak ve sorumluluklarını gözeten bir hukuk sisteminin olmasıyla mümkün olabilir[99]. Bu sebeple aile kurumu için koruyucu birçok tedbir alınmış, kanun koyucular tarafından kurallar konulmuştur. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında yer alan aile ile ilgili maddeler Türk Kanun koyucusunun bu kuruma verdiği önemi ve değeri göstermektedir. 1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Üçüncü Bölümünün "Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevler" başlığı adı altındaki 41. maddesi ailenin korunması ve çocuk hakları[100] kenar başlığı ile şöyle demektedir:

"Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır[101]."

Bu konuda ayrıca Anayasanın "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." diyen değişiklik 10. maddeleri ile "Herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz." diyen 20. maddesi de örnek gösterilebilir[102].

Aile kavramının tanımı her toplum ve her geçen zaman için değişiklik gösterebilmiştir. Buna göre sosyal bilimciler tarafından farklı aile tipleri ortaya atılmıştır[103]. Bizim için önemli olan aile kavramının tanımlarındaki farklılık değil, tanımlardaki ortak özellik olan sosyal bir yapı olması ve bu sosyal yapı içerisindeki aile bireylerinin hak ve ödevleridir.

Ailede huzur ve sükûnetin sağlanabilmesi için ailedeki bireyler öncelikle sorumluluklarını bilmeli sonrasında da birbirlerinin haklarını korumalıdırlar. Bu hakları

---

99 Bkz. Turgut Akıntürk ve Derya Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku,* 17. Basım, Beta Yayınları, İstanbul 2015, II, 3.

100 Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.: "Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir." Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.: "Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır." ibareleri eklenmiştir.

101 Değişiklik: 3.10.2001 - 4709/17. Madde ile "ve eşler arasında eşitliğe dayanır." cümlesi eklenmiştir.

102 https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf, (Erişim: 23.01.2019).

103 Ayrıntılı bilgi için bkz. Birsen Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,* C. 8, Sy. 1-2, Ankara 1976, s. 46-47.

koruyamamaları halinde hukuk devreye girer ve yeni kanunlar çıkarır. Burada yeni kanunların çağımızdaki yeni problemler doğrultusunda çıkarıldığı gözden kaçırılmamalıdır. Son dönemde aile içi şiddet olaylarının artması sebebiyle ailenin korunması için çıkarılan 6284 sayılı kanun buna örnektir. 21. yüzyıl insanın yepyeni problemleriyle boğuşan aileye daha birçok yeni kanun gerekeceği de düşünmeye değerdir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 08.12.2001 tarih ve 24607 sayı ile resmi gazetede yayımlanmıştır. Türk aile hukukunun en başta gelen yazılı kaynağı olan Türk Medeni Kanununun birinci kitabında Kişiler Hukuku, ikinci kitabında Aile Hukuku başlıkları ele alınmaktadır. Bu şekilde bir tasnifle öncelikle kişilerin hukuki ehliyetleri ve kişilik hakları gibi konular ele alınmış, bu kişilerin belli yaşa ve olgunluğa gelmesinin akabinde kurabilecekleri "aile" konusu işlenmiştir.

Toplumun sağlam temeller üzerine inşa edilebilmesi için önemi tartışılmaz olan aile kurumu belirtildiği üzere Türk Medeni Kanunuyla koruma altına alınmıştır. Ayrıca her toplumun yaşam tarzına, kültürüne uygun olarak tasarlanmış birden çok aile hukuku vardır: Fransız Aile Hukuku, Alman Aile Hukuku, İsviçre Aile Hukuku gibi. Buna karşılık her dönem ve her topluma hitap eden bir "uluslararası ortak bir aile hukuku yoktur[104]". İşte tam burada dönüp tekrar İslam hukukuna bakmakta yarar vardır. Veda hutbesinde kadınları erkeklere emanet eden Hz. Peygamber asırlar öncesinden ama her asra hitap eder şekilde bize seslenmektedir.

1.4. Sosyal Medya

İnsan, fıtratı itibariyle çoğunlukla görünür olmak ister. Bu istek ve arzusu Allah tarafından zaten bilindiği için kulun bu görünürlük isteği ve bunun nasıl şekillenmesi gerektiği Kur'ân-ı Kerim'de tarif edilmiş, ifrat ve tefritten uzak ölçülü olmak tavsiye edilmiştir[105]. Çağımızda insanın bu özelliğine oldukça fazla imkân sağlamak sosyal ağlarla mümkündür. Medyanın bir çeşidi olarak sosyal medya kavramıyla hayatımıza girmiş olan sosyal ağ siteleri, bazıları için bir başkasıyla dostluk kurma ve iletişim, bazıları için reklam ve tanıtım aracı, bazıları için ise kitleleri yönlendirme ve propaganda aracı olarak her kesimden kullanıcısıyla yaşamımızın vazgeçilmezleri arasında yerini almıştır[106]. Sosyal

---

[104] Turgut Akıntürk ve Derya Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku,* II, 7.
[105] Bakara, 2/143.
[106] Ümit Sanlav, *Sosyal Medya Savaşları,* Hayat Yayın Grubu, İstanbul 2014, s. 13.

medya kavramı içeriği kullanıcılar tarafından oluşturulan her türlü ağ siteleri, bloglar ve görsel içerikli paylaşım araçlarının hepsini ifade eder[107]. Yeni medya ismiyle de anılan sosyal medya bilgisayar, internet ve mobil teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan, kullanıcıların etkileşimde bulunurken zamandan ve mekândan bağımsız interaktif şekilde iletişim kurabildikleri sanal medya ortamıdır[108].

> Literatürde kabul görmüş en yaygın tanımıyla "Sosyal ağ siteleri" bireyin sınırları belli olan bir sistem içerisinde açık veya yarı açık profil oluşturmalarına izin veren, farklı kişilerle bağlantı paylaşımında bulunan kişilerin listesini, bu kişilerin bağlantılı olduğu diğer kişilerin listesini gösteren web tabanlı hizmetler olarak tanımlanmaktadır[109].

Yukarıdaki profesyonel tanımlara ek olarak sosyal medya, herkesin kendine göre anlamlandırdığı bir mecradır. Kimileri için hayatı kolaylaştıran, hızlandıran bilgi ve içerik platformu iken kimileri için tam tersine bilgi ve içerik kirliliğine yol açan kendi hayatı için çok da yer kaplamayan bir platformdur. Fakat çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer alacak bazı resmi rakamlara göre birinci düşüncede olanlar her zaman daha çoğunlukta görülmektedir. Hangi düşünceye katılırsak katılalım şu bir gerçek ki, sosyal medya bu dönemin tam merkezinde yer almaktadır. Sosyal medya dediğimiz mecrayı oluşturan sosyal ağ sitelerinin en önemli özellikleri açık ve özgür olduğunun[110] düşünülmesidir. Ferdin kendi seçtiği içeriği yine kendi isteğiyle paylaşabildiği bir ortamda kişi bilgi ve görsel paylaşımını özgürce yapabilmekte, başkasının yaptığı paylaşımı erişebilir ya da üzerinde yorum yapabilmektedir.

Sosyal medyanın iletişimdeki hızı ve kolaylığı sayesinde kişiler sanal ortamda hızlı ve külfetsiz bir şekilde birbirleriyle bağlantı kurabilmektedir. Yurtdışındaki bir arkadaşımızla iletişim kurmak istediğimizde yıllar önceki maliyetleri bir tarafa atarak bu görüşmeyi çok ucuza getirebilmemiz sosyal medyanın sunduğu kolaylıklara örnek olabilir.

---

[107] Nagihan Tufan Yeniçıktı, *Sosyal Medya Facebook ve Twitter Motivasyonları,* Literatürk Akademi, Konya 2017, s. 113.

[108] Ümit Sanlav, *Sosyal Medya Savaşları*, s. 29.

[109] Boyd ve Ellison, 2007. Aktaran: İlhan Korkmaz, "Facebook ve Mahremiyet: Görmek ve Gözetle(n)mek", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi,* Sy. 5, Ekim 2012-Mart 2013, s. 109.

[110] Asiye Kakırman Yıldız, "Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi", *Bilgi Dünyası Dergisi,* C. 13, Sy. 2, 2012, s. 530.

Dini referanslardan bağımsız sanal bir ortam sunan sosyal medya, paylaştığı içeriği kötü niyetli kullanmak isteyene niyetine göre nice kapılar açabilen bir platform iken, hayırlı işler için kullanmak isteyene de bir fırsat olarak karşımıza çıkar[111].

1.4.1. Sosyal Medyanın Tarihsel Gelişimi

1978 yılında Ward Christensen ve Randy Sueess isimli bilgisayara meraklı iki arkadaş tarafından, BBS isimli bir yazılım hayata geçirilmiştir. Arkadaşlar arasında bilgi paylaşımında bulunmak için oluşturulan bu yazılım aslında ilk sosyal ağ örneğini ortaya koymuştur[112]. Bu ilkel yazılımdan 11 yıl sonra, İsviçre'de Dünyanın ilk Web sitesinin kurulmasıyla süreç hızlı bir şekilde ilerlemiştir. 1995 yılında MIRC programının üretilmesi, ardından gelen ICQ programı sanal bir ortamda kişilerin bağlantı kurmasını sağlamıştır.

1999 yılında geliştirilen Messenger programı, yine o yıl kurulan Blogger sosyal medyanın oluşma safhalarında kayda değerdir.

2000 yılından itibaren My Space'in kuruluşu, 2003 yılında iş adamlarını bir araya getirmeyi hedefleyen Lınkedln'in kuruluşu, daha sonra Blogger'in Google tarafından satın alınması ve 2004 yılında Harvard Üniversitesinden bir öğrencinin diğer üniversite öğrencileriyle iletişim kurma adına kurduğu Facebook sosyal medyanın büyük bir hızla bu güne gelmesine neden olmuştur[113].

Günümüzdeki duruma bakıldığında ise sosyal medya ağlarının insan hayatında hatırı sayılır bir alanı kapladığı görülmektedir. We Are Social tarafından hazırlanan "Digital in 2018 Global Owerviev" raporuna göre dünyada 4.021 milyar kadar kişi internet kullanmakta ve bunlardan 3.196 milyar insan aktif sosyal medya kullanıcısıdır[114]. Bu rakamlar sosyal medyanın tarihi seyir içerisinde geldiği yeri görmek adına önemlidir.

1.4.2. Günümüzde En Çok Kullanılan Sosyal Ağ Siteleri

Her şeyin hızlı bir şekilde değiştiği günümüzde iletişim biçimleri de hızla değişmektedir. Çevreyle yeni ilişkiler kurma ve mevcut ilişkileri sürdürme gibi fonksiyonları aktif bir şekilde içinde barındıran sosyal ağların bazen yüz yüze iletişimden

---

[111] Abdülaziz Kıranşal, *Gençler için Sosyal Medya İlmihali,* MGV Yay., Ankara 2017, 8. Baskı, s. 23.
[112] Ümit Sanlav, *Sosyal Medya Savaşları*, s. 20.
[113] Ayrıntılı bilgi için bkz. Ümit Sanlav, *Sosyal Medya Savaşları,* ss. 20-26.
[114] https://wearesocial.com/blog/2018/01/global-digital-report-2018 (Erişim: 27.01.2019).

daha fazla etkili olduğu söylenmektedir. Bireylerin sosyalleşme sürecinde etkisi yadsınamaz olan bu ağlardan en çok kullanılanlar çalışmamızda sıralanmıştır.

Bu konuda yapılan bazı çalışmalar söylenenleri pekiştirir niteliktedir. "Digital 2019 in Turkey" ismiyle We are social ve Hootsuit tarafından her yıl yayınlanan sosyal medya istatistiklerinde 2019 yılı raporuna bakıldığında 52 milyon sosyal medya kullanıcısının var olduğu, bu kullanıcıların 44 milyonunun mobil cihazlar vasıtasıyla sosyal medyaya bağlandığı belirtilmiştir[115]. Raporda en aktif sosyal medya platformunun Youtube olduğu, onu Instagram ve Facebook'un takip ettiği belirtilmiştir. Twitter, Snapchat ve LinkedIn'ın ise en çok kullanılan diğer sosyal medya platformları olarak sıralanmıştır.

1.4.2.1. Facebook

4 Şubat 2004 tarihinde Harvard Üniversitesi öğrencisi Mark Zuckerberg tarafından kurulmuştur. İnsanların arkadaşlarıyla iletişim kurması, bilgi, fotoğraf, video vb. paylaşımı yapabilmesini hedefleyen bir sosyal paylaşım Web sitesidir. Dijital'in 2017 raporuna göre Youtube'dan sonra Türkiye'nin en çok kullanılan sosyal medya platformudur[116].

Facebook literatüründe like (beğeni) öneme sahiptir. Facebook, kişinin hesabına eklediği bilgi, fotoğraf ve videolarla like almayı beklediği bir sistem oluşturan sosyal bir ağdır. Facebook'ta yapılan bir paylaşım kişisel hesapta ekli bütün arkadaşların göreceği gibi ayarlanabilirken, profil herkese açık hale getirildiğinde ise Facebook hesabı kullanan herkesin görebileceği duruma da ayarlanabilir.

Facebook profil oluşturma, oluşturulan profilde bilgi, belge, fotoğraf, video yayınlama, yayınlananlara yorum yapma, beğeni alma ve beğeni yapma, kendisinin yada başkasının paylaşımlarını tekrar paylaşım sunan bir özelliğe sahiptir. Çağımızın en popüler sosyal medya sitelerinden olan Facebook, ilk kurulduğunda ABD'deki birkaç üniversite ile iletişim kurmayı amaçlarken, şu andaki özellikleriyle insanlar için sanal ama toplumsal bir mekân oluşturmuştur. Öyle ki birçok insan gerçek hayatta iletişim kurmadığı kadar insanla bu sanal âlemde zaman, mekân ve hatta mahremiyet kısıtlaması olmadan iletişim kurmaktadır.

---

[115] https://dijilopedi.com/2019-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/(Erişim: 28.05.2019).

[116] http://www.dijitalajanslar.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2017/,(Erişim: 24.01.2019).

1.4.2.2. Twitter

2006 yılında Amerikalı yazılım mimarı ve iş adamı Jack Dorsey tarafından kurulmuştur. En fazla 140 karakterden oluşan tweet (cıvıldama) adı verilen internetten ücretsiz kısa mesaj atmayı ve başkalarının mesajlarının da okunabilmesini sağlayan bir mikro blok servisidir.

Facebook'a göre daha mobil ve daha hızlı düzenlenen Twitter ile gündem takip edilebilmekte ya da gündeme katkıda bulunabilmektedir. Twitter sayesinde gündemden anında haberdar olunması ve sanal ortamda bir tuşla hayatın her alanına entegre hareket edilmesi mümkündür. Hashtag kullanarak toplumları arkasından sürükleyen gündemler oluşturabilmek de özellikleri arasındadır.

1.4.2.3. Youtube

Üç Amerikalı iş adamının eğlence amaçlı açtıkları video paylaşımı sağlayan bir web sitesidir. Daha sonra Google tarafından satın alınmış video paylaşım sitelerinin ilki, en kapsamlı olanı ve en büyüğüdür[117].

2016 yılı Youtube'un Türkiye kullanıcı profili araştırmasına göre, bir milyardan fazla kullanıcısı bulunan Youtube'a her bir dakikada 400 saatlik videonun yüklendiği ve buraya yüklenen videoları izlemenin iş ve uykunun ardından en fazla zaman harcanan aktivite haline geldiği ifade edilmiştir[118]. Ayrıca her yıl We are social ve Hootsuit tarafından hazırlanan ve bu yıl "Digital in 2018 in Western Asia" ismiyle yayınlanan sosyal medya istatistiklerinde bu konuda önemli değerlendirmeler mevcuttur. Raporda, Türkiye'de toplam 51 milyon sosyal medya kullanıcısının bulunduğu, Youtube'un % 55 ile kullanımda ilk sırayı aldığı, bunu sırasıyla Facebook, Whatsapp, Instagram ve Twitter'in takip ettiği belirtilmektedir[119].

1.4.2.4. Flickr

İlkten sadece fotoğraf daha sonra da video paylaşımına izin veren bir web servisidir.

---

[117] Ümit Sanlav, *Sosyal Medya Savaşları*, s. 80.
[118] https://webrazzi.com/2016/10/05/youtubeun-turkiye-kullanici-profili-arastirmasi/ (Erişim: 24.01.2019).
[119] https://dijilopedi.com/2018-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/(Erişim: 27.01.2019).

1.4.2.5. Instagram

2010'da kurulmuştur. Ücretsiz fotoğraf paylaşma ve düzenleme imkânı sunan oldukça popüler bir uygulamadır. Dünyada "İnternet Kullanımı ve Sosyal Medya İstatistikleri - 2. Çeyrek Raporu'na göre, dünyadaki kullanıcılarının daha çok 18-34 yaş aralığında olduğu görülen Instagram'ı en çok kullanan ülkeler sıralamasında Türkiye'nin 5. sırada olduğu belirtilmektedir[120].

Instagram'ın popülaritesini arttıran etkenlerden biri, diğer sosyal medya platformları ile entegre çalışmasıdır. Böylece Instagram ile paylaşılan fotoğraflar aynı zamanda Facebook, Flickr, Twitter ve Tumblr üzerinden paylaşılabilir. Ayrıca kullanıcıların çektikleri fotoğrafları eklerken filtreler kullanarak daha profesyonel görünümlü fotoğraflar paylaşabilmelerini sağlaması uygulamayı cazip kılmaktadır.

1.4.2.6. Whatsapp

Telefon ya da bilgisayara yüklenip kayıtlı kişilerle karşılıklı yazı görsel paylaşarak haberleşmenin hızlanmasını ve maliyetsiz olmasını sağlayan bir uygulamadır. Bu uygulama haberleşmeyi en az iki kişi arasında yapmaya imkân tanıdığı gibi grup ortamında da karşılıklı paylaşım yapmaya fırsat sağlar. Sanal ortamda paylaşılan hiç bir şeyin gizliliğinin kalmadığı gibi Whatsapp uygulamasında da paylaşılan veriler silinse bile uygulamanın asıl sahipleri ve gerektiğinde yetki verilen merciler bu silinen bilgilere kolayca ulaşabilmektedir.

1.4.2.7. Snapchat

Snapchat, kullanıcılara fotoğraf ve video çekebilme çektiklerinin üzerine not ekleyebilme imkânı sunan bir uygulamadır. Tüm bunların belli bir süreliğine (1-10 sn.) paylaşıldığı bir sosyal mesajlaşma platformudur.

Önemli sayılabilecek özelliklerinden birisi, gönderdiğiniz mesajın belirli bir süre zarfında karşı tarafta görünmesidir. Karşıdakinin kaç saniye görebileceğini bizzat kendimizin belirlediği bir uygulamadır. Gönderilen iletiyi alan kişi, ekranına dokunarak iletiyi açar, gönderirken belirlenen süre boyunca içeriği görüntüler ve sonra Snapchat uygulaması tarafından bir daha tekrar açılmayacak şekilde ileti silinir. Kısa süreliğine

---

[120] https://dijilopedi.com/dunyada-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri-2-ceyrek-raporu/, (Erişim: 27.01.2019).

yapılan bu paylaşımı karşı taraf ekran görüntüsü olarak kaydedebilir. Ekran görüntüsünün alındığına dair bilgilendirmenin karşı tarafa Snapchat tarafından yapıldığı da gözden kaçırılmaması gereken bir özelliğidir.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA MAHREMİYETİN BOYUTLARI

Mahremiyet kavramı, sosyal ilişkilerden, ahlaki ilkelere, hukuktan mimariye kadar her şeyi ilgilendiren ana bir kavramdır. Aslında tüm hayatı yönlendirir denilebilir. Çalışmamızın bu bölümünde beden, mesken ve bilgi mahremiyetini konu almamızdaki ana fikir de tam olarak budur.

2.1. Beden Mahremiyeti

Eşrefi mahlûkat övgüsüne mazhar olan insan, Allah'ın halifesi olarak emaneti[121] yüklenmiş ve ağır bir sorumluluk altına girmiştir. Bu sorumluluk İslam'ın gayesi ile ilgilidir. İslam'ın bütün gayesi insanın fıtratına uygun, varoluş gayelerini unutmadan, şeref ve onuruna yaraşır şekilde yaşam sürmesidir. Kulundan bunu bekleyen Allah Teâlâ tabi ki onu başıboş bırakmamış ve bu manada koruyucu tedbirler olması hasebiyle kurallar koymuştur.

Mahremiyet denilince akla ilk gelen husus beden mahremiyetidir. Beden bize Yaratıcının emanetidir ve aynı zamanda değerlidir. Bu değeri korumak için ise kulluk bilinci gerekmektedir. Kul yaratılışının gereğinin farkına vararak, bedeninin tasarrufunun sınırsız bir şekilde kendi elinde olmadığını bildiğinde bedeni üzerindeki müdahaleleri buna göre gerçekleşecektir.

2.1.1. Fıtrat Bağlamında

Bir korunma mekanizması olan mahremiyet duygusu insanın fıtratına[122] Allah tarafından yerleştirilmiştir. İlahi sınırlar konularak dikkat çekilen mahremiyetin, bu sınırları koyan Yaratıcı tarafından fıtratımıza da yerleştirilmesi tabiidir. Bedenin mahrem olması Allah'ın emir ve yasaklarıyla sabit olmakla birlikte hayâ duygusunun da bir gereğidir. Peygamber Efendimizin buyurduğuna göre hayâ duygusu imandan

---

[121] Ahzâb, 33/72.

[122] Fıtrat kavramı "insanın yaratılışı ve doğası" ayrıca "Allah'ın dini, Peygamber yolu" anlamlarında kullanılır. Birinci anlam için bkz. Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed er-Rağıb el-Isfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân,* Mektebetü Nazar Mustafa el-Bâz, ts., s. 494. İkinci anlam için bkz. İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab,* "f-t-r" md., V, 56-57.

kaynaklanmaktadır[123]. *"Her dinin (kendine özgü) bir ahlakı vardır. İslam ahlakı(nın özü) hayâdır[124]."* buyurmasıyla da bu konunun önemine atıf yapmaktadır. Ayrıca *"Allah hayâ sahibidir, ayıp ve kusurları örter. Hayâyı ve örtünmeyi sever, sizden biriniz gusledeceğinde başkalarına görünmesin (kapalı yerde yıkansın)[125]."* buyurmuştur.

Hayâ fıtratın bir gereğidir. Hz. Havva ve Hz. Âdem'in avret[126] yerlerinin açılması üzerine hayâ edip hemen örtünmeye çalışmaları[127] fıtratımızda yer alan özellikleri kanıtlar niteliktedir. Hayâ utanmayı gerektirir. Bu utanma duygusu kendisi için özel ve aynı zamanda değerli olanı saklama, örtme, gizleme, kapatma ve başkalarıyla paylaşmamaya özen gösterme şeklinde tezahür ederek, kişiyi sırrını ifşa etmeme anlayışına sahip olmasına götürür[128]. İslam'da hayâ, insanın nefsi onu kötü bir iş yapmaya teşvik ettiğinde durduran bir ilke durumundadır.

Beden mahremiyeti bedenin örtülmesi ile mümkün olur. Bedenin örtüsü tesettürdür. Örtünme duygusu da hayâ duygusu gibi fıtridir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de *"... Kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar[129]."* buyrularak her iki özellik ifade edilmiştir.

Örtünme bedenin değerini korumak için gerekli bir araçtır. Örtü ile başkalarının görüşüne, bakışına hatta bilgisine kapatılan ve sahibinin dışında herkesin tasarrufta bulunmasına engel olunan bedenin değerine layık hareket edilmiş olacaktır. Mahremiyetine dikkat etmesi halinde insan, bedenini herkesin tasarrufta bulunabileceği normal bir eşyadan ayırarak dokunulmaz kılmış olmaktadır[130].

Kur'ân-ı Kerim'deki ayetlere bakıldığında Allah Teâlâ kadın erkek herkese örtünme hususunda sorumluluklar yüklemiştir. Nûr Sûresi 30. ayette erkeklerin gözlerini haramdan sakınması, 31. ayette kadınların gözlerini haramdan sakınması ve ziynetlerini

---

[123] Buhârî, "Îmân", 3; Müslim, "Îmân", 57.
[124] İbn Mâce, "Zühd", 17; Muvatta, "Husnü'l-Huluk", 2.
[125] Ebû Dâvûd, "Hammâm", 1; Nesâî, "Gusül", 7.
[126] Avret: İnsan vücudunda açılması ve bakılması haram olan yerleri ifade eden fıkıh terimidir. Bkz. Mehmet Şener, "Avret", *DİA*, IV, 125.
[127] A'râf, 7/22.
[128] Abdullah Kahraman, "Fıkhi Perspektiften Sırrın İfşası", *Mahremiyet Hayatın Sırları ve Sınırları,* (Ed. Nazife Şişman), s. 79.
[129] A'râf, 7/22.
[130] Huriye Martı, "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti", *Beden Sosyolojisi,* (Ed. Kadir Canatan), Açılım Kitap, İstanbul ts., s. 240-241.

korumaları emredilmiştir. Buradaki ziynetlerden maksat tesettürün korunması yani bedenin örtülmesi gereken yerlerinin örtülmesidir[131].

Kur'ân'ın indiği dönemde kadınların mahremiyetinin zarar görmemesi ve üzülmemeleri adına koruyucu önlemler alınmış, *"Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle: Dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir[132]."* buyrularak tesettürlerine dikkat etmeleri gerektiği ifade edilmiştir. İffeti koruma amacıyla güzelliklerin kapatılması mânasında örtünme emri, yukarıda zikrettiğimiz gibi Nûr Sûresinin ilgili ayetlerinde mevcuttur. Burada ise eza ve tâcizlerin engellenmesi gayesiyle dışarı çıkarken kadınların dış giysi kullanmaları istenmektedir. Bu ayet, Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsirinde[133] şöyle özetlenmektedir:

Genel olarak tefsirlerdeki bilgiye göre Medine'de evler dardı ve tuvalet bulunmuyordu. Bu sebeple, kadınlar ihtiyaçlarını gidermek için geceleri evlerinden çıkarak biraz uzaklaşmak durumunda kalırlardı. Bazı münafıklar ve kendini bilmezler bu durumdan faydalanarak kadınlara söz ve elle tâcizde bulunurlardı. "Biz onları câriye sandık" diyerek de mazeret sunarlardı. Bu mazeretin ortadan kalkması için hür kadınların, dışarı çıkarken, cilbâb ismi verilen bir dış giysiye bürünmeleri emredildi.

Burada zikredilen cilbâb, Râğıb el-İsfahânî'nin el-Müfredat'ında "başörtüsü ve entari" olarak açıklanmıştır[134]. Yukarıda adı geçen tefsirde verilen bilgilere göre bazı kaynaklarda cilbâb, hımâr adı verilen başörtüsünden büyük ve vücudun üst kısmını örtmek için kullanılan ridâdan küçük dış örtü olarak da tanımlanmıştır. Çarşaf olarak mana verenlerin olduğu da belirtilmektedir. Fakat bu kelimeyi sadece sözlükteki bu anlamıyla değerlendirmemek, yaşanılan bölgenin genel yapısını da dikkate alarak bedende örtülmesi gereken yerleri örtmek için kullanılan İslami ölçülerdeki kıyafet olarak nitelendirmek yerinde olacaktır.

Ahzâb Sûresinin bu ayetinde geçen cilbâb kelimesi o dönemde yaşanılan problemlerden dolayı asayişi korumak ve tacizi önlemek için alınan tedbirler için kullanılan bir olgudur. Toplum yapısının değişmesi, câriye hür ayrımı gibi durumların

---

131 H. Yunus Apaydın, "Tesettür", *DİA*, XI, 539.
132 Ahzâb, 33/59.
133 Hayrettin Karaman (Ed.) vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, IV, 399-400.
134 er-Rağıb el-Isfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân,* s. 124.

ortadan kalkması ya da tâcizi önleyecek farklı tedbirleri alma imkânının oluşması bu konudaki gereklilikleri güncellemiştir. Buna göre kadınların dışarı çıkarken, örtülmesi gereken yerleri usulüne uygun örtmesi tesettür açısından yeterlidir.

Merağî'ye göre bu ayette belirtildiği şekilde kadınların tesettürlü olmaları, iffetli olarak tanınmaları anlamına daha yakındır. Bu sayede saygınlıklarını korumuş, kalplerinde şüphe bulunanlar tarafından da tacize uğramalarının önüne geçmiş olmaktadırlar. Teberrüc[135] eden kadın ise her asırda ve her şehirde müşahede edildiği üzere, özellikle ahlaksızlığın yayıldığı ve her türlü günahın çoğaldığı postmodern toplumda alaycı ve istihzai bakışların hedefi olabilmektedir[136].

Peygamberimizin (s.a.s.) bir hadisinde geçen giyinmiş çıplaklar[137] ifadesi özellikle kadının tesettürü hususunda bilgi vermektedir. Aslında giyinmiş olmalarına rağmen kıyafetlerinin tesettür kurallarına uymamasından dolayı çıplak gibi nitelendirilen bu kimselerin cennetten mahrum bırakılacağı beyan edilmektedir. Bu hususta kadınlar aşırıya kaçmama konusunda uyarılırken, erkekler de bakışlarına sahip çıkmaları hususunda emre muhataptırlar[138]. Dış güzelliğini kullanarak başkalarının ilgisini çekmek ve öncelikle kendini sonra da muhatabını istismar etmek ne kadının ne de erkeğin saygınlığına yakışan bir davranış olacaktır[139]. Dolayısıyla beden mahremiyetinin korunmasını zora sokacak olan, karşı cinsin fark etmesine yönelik giysiler, hareketler, bakışlar, sözler, sesler, jest ve mimikler de ayet ve hadislerde zikredilen kapsama girmektedir.

Hayâ kavramı ile birlikte değerlendirdiğimiz bir başka kavram iffettir. Kelime olarak "haram ve çirkin şeylerden korunmak" anlamında kullanılan iffet[140] insanın nefsini terbiye ederek, haz duygusunu helal yoldan (nikâh) tatmin etmeyi öngörmekte ve böylece insanın Allah rızasına uygun bir yaşam sürmesine katkı sağlamaktadır[141]. İslam'da dinin yasak kıldığı alanlarda ölçülü hareket etmeye ve ahlaklı olmaya da iffetli olmak denir.

---

[135] Teberrüc: Tesettür emrinin hedefine muhalefet ederek, bir kadının dikkat çekmek ve kendini göstermek amacıyla kadınlığı ve kadınsılığı olabildiğince teşhir eden bir giyinme anlayışı ve tarzı olarak tanımlanabilir. Bkz. Ahzâb, 33/33.

[136] Ahmed Mustafa el-Merağî, *Tefsirü'l-Merağî,* Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut ts., XXII, 38.

[137] Müslim, "Cennet", 52, "Libâs ve Zînet", 125.

[138] Nûr, 24/30.

[139] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Görmez (Ed.) vd. *Hadislerle İslam,* DİB Yay., 1. Baskı, Ankara 2014, VII, 721-722.

[140] İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab,* "a-f-f" md., IX, 253.

[141] Mustafa Çağrıcı, "İffet", *DİA,* XXI, 506-507.

Yani iffet haramlardan uzak durmak ve toplumda güzel olarak tarif edilmeyen davranışlardan sakınmaktır.

İffeti koruyacak tedbirlerden biri de yukarıda sözünü ettiğimiz esaslar çerçevesinde örtünmedir. Aslında örtünme emrinin amacı iffeti korumaktır[142]. Çalışmamız boyunca sık sık atıf yaptığımız Nûr Sûresi 31. ayet, kadının örtünmesi emrini içine alarak iffeti korumayı hedeflemektedir[143]. İffeti korumak için örtünme tek başına yeterli değilse de bu konuda alınan etkin tedbirlerden biridir[144]. Aslında bu tedbirler Kur'ânî tavsiyeyle *takva elbisesinin* bir gereğidir[145].

Mahremiyetini ve saygınlığını korumak adına gelen emirler fıtratımızdaki özellikleri korumak için önemlidir. Öyleyse; insanın saygınlığını zedeleyecek her türlü fiilden uzak durarak, hayâ duygusuyla bezenmesi ve iffetini koruması Yaratıcısı katındaki sorumluluğudur.

2.1.2. Mükerrem Olmak Açısından

Allah Teâlâ insanı "ahsen-i takvim" üzere yarattığını belirtmiş[146] ve kendisine karşı sorumlu kılarak onu onurlandırmıştır[147]. *"Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık[148]."* buyurarak insanoğlunu mükerrem (saygı değer) kıldığını belirtmektedir. Yarattığı her şeyi insan için yarattığını beyan eden[149] Allah Teâlâ yeryüzündeki her şeyin kullanımını da yine insana vermiştir. Yeryüzündeki yaratılmışların insanın emrine verilmesi onun bu mülkün sahibi olduğu anlamına gelmez[150]. Bilakis yetkisi emanetin hükmü kadardır. Dolayısıyla insan, bedenine iyi davranmak, onu korumak, ihtiyaçlarını gidermek ve onu iyi işlerde istihdam etmekle sorumlu kılınmıştır[151].

---

142 Hayrettin Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile,* s. 178.
143 Hayrettin Karaman (Ed.) vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, IV, 70-75.
144 İsmail Hakkı Ünal, "Hadislere Göre Kadının Örtünmesi", *İslamiyât Dergisi,* Ankara 2001, C. VI, Sy. 2, s. 67.
145 A'râf, 7/26.
146 Bkz. Tîn, 95/4.
147 Ülfet Görgülü, *Onur ve İffet,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2. Baskı, Ankara 2017, s. 5.
148 İsrâ, 17/70.
149 Bakara, 2/29.
150 Nazife Şişman, *Emanetten Mülke,* İz Yay., 4. Baskı, İstanbul 2016, s. 13.
151 Huriye Martı, "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti", *Marife Dergisi,* Sy. 2, Güz 2009, s. 13.

İslam dinine göre, yaratılanların en şereflisi olan âdemoğluna verilen bütün nimetler emanettir. Beden emaneti de bu emanetler arasında zikredilmektedir. Bedenin emanet olması eşrefi mahlukât olması hasebiyledir. Mükerrem kılınan bu bedenin mahremiyet alanını bilmek, sınırlarını korumak ve o emanete hakkıyla sahip çıkabilmek kulun sorumluluğuna verilmiştir. Çünkü beden Allah'ın kullarına sunduğu ve korumasını emrettiği en önemli değerlerdendir. Bu sebeple ayeti kerimede *"Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun*[152]*."* buyrulmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in *"Bedeninin senin üzerinde hakkı var*[153]*!"* şeklinde uyarması bedeni korumak hususundaki hassasiyeti aktarmaktadır. Dolayısıyla bedenin değerini hiçe sayarcasına yapılan müdahaleler ve mahremiyet ihlalleri caiz görülmemektedir.

Mahremiyet olgusunun temeline insan onurunun yerleştirilmesi gerekmektedir. Mahremiyeti korumak aynı zamanda insan onurunu korumaktır. İslam'ın insana verdiği değer ve onun mahremiyetinin korunması konusundaki çıkış noktası insanın onurlu bir varlık olarak yaratılmasıdır.

İslam hukukunda makâsıdü'ş-şeriâya[154] göre insanın canı, malı, aklı, nesli ve dini dokunulmazdır ve muhafaza edilmelidir. İslam'ın ana gayeleri üçlü bir tasnife tabi tutulmuştur. Cüveynî'nin temelini attığı bu tasnif[155] talebesi Gazzalî tarafından "zarûriyyât, hâciyât, tahsîniyyât" şeklinde sınıflandırılmıştır[156]. Buna göre yukarıda saydığımız beş esas zarûriyyât kapsamında olup toplumun dirlik ve düzeni için vazgeçilmezdir. İnsan onur ve şerefini korumak aynı zamanda bunları güvence altında tutmaktadır. Özellikle canı ve nesli korumak konumuz olan mahremiyetle doğrudan bağlantılıdır. Canın dokunulmaz kılınması, insanın saygıya değer olması yani mükerrem olmasıyla ilişkilidir. Mükerrem kılınan insana yüklenen bu ahlaki değer onu hukukî anlamda dokunulmaz olarak nitelendirmektedir. Bu hukukî dokunulmazlık "muhterem" kavramıyla ifade edilir. Dolayısıyla insan sahip olduğu bu "muhterem"liği muhafaza görevini de bizzat üstlenmişken aynı zamanda dışarıdan gelecek zararlardan da korunmuştur.

---

[152] Tahrîm, 66/6.
[153] Buhârî, "Savm", 51; Müslim, "Sıyâm", 182.
[154] Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *el-Mustasfâ,* (Thk: Hamza b. Züheyr), Medine-i Münevvere, II, 482-483; Ertuğrul Boynukalın, "Makâsıdü'ş-Şeria", *DİA*, XXVII, 423.
[155] İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknüddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî et-Tâî en-Nîsâbûrî, *el-Burhân fî Uṣûli'l-Fıḳh,* (Nşr. Abdülazîmed-Dîb), Devha 1399, II, 913-914, 923-958, 1338.
[156] el-Gazzâlî, *el-Mustasfâ,* II, 481-483.

Neslin korunması ve sağlıklı bir şekilde devamının sağlanması ise İslam'ın gözettiği gayelerin başında gelmektedir. Bu da ancak meşru bir nikâh akdiyle kurulmuş evlilikler vasıtasıyla sağlanabilir. Neslin korunması için gereken tedbirlerin alınması İslam dininin hedefleri arasındadır. Nitekim neslin korunması ile nesebin bilinmesi mümkün olmakta ve toplum yapısında oluşabilecek olası zararın önüne geçilmektedir. Zira nesebin karışmasına yol açacak eylemler nesli güvence altına almamıza engeldir[157].

Sonuç olarak bedeninin mükerremliğine uygun hareket eden ve İslam hukukunun koyduğu sınırlara riayet eden insan, kendini ve toplumu muhafaza altına alarak İslam'a yaraşır hareket etmiş olmaktadır.

2.1.3. Sorumluluk Yönüyle

Beden mahremiyetini korurken gayri ahlaki durumlara giden bütün yolların ilahi emirle kapatıldığını hatırlamak önemlidir[158]. Bu konuda bedenimizdeki her uzva bir sorumluluk yüklenmiştir. Ayet-i kerimelerde geçen *"...gözlerini haramdan sakınsınlar[159]"* ifadesi kendisine mahrem olmayan karşı cinse şehvetle bakmanın yasak olduğunu vurgulamaktadır. Hz. Peygamber bu duruma yol açmaması açısından *"Bir bakışa diğerini ekleme[160]!"* buyurarak alınacak tedbiri bize bildirmiştir. Burada cinsel hayatın sadece cinsel ilişki değil ona sevk edecek her türlü davranış (bakma, dokunma, düşünme ve hayal kurma) olduğu, gözden kaçırılmaması gereken bir husus olarak zikredilmektedir. Bu sebeple Kur'ân'da öncelikle ferdin, sonra ailenin, daha sonra da toplumun huzurunu korumak adına yalnızca zina değil zinaya giden adımlar da yasaklanmıştır. Zira İsrâ Sûresi 32. ayette *"Zinaya yaklaşmayın"* buyrulması bunu doğrulamaktadır. Sûrenin devamındaki; *"Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur[161]"* ifadesi uzuvlara yüklenen sorumluluğu tekrar eder mahiyettedir. Bazı müfessirlere göre gözün sorumluluğu harama bakmama, kulağın sorumluluğu da haramı dinlememektir. Bu sebeple, tam olarak bilgi sahibi olunmayan bir şeyin ardına düşülmemesi, bu konuda yorum yapılmaması ferdi dini-hukuki sorumluluktan muhafaza edecektir. Özetle kişi başkasının beden mahremiyetine zeval verecek durumlardan

---

157 Bkz. Ülfet Görgülü, "Nesil Emniyeti", *Diyanet Aylık Dergi Aile Eki,* Nisan 2017, Sy. 316, ss. 4-9.
158 Bkz. Hayrettin Karaman (Ed.) vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir,* IV, 69.
159 Nûr, 24/30-31.
160 Ebû Dâvûd, "Nikâh", 42-43; Tirmizî, "Edeb", 28.
161 İsrâ, 17/36.

sakınmakla ve onun bir şekilde şahit olduğu özeli varsa rızası dışında kimseyle paylaşmamakla sorumludur.

2.1.3.1. Organların Şahitliği Bağlamında

Mahremiyetin zedelenmesi durumunda bedenimizdeki organların ahiretteki şahitliği hususu gündeme gelmektedir. Kendi irademizle gerçekleştirdiğimiz mahremiyet ihlallerini bedenimizdeki organlarımızın şahitliği ile ahirette ortaya çıkaracağımızı Kur'ân-ı Kerim hatırlatmaktadır:

"O ceza gününde dilleri, elleri ve ayakları yapıp ettikleri hususlarında aleyhlerine tanıklık edecektir[162]*."* Merağı bu ayeti kerimeyi izah ederken bazı müfessirlerin buradaki şahitliğin dil ile konuşturmak suretiyle yapılan şahitlik değil bilakis ispat ve beyan şahitliği olduğu görüşündedirler. Şöyle ki; insanın yapıp ettiği söz fiil ve davranışlar o fiili işleyen uzuvların üzerinde bir iz, bir suret bırakmaktadır. Mesela insan konuştuğu zaman dilinin üzerinde bunun bir izi, sureti kalır. Aynı şekilde elin yaptığı işlerden, ayağın bir fiili işlemeye giderken attığı adımlardan sonra insanın ellerinde ve ayaklarında o yaptığı fiillerin bıraktığı bir iz ve suret kalmaktadır. İşte insanın azalarının üzerinde bulunan bu ve benzeri iz ve suretler kıyamet gününde günahkârların işlediği suçunun ispatında kullanılır. Dil, el ve ayaklar üzerinde kalan bu iz ve suretler suçlarını inkâr eden zalimlere karşı kullanılabilecek son derece yeterli ve sağlam bir yöntemdir[163]. İbn Âşûr'a göre Kur'ân'da bildirilen başka bazı organların da şahitliğinin[164] yanı sıra burada özellikle bu azaların zikredilmesi, önceki ayetle irtibatlı bir şekilde dil, el ve ayakların muhsan kadınlara iftira suçunda etkin rol oynamasından kaynaklanmaktadır. Zira bir önceki ayet[165] muhsan kadınlara iftira atmanın cezasını beyan etmekte, iftirayı kanıtlayamayanlara teselli sadedinde, söz konusu iftirayı atanlara manevi yaptırım uygulanacağını bildirmektedir[166]. Dil bizzat iftira etmek ve bunu konuşmakla, eller iftira edilen kadını göstermek, ayaklar ise bu iftiranın konuşulduğu ortamlara bizzat koşturarak gitmek suretiyle suça dâhil olmaktadır[167].

---

[162] Nûr, 24/24.
[163] el-Merağı, *Tefsirü'l-Merağı,* XVIII, 91.
[164] Fussilet, 41/20.
[165] Nûr, 24/23.
[166] Bkz. Hayrettin Karaman (Ed.) vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, IV, 63.
[167] İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr,* Daru't-Tunusi, ts., XVIII, 191.

"O gün onların ağızlarını mühürleriz; yapmış olduklarını elleri bize anlatır, ayakları da tanıklık eder[168]*."*

"Nihayet oraya geldiklerinde vaktiyle yaptıklarından dolayı kulakları, gözleri ve derileri onların aleyhine şahitlik eder[169]*."* İbn Âşûr, bu ayeti tefsir ederken diğer duyu organlarının değil de kulak göz ve dokunma duyumuz olan derinin zikredilmesine dikkatleri çekmektedir. Kulağın zikredilmesi, onun Hz. Peygamber'in davetine ve Kur'ân'ın ayetlerine bizzat mülaki olması sebebiyledir. İnkârcıların kulakları, Kur'ân ayetlerini duydukları halde *"(Ey Muhammed!) Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz örtüler içerisindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık, seninle bizim aramızda da bir perde vardır. O halde sen (istediğini) yap, şüphesiz biz de (istediğimizi) yapacağız*[170]*."* ayetinde de anlatıldığı gibi Hz. Peygamber'i dinlemekten kaçındıklarına dair şahitlik edecektir. Gözlerin zikredilmesi evrenin yaratılış ve eşsiz düzeni hususunda Allah'ın tekliğine işaret eden adeta sanatkârane şekilde yapılan işlere şahitlik etmesi sebebiyledir. Bunlar Allah'ın ulûhiyyet konusunda birliğinin açık birer delilidir. Derinin şahitliği ise derinin onun bütün bedeni kaplıyor olmasından dolayı aslında insanın bütün bedenin kendi aleyhine şahitlik edeceğine delalet etmesidir. Bu açıklamaları yaptıktan sonra İbn Âşûr, derilerinin onlar aleyhinde tanıklık etmesiyle ilgili olarak Süddî, Ferrâ gibi bazı müfessirlerin bununla vücutlarının cinsel günahları hakkında şahitlik yapacağının kastedildiğini ileri sürdüklerini garipseyerek aktarmaktadır[171].

Ahirette insanların hesaba çekilirken kötülük işlemiş olanların organlarının kendi aleyhlerine şahitlik edeceğini bildiren bu ve benzeri ilahi uyarılar, insanın bedeni üzerinde gerçekleştirdiği tasarruflarında aslında her daim bir gözetim altında olduğunu göstermektedir. Burada bedene her istenilen tasarrufun gerçekleştirilebileceği bir mülk olarak değil, Allah'ın rızasına uygun fiilleri yapabilmek adına insana emanet edilen bir araç olarak bakmak önemlidir. Zira bedenin kişinin mülkü olarak algılanması beden üzerindeki müdahaleleri artırmıştır[172]. Beden tasavvurundaki bu değişim hayatın farklı alanlarına etki edebilmektedir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde irdelediğimiz, bedenin

---

[168] Yâsîn, 36/65.
[169] Fussilet, 41/20.
[170] Fussilet, 41/5.
[171] İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr,* XXIV, 267.
[172] Bedenin emanet ve mülk üzerinden değerlendirmeleri için bkz. Nazife Şişman, *Emanetten Mülke,* s. 38-39.

mahremiyetine dair alenileşmenin yaşanmasında, İslami perspektiften uzaklaşarak değişen bu tasavvurun etkisi belirleyicidir.

2.1.3.2. Kadın ve Erkeğin Mahrem Alanları Açısından

Dinimize göre insan bedeninde mahrem olarak belirtilen yerler avret olarak isimlendirilmiştir. İslam âlimlerinin genel kabulüne göre erkeğin göbeği ile diz kapağı arası, kadının ise el, yüz ve ayakları dışında kalan bütün vücudu avret yeri olarak belirlenmiştir. Avret galiza ve hafife olarak ikiye ayrılmaktadır. A'raf Sûresi 26. ayette geçen *sev'e* kelimesi ile kastedilen cinsel organlar ile makat galiz avret olarak kabul edilmiştir. Galiz avret dışında kalan yerler ise hafif avret olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkekler için bedende mahremiyet alanları farklılık arz ettiği gibi erkek ile kadının mahrem yerlerinin sınırları konusunda İslam hukukçuları arasında bazı görüş ayrılıkları mevcuttur.

Kadın ve erkek için vücutlarında örtülmesi emredilen yerler farklılık arz etmektedir. İslam hukukçularının çoğunluğuna göre erkekler için örtülmesi gereken yerler göbeği ile diz kapağı arası[173] olarak belirlenmiştir[174]. Hanbeli ve Şafiîler, göbek ile diz kapağını örtülmesi gereken yerlerin dışında tutarken[175] Hanefiler ayrıca diz kapağının[176] da örtülmesi gereken yerlere dâhil olduğunu ve bunun ihtiyata daha uygun olduğunu ifade ederler[177]. Mezheplerin bu konudaki görüş ayrılıklarının sebebini teşkil eden delillerin, konuyla ilgili sarahaten bir hüküm bulunmayan ayetlere nazaran daha açık hükümler içeren hadisler olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber, *"Sizden biriniz kölesini veya hizmetçisini evlendirdiği zaman artık onun göbeğinden aşağı ve diz kapağından yukarı kısmına bakmasın[178]"* buyurarak erkeğin örtmesi gereken yerlerinin "göbeği ile diz kapağı arası[179]" olduğunu belirtmiştir. Başka bir hadisinde *"Müslüman erkeğin uyluğu (diz kapağı ile*

---

[173] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 2:187; Ebû Dâvûd, "Libas", 37; Dârekutnî, I, 230-231; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* II: 226, 229, 298.

[174] Ebu Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şafiî, *el-Ümm,* Daru'l-Vefa 2001, II, 199; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısrî el-Karâfî, *ez-Zahîre fi'l-Fıḳh,* Daru'l-Garbi'l-İslamî, Beyrut 1994, II, 102; Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebi Bekr el-Merğınânî, *el-Hidâye,* Mektebetü Mustafa el-Babi'l-Halebi, Mısır 1970, I, 257; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme el-Cemmâîlî, *el-Muğni,* Darü'l-Kitabi'l Arabi, Beyrut 1972, I, 615; Abdullah b. Mahmud el-Mevsîlî, *Kitabü'l-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 2002, I, 62.

[175] Muhammed b. İdris eş-Şafiî, *el-Ümm,* II, 199-200; İbn Kudâme, *el-Muğnî,* II, 283-289.

[176] Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût,* Dâru'l-Ma'rife, 1. Baskı, Beyrut 1989, X, 147; el-Mevsılî, *Kitabü'l-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, I, 62;

[177] es-Serahsî, e*l-Mebsût,* X, 146-147.

[178] Ebû Dâvûd, "Libas", 31, 37.

[179] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 2: 187; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* II, 298; Dârekutnî, I, 230, 231.

kalçası arası) avrettir" buyurmaktadır[180]. Cerhed hadisi olarak bilinen rivayette ise Hz. Peygamber'in, dizlerinin üst kısmı görülecek şekilde bacaklarını açarak oturduğunu görünce Cerhed'i, *"Uyluğunu ört. Çünkü uyluk avrettendir*[181]*."* buyurarak uyardığı görülmektedir. Bu rivayetlerin yanı sıra Hz. Peygamber'in uyluğu açık olarak oturduğuna, yanına girmek isteyenlere bu haliyle izin verdiğine dair rivayetler[182] ile önceki rivayetleri uzlaştırma sadedinde İmam Buhârî Sahihi'nin Salat bölümünün 12. babında şu değerlendirmelerde bulunmuştur: Resûlullah'ın uyluğunun açık olduğunu bildiren Enes b. Malik rivayeti, sened yönünden daha kuvvetli iken uyluğun avret sayıldığını bildiren Cerhed hadisi ile amel etmek ihtiyata daha uygun düşmektedir[183].

Sonuç olarak bütün bu rivayetler birlikte değerlendirildiğinde erkeklerin göbek ile diz kapağı arasında kalan yerleri açması haram sayılmıştır. Bununla birlikte erkeğin eşi hariç diğer kadınların ve bütün erkeklerin -zaruret olmadığı sürece- onun göbek ve diz kapağı arasına bakmaları da dinimizce haram sayılmıştır[184].

İslam âlimlerinin çoğunluğu kadının örtmesi gereken yerlerinin, elleriyle yüzü dışındaki bütün vücudu olduğu hususunda görüş birliği içindedirler[185]. Ancak Hanefî mezhebindeki bir görüşe göre ayak da örtülmesi gereken yerlerin dışında tutulurken[186] Hanbeli mezhebine göre ise ellerin ve yüzün açılması[187] dahi zaruret durumuna hasredilerek kadının tüm bedeni avret olarak kabul edilmektedir[188]. Diğer taraftan Şâfiî ve Malikî mezheplerinde kadının namazda örtmesi gereken yerlere ayaklar dâhil[189] edilirken Hanefî mezhebinde kadının ayağı açık olarak namaz kılması câiz görülmüştür. Kadının el

---

[180] Tirmizî, "Edeb", 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 3: 478.
[181] Tirmizî, "Edeb", 40; Ebû Dâvûd, "Hamâm", 1.
[182] Buhârî, "Ṣalât", 12; Müslim, "Fezâʾilü'ṣ-Saḥâbe", 26.
[183] İbn Rüşd Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-Mücтehid ve Nihâyetü'l-Muktesid,* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 4. Baskı, Beyrut 2010, s. 110.
[184] es-Serahsî, *el-Mebsût,* X, 148; el-Mevsılî, *Kitabü'l-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtâr,* IV, 189-193.
[185] Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dımaşkî, *el-Lübâb fî Şerḥi'l-Kitâb,* Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, Dımeşk 2002, s. 63; el-Mevsılî, *Kitabü'l-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, I, 63; es-Serahsî, *el-Mebsût,* X, 152-153; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 490-491; Şafiî, *el-Ümm,* II, 199; el-Karâfî, *ez-Zahîre fi'l-Fıḳh,* II, 105; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid,* s. 110.
[186] el-Meydânî, *el-Lübâb fî Şerḥi'l-Kitâb,* s. 63; el-Mevsılî, *Kitabü'l-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, I, 63; el-Merğınânî, *el-Hidâye,* II, 366-367; es-Serahsî, *el-Mebsût,* X, 153.
[187] İbn Kudâme, *el-Muğnî,* IX, 490-491; el-Makdisî, *el-İḳnâʿ li-Tâlibi'l-İntifâʿ,* I, 133-134.
[188] el-Makdisî, *el-İḳnâʿ li-Tâlibi'l-İntifâʿ*, I, 134.
[189] el-Karâfî, *ez-Zahîre fi'l-Fıḳh,* II, 105.

ve yüz dışında kalan uzuvları avrettir ve bu sayılan uzuvlarını mahremi olmayan erkeklere açması caiz değildir[190].

İbn Rüşd'ün *el-Bidâye* adlı eserinde ifade ettiği üzere âlimler arasındaki bu görüş ayrılıklarının sebebi, *"Onlar (kadınlar), kendiliğinden görünenler hariç, ziynetlerini göstermesinler[191]"* ayetindeki *"kendiliğinden görünenler hariç"* ifadesinin taşıdığı muhtemel anlamlardan kaynaklanmaktadır. Peki, bu istisna edilen kısım ile vücutta belirli organlar mı, yoksa vücutta açılmasına engel olunamayan kısımlar mı kastedilmektedir? Burada kastedilenin yürürken veya hareket esnasında açılmasına engel olunamayan yerler olduğunu savunanlar *"Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle: Dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır...[192]"* ayetinin umumunu delil göstererek vücudun tamamının avret olduğunu ifade etmektedirler. İstisna edilen yerlerin, insanların adet olduğu üzere örtülmeyen eller ile yüz olduğunu kabul edenler ise bu ikisinin avret olmadığını savunmaktadırlar[193].

Hz. Âişe'nin rivayetine göre kardeşi Esmâ bint Ebû Bekir, üzerinde ince bir elbise olduğu halde Resûlullah'ın huzuruna girdi. Resûlullah ondan yüzünü çevirdi ve şöyle buyurdu: *"Ey Esmâ, kadın âdet yaşına ulaşınca şurası ve şurası müstesna artık onun -yabancılar tarafından- görülmesi doğru olmaz."* Hz. Peygamber bunu söylerken ellerini ve yüzünü işaret etti[194]. Bu hadis-i şerif ile kadının elleri ve yüzü dışındaki bütün vücudunun avret olduğu sonucu çıkarılmıştır.

Bu konudaki ayet ve hadisleri değerlendiren İslam hukukçuları kadın ve erkeklerin avret yerlerinin namazda olduğu gibi namaz dışında da örtülmesinin farz olduğunu, bu uzuvların açılmasının da haram olduğunu ifade etmektedir. Hatta bu hususta aynı cinslerin de birbirlerine karşı koruması gereken sınırlar olduğu belirtilmiştir. Hz. Peygamber'in *"Erkek erkeğin, kadın da kadının avret yerine bakamaz. Bir elbisenin içinde (bir örtünün altında) erkek erkeği kucaklayamaz, kadın da bir elbisenin içinde (arada örtü*

---

[190] eş-Şafiî, *el-Ümm,* II, 199-200; el-Merğınânî, *el-Hidâye,* II, 366-367; el-Mevsılî, *Kitabü'l-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, IV, 189-193.
[191] Nûr, 24/31.
[192] Ahzâb, 33/59.
[193] İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Mücтehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, s. 109-110.
[194] Ebû Dâvûd, "Libas", 34.

bulunmaksızın) bir kadını kucaklayamaz[195]*."* buyruğu bunu açıkça ifade eder niteliktedir. Bu bağlamda sosyal hayatın olağan seyri içerisinde kadın ve erkeğin gerek hemcinsleri ile gerekse birbirleri ile olan münasebetlerinde mahremiyet ve tesettür konusunda bazı hususlara dikkat etmesi gerekmektedir.

Bu hususları Hanefi mezhebine göre örneklendirmeyi yeterli bulmaktayız. Zira Hanefî mezhebinin konu ile ilgili verdiği örnekleri incelediğimizde meselenin klasik dönemde diğer mezhepler tarafından da hangi çerçevede ele alındığı hakkında bir ipucu verecektir.

Hanefî fıkıh kitapları arasında el-Vikaye[196] ve Kenz[197] ile birlikte "el-Mütûnü's-Selâse/Üç Metin" arasında zikredilen Muhtasarü'l-Kuduri'yi[198] şerh eden el-Meydânî, el-Lübâb adlı eserinde konuyu şu şekilde ele almaktadır: Bir erkeğin mahremi olmayan hür bir kadının bedeninde elleri ve yüzü dışında kalan yerlerine bakması ve erkeğin şehvetine yenik düşme riski ile karşı karşıya kalması halinde zaruri bir durum olmadıkça kadının yüzüne dahi bakmasının caiz olmadığı ifade edilmiştir. El-Meydânî burada belirtilen zaruri durumu izah sadedinde şu örnekleri zikretmiştir: Mahkemede hakimin veya kadınla ilgili bir olayda şahitlik yapacak bir erkeğin şehvetinden emin olmasa dahi kadılık ve şahitlik gibi kamu hakkının yerine getirilmesine olan zaruri ihtiyaç sebebiyle kadının yüzüne bakmasının caiz olduğunu ifade etmektedir. Doktorun, kadının rahatsızlığının bulunduğu yerine bakmasının ise zaruretten dolayı caiz olduğunu belirtmektedir[199].

Erkeklerin, birbirlerinin göbek ile diz kapaklarının arası dışında kalan yerlerine bakmalarında herhangi bir sakınca görülmemektedir. Ayrıca kadınların da erkeklerin avret mahallerinin dışında kalan yerlerine bakmaları caiz görülmüştür. Bunların yanında kadınların hemcinsleri ile olan mahremiyeti ise, erkeklerin birbirleri ile olan mahremiyeti gibidir[200].

---

195 Müslim, "Hayız", 74; Ebû Dâvûd, "Hammâm", 2.

196 Tam adı *Viḳâyetü'r-Rivâye fî Mesâ'ili'l-Hidâye* olan, Ebû Abdillâh Tâcü'ş-Şerîa Ömer b. Sadri'ş-Şerîa el-Evvel Ubeydillâh b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî'ye (ö. 709/1309) ait eser.

197 Tam adı *Kenzü'd-Dekâik* olan, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'ye (ö. 710/1310) ait eser.

198 Hanefî literatüründe "el-Kitâb" olarak bilinen bu eser, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî'ye (ö. 428/1037) ait olup Hanefî mezhebinde en çok güvenilen temel metinlerden biri olarak kabul edilir.

199 el-Meydânî, *el-Lübâb fî Şerḥi'l-Kitâb,* s. 637-638.

200 el-Meydânî, *el-Lübâb fî Şerḥi'l-Kitâb*, s. 638.

Yukarıda zikrettiğimiz sınırlar karı koca arasında geçerli değildir. *"Onlar, eşleri ve câriyeleri dışında, mahrem yerlerini herkesten korurlar; doğrusu bunlar yerilemezler*[201]*"* ayetinde açıkça ifade edildiğine göre karı ile kocanın birbirinin vücutlarına bakmaları konusunda herhangi bir sınırlama yoktur. Ancak bir kimsenin boşandığı karısının kendisine haram olacağı kaynaklarda bildirilmiştir[202].

Kadın oğlu, babası, dedesi, kardeşi, amcası, dayısı, kayınpederi ve damadı gibi kendisine nikâhı ebediyen haram olan mahremleri yanında, ziynet yeri sayılan saçını, başını, boynunu, gerdanını, dirsekten aşağı kollarını, ayaklarını ve bacaklarının diz kapağından aşağı kısmını açık bulundurabilir. Bununla birlikte bakılması mubah olan bu yerlere sözü edilen mahremlerin dokunmaları da mubah sayılmaktadır[203].

2.2. Mesken Mahremiyeti

Kişinin kendine özgü ve özel mahremiyet alanını din, gelenek, görenek ve felsefi anlayışı belirleyecektir[204]. Bu özel alanlardan biri de içinde yaşadığı evidir. İnsan sosyal hayatta uyması ve uygulaması gereken değerlerini yaşamını sürdürdüğü evinde öğrenir. Bu öğrenmede önceden getirdiği kültürel kodlar da etkilidir. Bu kültürel kodlara dini yaşantısı eklenince ortaya tüm aile fertlerine ve bunun sonunda topluma yayılan bir değerler manzumesi çıkmaktadır.

İnsanın içinde yaşadığı mekân olan evi, özel hayatın ve aile hayatının korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. İnsanlar değerlerini burada yaşamakta ve yaşatmaktadır. Hiç şüphesiz bu değerlerden biri de mahremiyettir. Bu sebeple mahremiyeti ele alırken mesken mahremiyetinin önemine vurgu yapmak gerekmektedir. İslam'ın öngördüğü mesken mahremiyetlerine[205] dikkat ederek yaşantısını devam ettiren insan meskenindeki görünürlüğü ile mutlu olacak, dış dünyada başka görünürlük ve mutluluk arayışına da girmeyecektir.

Harem kelimesinin mesken kelimesiyle ilişkili olduğu bilinmektedir. Bir Müslümanın içinde yaşadığı ev, "mahrem" bir mekân olduğu için İslam'da buraya "harem"

---

[201] Mü'minûn, 23/6.
[202] İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 498-499.
[203] el-Meydânî, *el-Lübâb fî Şerḥi'l-Kitâb,* s. 639.
[204] Yakup Akyüz, "Batı Toplumunda Mahremiyet Algısının Oluşumu, Değişimi ve Etkisi", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 178.
[205] Nûr, 24/58.

denilmektedir. Harem'den türeyen mahremiyet kelimesi ile kutsal arasında da bir anlam bağlantısı kurulabilmektedir[206]. Bu sebeple ev mahrem alandır ve aynı zamanda kutsaldır; Kâbe'nin ev olması bu durumu temsil etmektedir[207]. Buradan hareketle meskenlerimizin de bir kutsiyetinin olduğu yorumu yapılabilir.

Evlerimizin bizi sadece sıcaktan soğuktan koruyan alanlar olmadığı Peygamber Efendimizin fıtrat hadisi[208] diye meşhur olan ifadesinde yerini bulmaktadır. Zira bu hadis-i şerife göre insanın kişiliği, inancı ve yaşam tarzı bizzat eğitildiği yuvasında şekillenmektedir. Meskenler aynı zamanda kişiyi emniyete alan, güven ve huzur duygusunu tattıran mekânlardır. İnsanın içinde yaşadığı mesken bu yönüyle, İslam inancında önemli bir yere sahip olan Kâbe'ye benzetilmektedir. Çünkü Kur'ân'da Kâbe için Allah'ın evi ifadesi geçmekte[209], *insanların ziyaret edecekleri makam ve bir güvenlik yeri* tabiri kullanılmaktadır[210]. Allah Teâlâ'nın Kâbe hakkında *"Kim oraya girerse emin olur[211]."* buyurması hasebiyle evlerin güven içinde olmasına ve dışarıdan gelecek müdahalelere kapalı bulundurulmasına da dikkat çekilmiştir.

Cahiliye döneminde bu özel alana müdahale oldukça fazladır[212]. Evlerin fiziksel yapısının mahremiyet kurallarına uygun olmadığını da hesaba katmakla birlikte, o dönemde yaşayanların mahremiyet algıları tartışmaya açıktır. Hz. Ömer ile sahabilerden Müdlic arasında geçen olay bu hususa örnek gösterilir[213]. Hz. Peygamber Müdlic adlı sahabeyi Hz. Ömer'i çağırması için göndermiş, Müdlic içeri girdiğinde Hz. Ömer'i uyurken bulmuştur. Müdlic'in izinsiz bir şekilde içeri girmesiyle mahremiyetinin ihlal olduğunu düşünen Hz. Ömer, keşke bu hususta bir uyarı gelse diye içinden geçirmiştir. Özellikle bu olaydan sonra mahremiyet alanlarını belirleyen kurallar daha da belirginleşmeye başlamıştır. Ayrıca mahremiyet sınırlarının Kur'ân-ı Kerim'de[214] ayrıntılı

---

[206] Nevzat Aydın, "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Mesken Mahremiyetinin Korunmasına Yönelik Esaslar", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 293.
[207] Nazife Şişman (Ed.), *Mahremiyet Hayatın Sırları ve Sınırları,* İnsan Yay., İstanbul 2018, s. 25.
[208] Buhârî, "Cenâiz", 92.
[209] Bakara, 2./127, 158; Âl-i İmrân, 3/97; Enfâl, 8/35; Hac, 22/26; Kureyş, 106/3.
[210] Bakara, 2/125.
[211] Âli İmrân, 3/97.
[212] Abdullah Kahraman, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet),* s. 145.
[213] Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl,* Dâru'l-İslâh, 2. Baskı, Demmâm 1992, s. 329; Ebû Bekr İbnü'l-Arabî Muhammed b. Abdillâh el-Meâfirî, *Ahkâmü'l-Kur'ân,* Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Baskı, Beyrut 2002, III, 415; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmiʿ li-Aḥkâmi'l-Ḳur'ân,* Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2006, XV, 332.
[214] Nûr, 24/27.

bir şekilde işlenmesi bu konunun, bir Müslüman için ne kadar önemli ve ön planda olması gerektiğini göstermektedir.

Resûlullah'ın hayatında başkasının evine girmeden önce izin istemek konusunda birçok örnek vardır[215]. Bunlardan biri de bir başkasının evine geldiğinde yüzünü kapıya dönmemesi, kapının sağında ya da solunda durması ve izin verilmezse geri dönmesidir[216]. Buralardaki maksadın gözün, evin mahrem alanını görmemesi için elinden geleni yapması, kişinin bunun için gereken tedbiri alması olarak tarif edilir.

2.2.1. Konutun (Evin) Tasarımı Açısından

İslam medeniyetinde ikamet edilen mekânların fiziksel özellikleri ile medeniyet arasında bir bağlantı vardır[217]. Hz. Peygamber'in sünnetinde, içinde yaşanan mekânın plan ve tasarımı açısından mahremiyet unsurlarına dikkat edilmesi önemlidir. Bu unsurlardan biri de içinde oturulan evin genişliğidir. Hz. Peygamber insanın dünya saadeti için gerekli olan üç şeyi sıralarken bunlardan birinin geniş ev olduğunu buyurmuştur[218].

Allah Resulü hanelerin geniş ve müstakil olmasını öğütlerken hem hane halkının mutluluğunu tasavvur etmiş hem de bir arada yaşayan hane halkı için mahremiyet ilkelerine riayet etmeye dikkat çekmiştir. Söz gelimi Hz. Peygamber'in hanesinde kullandığı mahremiyet araçları (perdeler vs.) mesken mahremiyetindeki hassasiyetini ispat eder niteliktedir[219].

İslam kültüründe kullanılan mekânlarda, haremlik selamlık deyiminin yerini bulduğu görülmektedir. Bu durum Osmanlı medeniyetinde de yerini almıştır. "Hayat" denilen avlular içerisinde bulunan evler, duvarlarla çevrilmiş ve başkasının bakışlarına kapatılması itibariyle de mahremiyet şartlarına uygun bina edilmiştir[220]. Osmanlı'da mekân mahremiyetin yansımaları Mecelle'nin 1202. maddesinde "Bir kimse kendi arsasına yaptığı evde komşusunun avlusunu gören bir pencere açamaz." hükmü ve 1205.

---

[215] Müslim, "Selam", 16, (2169); Ebû Dâvûd, "Edeb", 136 (5177-5179); Muvatta', "İsti'zân", 2-3.
[216] Buhârî, "İsti'zân", 13; Müslim, "Âdâb", 32, 34, 35, 37; Ebû Dâvûd, "Edeb", 137 (5186).
[217] Nevzat Aydın, "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Mesken Mahremiyetin Korunmasına Yönelik Esaslar", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 296.
[218] Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, 162; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 3: 408; Hâkim, *Müstedrek,* 3: 1010 (2/162).
[219] Buhârî, "Ezan", 46; Buhârî, "Gusl", 3; Müslim, "Hayz", 41,42; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 97; Nesâi, "Tahâret", 47, 144.
[220] Nevzat Aydın, "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Mesken Mahremiyetin Korunmasına Yönelik Esaslar", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 308.

maddesinde "Kişi meyve toplamak için ağaca çıkmadan önce komşularına haber vermek zorundadır." hükmü gereğince mevcuttur[221]. Ayrıca Osmanlıda pencerenin önüne sarıçiçek konulması o evde hasta birinin olduğu ve o sokakta gürültü yapılmaması gerektiği anlamına gelirken, pencerenin önünde kırmızı çiçek olması ise o evde gelinlik çağında bekâr kız olduğu ve evin önünde konuşulurken daha dikkatli olunması gerektiği anlamına gelmektedir[222]. Kapıların üzerinde iki tokmak olması ve bunlardan birinin kapıya erkek geldiğini gösterir şekilde kalın, diğerinin kadın geldiğini gösterir şekilde ince olması o dönem toplumunda mahremiyet olgusu konusunda bize bilgi vermektedir.

İnsanların mahrem alanı olan evlerde zamanla değişimler meydana gelmiştir. Teknolojinin hayatın her alanında var olması meskenin sakinlerini olumsuz yönde etkileyebilmiş ve aynı mekânda birbirinden bağımsız kendi dünyalarında yaşayan fertlerin artması söz konusu olmuştur. Öncesinin geniş ailesi yerini çekirdek aileye bırakmış, evin bazı odaları süreç içerisinde aile büyüklerinin kalabalıktan ve gürültüden kaçabildikleri muhtemel bir alanı oluşturmuştur[223]. İletişim algısı değişen toplumun mahremiyet algıları da hızla dönüşmüş bu dönüşümden mimari de nasibini almıştır. Neticede İslam kültüründeki bazı hassasiyetlerle inşa edilen meskenlerin yerini mahremiyet kurallarına çok da riayet edilmeyen yapıların aldığı görülmektedir.

2.2.2. Aile Mahremiyeti Açısından

Aile içinde eşler arasında kalması gereken sırları başkalarıyla paylaşanlar, Hz. Peygamber tarafından insanların en kötüleri olarak nitelendirilmiştir[224]. Bu sırların ifşa edilmesi aynı zamanda şahsiyet haklarının da ihlalidir[225]. Aile, bazı haklara sahip olunmasına imkân veren ve aynı zamanda bazı sorumlulukların paylaşıldığı çok özel bir kurumdur. Ayrıca insanın şeref ve haysiyetinin korunması hakkı temel haklarındandır ve zaruri maslahatlarındandır[226]. Dolayısıyla aile fertlerinin maslahatlarını gözetmek toplumun huzuruna katkı sağlayacaktır.

---

[221] Bu iki kaide çalışmamızın üçüncü bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde aktarılacaktır.
[222] Mustafa Yıldırım, "Mekân, Ortam ve Çevre Faktörleri Bağlamında Sosyolojik Açıdan Mahremiyet", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 430.
[223] Mehmet Yüksel, "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi", s. 190.
[224] Müslim, "Nikâh", 123-124; Ebû Dâvûd, "Edeb", 32.
[225] Akın Çakın, *Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Nedeniyle Boşanma*, Adil Yayınevi, Ankara 1999, s. 48.
[226] Hayrettin Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri,* III, 184.

Aile mahremiyeti hususunda Hz. Peygamber'in ashabına öğrettikleri kayda değerdir. Hz. Peygamber Zeynep bnt. Cahş ile evlendiği gün ikramlar vs. bittiği halde bazıları Allah Resulünün odasında sohbet etmeye devam etmiştir. Bu durumdan rahatsız olan Hz. Peygamber'in kendini dışarı atması üzerine ilk hicab ayetleri nazil olmuştur[227]: *"Ey İman Edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamberin evlerine girmeyin, çağrıldığınız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu davranışınız Peygamberi rahatsız etmekte fakat o sizden de çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temizdir...[228]"*

Aile fertlerinin birbirlerinin yanına girerken izin istemesine dair gelen ayet bu konudaki hassasiyeti pekiştirir niteliktedir: *"Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz büluğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup döküdüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, ayetlerini size işte böylece açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Çocuklarınız ergenlik çağına girdikleri zaman da, öteki yetişkinlerin yaptığı gibi, (evinize yahut belirtilen vakitlerde odanıza girmek istediklerinde her defasında) sizden izin istesinler. Allah mesajlarını size işte böyle açıklamaktadır: Çünkü O doğru hüküm ve hikmetle buyuran mutlak ve sınırsız bilgi sahibidir[229]."* Bu ayetlerde ailenin çocuklarıyla evin hizmetçilerinin, diğer aile fertlerinin odalarına ve özel mekânlarına girip çıkarken dikkat etmesi gereken hususlara dair açıklamalar yapılmaktadır.

Peygamberimizin (s.a.s.) *"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız[230]!..."* hadisinin dayanak teşkil ettiği İslam'ın kolaylık ilkesine göre; bir Müslümanın dinî, ahlâkî ve hukukî ilkelere muhalefet etmediği sürece kendisine kolay gelen herhangi bir uygulamayı tercih etmesinde bir sakınca yoktur. Burada aile içinde dahi olsa iffetin korunması bir mahremiyet ilkesidir ve bunun için örtünmek gerekmektedir. Kolaylık ilkesi ile iffetin

---

[227] Müslim, "Nikâh", 93.
[228] Ahzâb, 33/53.
[229] Nûr, 24/58-59.
[230] Buhârî, "İlim", 11; Müslim, "Cihad ve Siyer", 3.

korunması ilkesi bir araya geldiğinde örtünmenin ruhuna zarar vermeyecek birtakım kolaylıklara izin verildiğini söylemek mümkündür. Bununla ilgili olarak Nûr Sûresinin 30-31. ayetlerinde hizmetçiler ve mahremlere mahsus verilen birtakım istisnaları örnek olarak verebiliriz. Burada hizmet etmesi gerektiği için sıkça evin hanımı veya beyinin yanına girip çıkan hizmetçiler ile henüz ergenliğe ulaşmamış, evde anne-babasının yanında yaşayan çocukların, birbirlerinin yanına girip çıkarken, üç vakit dışında izin almalarına gerek görülmemektedir. Ayette sayılan üç vakitte ev halkının yanına girmek isteyen küçük çocuklar ve hizmetçilerin izin almaları emredilmiştir[231]. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî eserinde Iraklı bir grubun İbn Abbas'a bu ayetin hükmü konusunda ne düşündüğünü sorduklarını, İbn Abbas'ın da "Bütün müminlere karşı son derece müşfik olan Allah örtünmeyi sever. Bu ayet nazil olduğunda müminlerin evlerinde ne kapı vardı ne perde ne de bölme... Çocuklar ve hizmetçilerin, sabah namazından önce, öğleyin elbiselerin çıkarılıp kaylûle yapıldığı vakit ve yatsı namazından sonraki bu üç vakitte eve girerken izin almaları emredildi. Sonraları Allah müminlerin imkânlarını arttırdı. Şimdi kapıları da var perdeleri de. Bu sebeple kimse bu ayete göre hareket etmiyor." İbnü'l-Arabî, İbn Abbas'ın verdiği bu cevabı ayetin nesh olunduğu şeklinde yorumlayanları "Öncelik sonralık, iki hükmün birbiri ile çelişmesi gibi şartların bulunmamasından dolayı burada nesihten bahsedilemez." diyerek zayıf bulduğunu ifade etmiştir[232].

Hz. Peygamber'in yanına gelen bir adamın "Annemin yanına girerken de izin istemeli miyim?" sorusuna Allah Resulünün "İzin almadan annenin yanına girme!" şeklinde verdiği cevap[233] ailenin tüm fertleri arasında çizilen mahremiyet alanını net bir şekilde özetlemektedir.

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun[234]" ayeti ile müminlerin ailesiyle ilgili sorumlulukları olduğuna dair açık bir uyarı yapılmaktadır. Bu uyarı Müslümanların sorumluluklarının sadece kendi hayatlarıyla sınırlı olmadığına işaret etmektedir. Bu sorumluluğun nasıl yerine getirilmesi gerektiğine dair Hz. Ömer'in "Ey Allah'ın Resulü, kendimizi koruruz ama ailemizi nasıl koruruz?" sorusuna Peygamberimizin (s.a.s.) verdiği cevap bize yol göstermektedir: "Allah'ın sizi yasakladığı şeylerden onları engellersiniz. Allah'ın size emrettiği şeyleri onlara emredersiniz. İşte bu

---

[231] Hayrettin Karaman (Ed.) vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir,* IV, 99-101.
[232] İbnü'l-Arabî el-Meâfirî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 414.
[233] Muvatta', "İsti'zân", 1.
[234] Tahrîm, 66/6.

onları korumak olur[235].” Bu ayette çocuk eğitimi konusunda ailelere yüklenen sorumluluklara da atıf yapılmaktadır.

Öyleyse her konuda olduğu gibi ailemizin yaşam alanına da Allah’ın koyduğu sınırlar, Hz. Peygamber’in tavsiyeleri yönüyle bakmak gerekmektedir. Allah Teâlâ’nın *“Şüphesiz hüsrana uğrayanlar kıyamet gününde kendilerini ve ailelerini hüsrana sokanlardır[236]”* buyurduğu üzere ailede fert fert herkesin şahsi sorumluluklarının yanında özellikle ebeveynlerin, kendilerine emanet edilen çocuklarını koruma mükellefiyeti mevcuttur. Aynı zamanda, mükellefiyetlerin yerine getirilmediği durumlarda aileyi ciddi tehlikelerin bekleyebileceğine işaret edilmektedir.

2.2.3. Toplumsal Yaşam Bağlamında

İslam dininin kişiye tanıdığı en temel haklardan biri de mesken dokunulmazlığı hakkıdır. Hiç kimsenin izni olmaksızın evine girilememesi, evinde arama yapılamaması, ev eşyalarına el konulamaması ve benzeri konuları içeren mesken dokunulmazlığı, birlikte yaşama ahlakının doğal bir gerekliliğidir. Kur’ân-ı Kerim’de başkalarının evine izni ve rızası olmadan girilmemesi[237] gibi meskenlere giriş çıkışın belli edep kuralları dâhilinde yapılması istenirken yine birlikte yaşama kültürünün gelişimine nasıl katkı sağlanacağının örnekleri zikredilmiş olmaktadır. Böylelikle meskenin aile ve fertleri için huzur kaynağı olma vasfı korunduğu gibi toplumsal huzur ve barış ortamının sağlam temeller üzerinde yükselmesine de katkı sağlanmış olmaktadır. Hz. Peygamber’in *“Hiç kimsenin izinsiz olarak bir başkasının evinin içine bakması helâl değildir. Eğer bakarsa (eve) girmiş demektir...[238].”* ve *“Göz içeri girdi mi artık izin yok, izin istemek gözün evin ayıplarını görmemesi içindir[239].*” şeklindeki uyarıcı tespitleri, mesken dokunulmazlığının ihlaline birer örnek teşkil etmektedir. Böyle bir durumunda ev sahibinin bunu engelleme ve gerekli yaptırımları isteme hakkı bulunmaktadır. Nitekim Allah Resulü, özel hayatın mahremiyetini ihlâl ederek kendisinin evini gözetleyen bir adama: *“Senin beni gözetlediğini bilmiş olsaydım, bununla gözünü oyardım. Allah izin istemeyi evin içerisi görülmesin diye emretmiştir[240].”* diyerek sert tepki göstermiştir. Yine böylesi bir

---

[235] Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili,* Şura-Çelik Yay., VII, 426.
[236] Zümer, 39/15.
[237] Nûr, 24/27-28; Ahzâb, 33/53.
[238] Buhârî, “İsti’zân”, 11; “Diyât”, 15;Tirmizî, “Salât”, 148; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 5: 280.
[239] Ebû Dâvûd, “Edeb”, 136.
[240] Müslim, “Âdab”, 40-41, 43.

mahremiyet ihlali yapan kişinin üzerine yürüdüğüne daire rivayetlerin[241] olması mesken dokunulmazlığının kişinin en temel ve değerli hakları arasında olduğunun açık bir delili olarak değerlendirilebilecektir. Günümüzde toplumsal barış ve huzur ortamını olumsuz etkileyen gizli kamera, böcek diye isimlendirilen gizli ses kayıt cihazları ile ses ve görüntü kaydeden drone gibi birtakım teknolojik aletlerin gerekli gereksiz kullanılması da mesken mahremiyetini ihlal eden bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mahremiyetin İslam hukuku açısında temel bir insan hakkı olduğunu belirtmiştik. Mahremiyet kurallarını her ne kadar hukuk belirlese de sınırları korumakta etkili olan ahlak ilkeleridir. Ahlak kurallarını şahsında harekete geçiren insan, hukukun yaptırımlarına gerek olmadan yaşamını sürdürebilecektir. Bu ahlak kurallarından biri tecessüstür. Allah tecessüsü (başkalarının gizli hallerini araştırmayı) yasaklamıştır. Hz. Ömer şarap içen Ebu Mihcen Es-Sekafi'ye bu durumda iken baskın yapmış, Sekafi Hz. Ömer'e tepki göstermiştir. Sekafi tecessüs hususundaki yasağı Hz. Ömer'e hatırlatarak Allah'ın başkalarının gizli hallerini araştırmamayı emrettiğini söylemiştir[242].

Yukarıda saydığımız kurallar daha çok insanların özel alanına, özel meskenine girmek istendiğinde devreye girmekte ve bu durumda izin alınması gerektiğini anlatmaktadır. Buna göre bir kişi başkasının meskenine girmek istediğinde izin istemeli ve karşı tarafın mahremiyetini zedeleyici her türlü hareketten kaçınmalıdır.

Bunlara karşın mahremiyet anlayışımızdaki bazı değişimler insanların kendi istekleri ile kendilerini ve evlerini ifşa etmesine, bunda da hiç bir sakınca görmemesine sebep olmuştur. Mahremiyet algısının bu şekilde değişmesindeki önemli etkenlerden biri de hayâ/utanma gibi insani değerlerin giderek yok olmasıdır[243]. Oysaki Hz. Peygamber mesken mahremiyetini koruma konusunda hem hane sahibine hem de topluma sorumluluk yüklemiştir. *"Bir kimse kapısı açık bırakılmış (ve ya giriş kısmında perde olmayan) bir eve uğrar da (içeriye) bakarsa kabahat onda değil, ev sahibindedir[244]."* buyurmaktadır. Bu hadis-i şerif mesken mahremiyeti hususundaki görüş açımızı genişletmektedir.

---

[241] Buhârî, "Diyât", 23; Tirmizî, "İsti'zân", 17.

[242] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Saḥâbe,* el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2012, s. 1761; Ebü'l-Hasen İzzüddîn İbnü'l-Esîr Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğâbe fî Maʿrifeti's-Saḥâbe*, Daru İbn Hazm, Beyrut 2012, s. 1393-1394.

[243] Nevzat Aydın, "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Mesken Mahremiyetin Korunmasına Yönelik Esaslar" Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 288.

[244] Tirmizî, İsti'zân, 16.

Başkalarının mahremiyetine izinsiz bakmanın uygun olmaması gibi ev sahibinin (mahremiyet sahibinin) buna izin vermemesini de gerekli kılmaktadır. Bu uyarı mahremiyetlerin korunması adına herkesi üzerine düşeni yapmaya davet etmektedir. Neticede toplum içindeki haklar ve sorumluluklara uygun hareket edilmesi yine toplum içinde yaşanabilecek istenmeyen bazı olayların önüne geçmek adına önem arz etmektedir.

2.3. Bilgi Mahremiyeti

Bilginin özellikle günümüz dünyasında beşeri ilişkilerde önemli olduğu ve bazen insanlar arasında güç aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. İslami perspektifte bakıldığında ise bilgi, gayeleri itibariyle doğru kullanıldığında değerlidir. Bilginin menfaat aracına dönüşerek insanlara zarar vermeye başlaması, İslam dininin hoş görmediği bir hususdur. Bu bağlamda özel hayatın korunması çalışmamızın ilerleyen kısımlarında da aktarılacağı gibi İslam hukuku açısından temel insan hakkıdır.

İslam hukukunda fertler icra ettikleri fiiller itibariyle Şâri'e karşı bizatihi kendisi sorumludur. Buradaki sorumluluğu öncelikle kendi mahremiyet alanını korumak sonra da toplumsal faydayı gözeterek fillerini hukuki sınırlar içerisinde gerçekleştirmektir. Nitekim gizlilik hakkı da İslam hukukunda temel insan hakkıdır. Şahsa ait özel bilgi ve belgelere herhangi bir suç unsuru olmadığı sürece izinsiz müdahale edilmemesi gerekir. Hz. Peygamber'in izinsiz olarak bir başkasının mektubunu okumayı men etmesi bu konuya örnek teşkil etmektedir[245]. Buradan hareketle günümüzün sağladığı bazı imkânlarla internet ve basın yayın yoluyla gerçekleştirilen mahremiyet ihlallerinin bu kapsamda değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür. Söz konusu ihlaller kişilerin namus, iffet ve onurunu zedeleyecek boyutlara ulaşması durumunda hukuki yaptırımların kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. Hatta bu gibi durumlara sebep olanların uhrevi sorumluluklarının da iki kat artacağı söylenebilir. Netice olarak sınırları korumak ihlallere yol açmamak için nasların çizdiği mahremiyet alanlarını bilmek gerekmektedir.

2.3.1. Ayetler Çerçevesinde

İnsanın başkalarıyla paylaşmak istemediği bilgileri onun özelidir. Bu özel bilgileri sadece ayıp kapsamında değerlendirmeyenler mevcuttur. Nitekim Mâtürîdî *Te'vilat* adlı eserinde bir kimsenin, ayıp bilgi kapsamında değerlendirilen ya da değerlendirilmeyen her

---

[245] Ebû Dâvûd, "Salat", 358 (1485, 1489).

türlü gizli bilgisinin araştırılmasının mahremiyet kapsamına girdiğini söyler[246]. Dolayısıyla kişinin başkasının özel hayatına ait bilgilerini araştırması tecessüs kapsamında değerlendirilir ve yasaktır.

İslam dininde insanlar hakkında kötü zanda bulunmak, başkasının ayıbını, mahremini araştırmak ve başkası adına onun duymadığı yerde hoşuna gitmeyecek şekilde konuşmak yani gıybet yasaklanmıştır. Bu tutumu sergileyenlerin günaha zemin hazırlayabileceği hususunda Allah Teâlâ kullarını şöyle uyarmaktadır:*" Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Zira zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Biriniz kardeşinin ölü halinde etini yemeyi hiç arzu eder mi? Demek tiksindiniz! O halde Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tevbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir[247]."*

Allah Teâlâ insanların su-i zan (kötü zan) beslemesini yasaklarken birbirlerine karşı hüsn-i zanla hareket etmelerini istemektedir. Müslümanların hayatı için iyiliği öngören, yalan ve iftiradan uzak bir bakış açısı öğütlenmektedir. Bu sebeple insanların onurlarını zedeleyici her türlü fiilin işlenmesi ve kesin bilinmeyen konularda konuşulması yasaklanmıştır. İslam tarihinde bunun bir örneği ifk olayıdır. Malum olduğu üzere Benî Mustalık Gazvesinden dönerken Hz. Âişe validemize iftira atılmıştır. Atılan bu iftiraya doğruluğunu araştırmadan inananlar, böyle hareket ettikleri için Kur'ân-ı Kerim'de sorgulanır: *"...Bu iftirayı işittiğiniz zaman iman eden erkek ve kadınlar, kendi din (kardeş)leri hakkında iyi zan besleyip de, "Bu apaçık bir iftiradır" deselerdi ya[248]!"* Devamında *"Hani o iftirayı dilden dile dolaştırıyor, hakkında hiçbir bilginiz olmayan şeyleri ağzına alıp söylüyor ve bunu önemsiz bir iş sanıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah katında büyük bir iştir[249]."* buyrularak bir kimsenin iffetini, onurunu zedeleyecek fiiller kesin bir dille kınanmıştır.

"Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp gibi azaların hepsi de sorguya çekilecektir[250]." buyuran Allah Teâlâ kesin bilgi olmadan kişileri rencide edecek davranışlardan uzak durulması gerektiğini vurgular.

---

246 Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî, *Tevilâtu Ehli's-Sünne,* (Thk. Mecdî Bâsellûm), Beyrut 2005, IX, 336.
247 Hucurât, 49/12.
248 Nûr, 24/12.
249 Nûr, 24/15.
250 İsrâ, 17/36.

İslam dininin yukarıda çizdiği çerçeve toplumun huzuruna yönelik alınan tedbirleri içermektedir. İşte bu sebeple özel hayatı ifşa edebilecek dolayısıyla da toplumda hasede ve fesada sebep olabilecek yalan, iftira, gıybet vs. ayetlerde zikredildiği üzere yasaklanmıştır.

2.3.2. Hadisler Çerçevesinde

İslam hukukunda canın, malın, aklın, neslin ve dinin dokunulmazlığı sık sık vurgulanmıştır. Bu sayılanlar en başta insan onurunu korumayı hedeflemektedir. Dolayısıyla beşer ilişkilerindeki her türlü fiil için tedbirler öngörülmüş ve tasarruflar sınırlandırılmıştır. Buradaki amaç toplumda bir güven ortamı tesis etmeye çalışmaktır. Bilginin emniyeti konusu da bu maksatla önemlidir. Zira Hz. Peygamber *"Meclislerde konuşulanlar emanet hükmündedir*[251]*."* buyururken söz konusu güven ortamını sağlamada ciddi katkısı olacak bir kuralı hatırlatmaktadır. İslam medeniyetinde ilk günden itibaren güven aşılamaya gayret gösteren Hz. Peygamber bizatihi Muhammedü'l-Emin olarak anılmış ve ümmetinin de bu vasıflarla donanmasını tavsiye etmiştir. *"Bir adam bir sözü (birisine) söyleyip gittiğinde artık o söz, duyan için emanettir*[252]*."* buyurarak söz konusu tavsiyesini pekiştirmektedir.

Allah Teâlâ halife olarak[253] nitelendirdiği kullarından, emaneti yüklenen[254] olarak bahseder. Bu manada insanın yüklendiği en önemli emanetlerden biri her bildiğini her yerde söylememesidir. Allah Resulü *"Kişiye günah olarak her duyduğunu söylemesi yeter*[255]*."* buyurmuş ve inananlara bu hususta uhrevi sorumluluklarını hatırlatmıştır. Hz. Peygamber insanlar arasında kardeşlik duygularını pekiştirmeyi[256], sadakatli olmayı[257], birbirini sevmeyi[258], merhametli olmayı[259] emretmişken; toplumdaki güven duygusunun pekiştirme ve muhafaza etme adına dedikodu yapmayı[260], yalan söylemeyi[261], iftira

---

[251] Ebû Dâvûd, "Edeb", 37; Tirmizî, "Birr", 39.
[252] Ebû Dâvûd, "Edeb", 37; Tirmizî, "Birr", 39.
[253] Bakara, 2/30.
[254] Ahzâb, 33/72.
[255] Ebû Dâvûd, "Edeb", 80.
[256] Buhârî, "Îman", 7.
[257] Buhârî, "İstikrâz", 20; Müslim, "Birr", 105; Tirmizî, "Radâ", 11.
[258] Müslim, "İman", 93.
[259] Müslim, "Birr", 66.
[260] Buhârî, "İstikrâz", 19; Müslim, "Akdiye", 12.
[261] Müslim, "Birr", 103.

atmayı[262], insanları kandırmayı[263] ve tecessüsü[264] yasaklamıştır. Buradan hareketle diğer bazı tavsiyeleri de şunlardır:

"Kim bana iki dudağı arasındakini ve iki bacağı arasındakini korumayı garanti ederse, ben de ona cenneti garanti ederim[265]."

"Zandan sakının. Çünkü zan yalanın ta kendisidir. Birbirinizin konuştuğuna kulak kabartmayın, birbirinizin özel hallerini araştırmayın, birbirinizle üstünlük yarışına girmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize kin beslemeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun[266]!"

"Allah'a ve ahiret gününe inanan ya hayır söylesin ya sussun[267]."

Hz. Peygamber mahremiyet kapsamına girebilecek şeylerin gizliliğini ihlal edecek davranışlarda bulunanların gerçek bir imana sahip olamayacağını da hatırlatır: *"Ey diliyle iman edip, kalbine iman girmemiş olan kimseler! Müslümanların gıybetini yapmayın ve onların gizli hallerini araştırmayın. Çünkü her kim onların gizli hallerini araştırırsa Allah da onun gizli hallerini araştırır. Allah kimin gizli halini araştırırsa onu evinde bile (gizlice yaptıklarını açığa çıkararak) rezil eder[268]."* Öte yandan insanların saygınlığına zarar vermemek adına onun kusur ve ayıbını ortalığa saçmayanlar hem dünyevi hem de uhrevi açıdan müjdelenmektedir:*"... Her kim, bir Müslüman'ın ayıbını örterse Allah da dünya ve ahirette onun ayıbını örter...[269]"*

Öyleyse Hz. Peygamber'in *"Müslüman, diğer Müslümanların dilinden ve elinden zarar görmediği kimsedir[270]."* buyurduğu üzere hareket etmek İslam toplumu için vaz' edilendir.

2.4. Mahremiyetin İbadetlere Yansıması Bağlamında

İnsan belli gayelerle yaratıldığı bu dünyada başıboş bırakılmamıştır[271]. Yaratılanların en şereflisi olması hasebiyle de bazı sorumluluklar yüklenmiştir. En

---

[262] Buhârî, "Hudûd", 48.
[263] Müslim, "İmân", 164; Tirmizî, "İlim", 16.
[264] Buhârî, "Nikâh", 46, "Ta'bir", 45.
[265] Buhârî, "Rikak", 23, "Hudûd", 20;Tirmizi, "Züht", 61, "Birr", 62.
[266] Buhârî, "Nikâh", 46, "Edeb", 57; Müslim, "Birr ve Sıla", 28-31.
[267] Buhârî, "Edeb", 85; Müslim, "Îmân", 74-75, 77.
[268] Ebû Dâvûd, "Edeb", 40.
[269] Buhârî, "Mezâlim", 3; Müslim, "Birr", 58; Tirmizi, "Birr", 19; Ebû Dâvûd, "Edeb", 45.
[270] Tirmizî, "Îmân", 12; Nesâî, "Îmân", 8.

temeldeki sorumluluğu yaratıcısını tanımak, O'na itaat ederek emir ve yasakları doğrultusunda bir yaşam sürmektir[272]. İnsanın kulluk görevi öncelikle iman etmektir. İbadetler ise imanı besleyecek ve sağlamlaştıracak en önemli kulluk görevidir. İmansız bir ibadetin Allah katında bir anlamının olmayacağı Kur'ân'da ifade edilirken[273], ibadetsiz imanın da yine Allah katında istenen faydayı sağlamayacağı beyan edilir[274].

Günümüzde özellikle teknolojinin gelişmesinin etkisiyle internetin hayatın her alanında var olması ibadetlerdeki mahremiyet anlayışını da etkileyebilmektedir. Bu sebeple mahremiyet algısının ibadetler üzerindeki etkisini değerlendirmek, bu hususta dikkat edilmesi gereken noktalara vurgu yapabilmek adına ibadetlerin asıl maksadını ve özünü bilmenin önemli olduğu kanaatindeyiz.

2.4.1. İbadetin Amacı ve Önemi

İbadet sözlükte *"boyun eğmek, alçakgönüllülük, itaat etmek, kulluk etmek, tapmak, tapınmak*[275]*"* gibi anlamlara gelirken dinî bir terim olarak ise insanın Allah'a karşı itaatini göstermek ve O'nun hoşnutluğunu kazanmak için yaptığı davranışlar olarak tarif edilir[276]. Allah'a karşı saygı ve itaat bilinciyle sürdürülen kulluk için İslami literatürde genellikle ubûdiyyet terimi kullanılır. Taat, züll ve hudû' anlamlarının yanı sıra ubûdiyyet "kulun Allah'ın yaptıklarından memnun olması" şeklinde tanımlanırken, ibadet ise taat anlamının yanında kulun "Rabbinin razı olacağı işleri yapması" şeklinde tarif edilmiştir[277]. Bu anlam farklılığından hareketle ibadetlerin sorumluluğunun dünya hayatı ile sınırlı olduğu sonucu çıkarılabilir. Dolayısıyla kulun ahirette ibadetlerden sorumlu tutulması söz konusu olmayacaktır. Ancak ubudiyet sorumluluğu ise hem dünyada hem de ahirette devam edecektir[278]. Buradan hareketle ibadette daha çok davranış şekilleri gündeme gelirken ubûdiyyette ise ahlaki ve manevi taraf öne çıkmaktadır. Bu sebeple ahlaki ve manevi tarafı

---

271 Kıyâme, 75/36; Tîn 95/4; Zâriyât, 51/56.
272 Abdullah Kahraman, *İslâm Hukukunda Değişim ve İbadetler,* Ensar Yay., İstanbul 2012, s. 19.
273 Nûr, 24/39.
274 Furkân, 25/77.
275 er-Rağıb el-Isfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân,* s. 415; İbn Manzûr, *Lisânu'1-Arab*, "a-b-d" md., III, 272.
276 Mustafa Sinanoğlu, "İbadet", *DİA,* IXX, 233.
277 İbn Manzûr, *Lisânu'1-Arab*, "a-b-d" md., III, 271 vd.; Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-ʿArûs min Cevâhiri'l-Ḳâmûs,* "a-b-d" md. Matbaatü Hükümeti'l-Kuveyt 1994, VIII, 330.
278 ez-Zebîdî, *Tâcü'l-ʿArûs min Cevâhiri'l-Ḳâmûs,* "abd" md. VIII, 330.

olmayan davranışlar ibadet kapsamında değerlendirilmemektedir. Bu bağlamda Fahreddin er-Razi ibadeti "saygının en ileri derecesi" olarak tanımlamıştır[279].

İbadetler kalpteki imanın kulun hayatına yansımasıdır. Aslında ibadetler, İslam dininin teorik kısmı olan iman esaslarının pratikte uygulanmasıdır. Kur'ân'da ibadet konusunda önemli ifadeler bulunur. Allah Teâlâ'nın insanları ve cinleri kendisine ibadet etmesi için yarattığını buyurması[280] bunlardan biridir. Bu ayetle insanların yaratılış amacı hatırlatılmakta ve onların sadece Allah'a kulluk etmeleri istenmektedir. Yapılan bu ibadetin Allah'a değil kullara fayda sağlayacağı da bir sonraki ayetlerde açıkça beyan edilmektedir[281].

İbadet sadece Allah için yapılırsa gerçek manada ibadetin özü gerçekleşmiş olacaktır. İbadet insanın dünyadaki yerini, konumunu, sorumluluğunu belirleyen önemli bir dini yükümlülüktür[282]. Râzî'ye göre, ibadetin fazilet bakımından üç derecesi vardır[283]. Bunlardan birincisi mükâfat elde etmek ve cezadan kurtulmak amacıyla yapılan ibadettir. Bu şekilde ibadet, değer bakımından en düşük olanıdır. İkincisi Allah'ın emir ve yasaklarına riayet edip şeref kazanmak maksadıyladır. Birinciye göre daha üstündür fakat buradaki amaç da doğrudan Allah rızası değildir. Üçüncüsü ise sadece Allah'ın razını kazanmak için yapılan ibadettir. Bu da en üstün derecedeki ibadet anlayışıdır.

İbadetlerin insan hayatı üzerindeki etkilerini gözden geçirmek gerekirse öncelikle insanı dipline ettiği söylenebilir. İbadetlerini gerekli hassasiyetle yerine getiren kul, Allah'la olan iletişimini canlı tutabilmektedir. Ayrıca sorumluluklarını yerine getirmenin huzurunu yaşayan insan, ibadetin kendisine kazandırdığı ahlaki özelliklerle donanmaktadır. Özetle ibadetler; öncelikle insanın yaratıcısıyla olan bağını güçlendirerek dünya ve âhiret mutluluğuna katkı sağlamaktadır.

2.4.2. İhlas ve Riya Kavramlarının İbadetlerdeki Etkisi

İbadetlerin şeklinin yanında asıl önemli olan kısmının özü ve ruhu olduğu dile getirilir. Dini literatürde bu durum ihlas kavramıyla anlatılmaktadır. İhlas ibadetleri her

---

[279] Ebû Abdillâh Ebü'l-Fazl Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1981, I, 246.
[280] Zâriyât, 51/56.
[281] Zâriyât, 51/57-58.
[282] Abdullah Kahraman, *İslâm Hukukunda Değişim ve İbadetler*, s. 28.
[283] er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, I, 253-254.

türlü çıkar ve riyadan arındırarak sadece Allah için yapmak demektir[284]. Ayrıca "Amelleri afetlerden, ahlakı dağınıklıktan, halleri başka şeylere iltifat etmekten ve nefisleri Allah'ın dışındaki her şeyden tasfiye etmektir[285]."

İhlas Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da açık emridir[286]. Sadece Allah'a inanıp O'na kulluk etmek anlamında kullanılmaktadır. Hz. Peygamber de dünya ve ahirette kendisi ve ehli için ihlas vurgusu yaparak dua etmiştir[287]. Buradan hareketle ihlas, insanın amellerini saf, katıksız bir şekilde sadece kendini yaratan Rabbine sunması ve başka hiç bir şeye tevessül etmeden teslimiyet halinde olmasıdır[288].

Riya kavramının buradaki değerlendirmesi ise ibadetlerdeki gösteriş üzerinden olacaktır. Hâris b. Esed el-Muhâsibî, riya konusunda ilk çalışmaları yapanlar arasına girmiş, konuya ayrıntılı bir şekilde değinmiştir[289]. Muhasibî'ye göre riyanın hafif ve ağır dereceleri vardır. Kulun Allah için yapması gereken amellerini insanlara gösteriş için yapması ağır olan riyayı ifade ederken, sırf Allah için yapması gereken ibadetleri hem Allah'ın hem de kulların hoşnutluğunu kazanmak için gerçekleştirmesi ise hafif olan riyayı ifade etmektedir[290].

Riya mutasavvıflar ve İslam âlimleri tarafından gizli şirk olarak tanımlanmıştır. Gazzâlî en tehlikelisinin kalpte Allah'a olması gereken tâzimin Allah dışında varlıklara gösterilmesi olduğunu söyler[291]. Allah'a ibadet ediyor gibi görünürken aslında başkasına ibadet ediyor olmasını gizli şirk kapsamında değerlendirir. Bunlardan hareketle ibadetlerde ihlaslı olmak ve riyadan kaçınmak için gizlilik ilkelerine riayet etmek gerekmektedir. Bunun yanında bir Müslümanın diğerlerine örnek olma adına bazen açıktan yapacağı eylemler de vardır. Bu hususta Kur'ân'ın tavsiyeleri mevcuttur[292]. Öyleyse bir Müslüman riyaya düşmemek adına sağ elin verdiğini sol elin görmemesini sağlarken, bir taraftan da gösterişe kaçmadan etrafına örnek olmaya çalışmalıdır.

---

[284] Süleyman Ateş, "İhlas", *DİA,* XXI, 536.
[285] İsmail Hakkı Bursevî, *Rûḥu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Ḳur'ân,* Daru'l-Fikr, Beyrut ts., VI, 34.
[286] Beyyine, 98/5.
[287] Ebû Dâvûd, "Vitr", 25.
[288] Bkz. Faruk Karaca, "Dilimizde Dini İnanç İfade Eden Bazı Kavramlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Erzurum 1999, Sy., 14, s. 237.
[289] Ebu Abdullah Hâris b. Esed el-Muhâsibî, *er-Ri'âye li-Hukûkillâh,* Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Baskı, Beyrut ts., ss. 153-306.
[290] el-Muhâsibî, *er-Ri'âye li-Hukûkillâh,* s. 163-164.
[291] Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn,* Dâru İbn Hazm, Beyrut 2005, s. 1210.
[292] Bakara, 2/271.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAHREMİYET ve SOSYAL MEDYA

İnternetin insan hayatına girmesi zaman ve mekân mefhumunu ortadan kaldırmış mahremiyet algılarının değişmesine yol açmıştır. Yeni medya olarak da adlandırılan sosyal medya yaşama dair her şeyi bilgisayar ve telefon ekranına sığdırmıştır. Sınırların aşındığı bu ortamda fertler kendilerine ilişkin her ne varsa paylaşmakta, sanal ortamın öznesi ve zamanla da nesnesi haline gelmektedir. Bireyler ev ya da iş adresleri, kimlik bilgileri, telefon numaraları gibi şahsi bilgilerini, en mahrem görüntülerini, evlerindeki tabii hallerini çekinmeden sanal ortama servis edebilmektedir. Bu mahrem bilgi ve görsellerin dijital ortamda paylaşılması mahremiyetin alenileşmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda özel bilgiler ve alanlar özel olmaktan çıkarak değersizleşmekte ve buna bağlı olarak kişiler sahip oldukları değerleri yitirebilmektedir. Fertlerin aşındırdığı değerler beraberinde toplum yapısının bozulmasına sebebiyet vermektedir.

Sefer Kalaman[293] tarafından kaleme alınan "Yeni Medya ve Mahremiyetin Dönüşümü: Facebook Türkiye Örneği[294]" başlıklı çalışmada yer alan sonuçlar Facebook üzerinden Türkiye'de kullanım oranları ve mahremiyet dönüşümü hakkında bilgi vermektedir. Türkiye özelinde sosyal medyanın mahremiyet anlayışında meydana getirdiği değişimi ortaya koymayı amaçlayan çalışma Facebook kullanan 15 yaş ve üzeri yaklaşık 30 milyon kişiyi kapsayarak gerçekleştirilmiştir. 5000 Facebook kullanıcısının çalışma örneklemini oluşturduğu araştırmada elde edilen verilere göre; araştırmaya katılanların mahremiyetlerine dair paylaşımları yüksek çıkmaktadır. Çalışmada[295] katılımcıların internet ve Facebook kullanımları incelenmiş; katılımcıların % 51,9'unun interneti en fazla 3 saat kullandığı, % 44,2'nin ise interneti sosyal medyaya girmek için kullandığı görülmüştür. Katılımcıların % 93'ünün gerçek adını, % 71,6'sının doğum tarihini, %77,4'ünün nerede yaşadığını, % 66,5'inin eğitim durumunu paylaştığı görülürken, çalışmaya katılanların % 78,5'i Facebook'ta profil açarken kullanım şartlarını ve gizlilik

---

[293] Bozok Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü.

[294] https://toad.edam.com.tr/sites/default/files/pdf/mahremiyet-olcegi-toad.pdf, (Erişim: 07.03.2019)

[295] Söz konusu çalışma 2016 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Sefer Kalaman tarafından hazırlanan "Sosyokültürel, Ekonomik ve Siyasi Boyutlarıyla Yeni Medyada Mahremiyetin Dönüşümü: Facebook Örneği" isimli doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmış ve Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisinde 11.03.2017 tarihinde yayımlanmıştır.

politikasını okumadığını ya da okuyup okumadığını hatırlamadığını ifade etmektedir[296]. Ayrıca kullanıcılara Facebook'ta paylaştıklarının mahremiyet ifşası olup olmadığı hususunda sorulan sorulara puanlama yapılmış ve şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: 52,4 puanla katılımcıların Facebook'ta eşi, sevgilisi, akrabaları ve arkadaşları hakkında iltifat, sevgi, aşk ya da sitem içeren yazılar paylaştığı belirtilmiştir. Özel hallerini (denizde veya havuzda çekilmiş görsellerini) Facebook'ta paylaşmakta sakınca görmeme puanı 48,6, ev ortamındaki görsellerini paylaşma puanı 58,3, önemli anlarına ait görsel ya da bilgileri paylaşma puanının ise 68,6 olduğu görülmüştür[297]. Araştırmanın katılımcıların Facebook'ta mahremiyetinin ihlali konusundaki farkındalıklarını ölçen sorulara verdikleri cevaplarda Facebook'un mahremiyetleri için tehlike olmadığını düşünme puanı 56,2'dir[298]. Bu mahrem bilgileri paylaşma noktasında kadınlar 56,9 puan alırken, erkekler ise 61,6 puan almıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre; katılımcılar Facebook'ta mahremiyetlerini paylaşırken rahatsızlık duymamakta bu sebeple mahremiyetlerini ifşa etme düzeyleri yüksek çıkmaktadır.

2018 yılında yapılan başka bir araştırma sosyal medyadaki mahremiyet algısına yönelik benzer bilgiler ihtiva etmektedir. Bir yüksek lisans çalışması[299] olarak gerçekleştirilen araştırmada Fırat Üniversitesinde öğrenim gören 412 öğrenciye bazı anketler uygulanmıştır. Katılımcıların % 90,5'inin Instagram hesabının olduğu görülmüştür. Araştırmada "Mahremiyetin ne demek olduğunu biliyor musunuz?" sorusuna katılımcıların % 97,6'sı "EVET" cevabını vermiştir. Buna karşın "Instagram'da fotoğraf ve video paylaşımları mahremiyet duvarlarını yok eder" yargısına 188 kişinin "KISMEN KATILIYORUM" dediği gözlenirken 102 kişinin "KATILMIYORUM" cevabını vermesi mahremiyet algıları konusundaki çelişkiyi ortaya koymuştur. Ayrıca "Instagram platformu mahremiyet anlayışını yok etmektedir" yargısına da 136 kişi "KATILMIYORUM" cevabını vererek katılımcıların çoğunluğunu temsilen, Instagram'ın tanıdığı özgürlük alanı ve sunduğu haz duygusundan dolayı mahremiyetlerinin zedelenmesinden rahatsız olmadıklarını ortaya koymaktadırlar. "Instagram ahlaki değer yargılarını zayıflatır"

---

[296] Sefer Kalaman, "Yeni Medya ve Mahremiyetin Dönüşümü: Facebook Türkiye Örneği" *UHİV Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* Ocak/Şubat/Mart- Kış Dönemi 2017, Sy., 14, s. 15.

[297] Sefer Kalaman, "Yeni Medya ve Mahremiyetin Dönüşümü: Facebook Türkiye Örneği", s. 16.

[298] Sefer Kalaman, "Yeni Medya ve Mahremiyetin Dönüşümü: Facebook Türkiye Örneği", s. 18.

[299] Özlem Dalkıç Örs, Mahremiyet ve Instagram Mahremiyetinin İnsanın Yaşam Olgusuna Etkileri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018.

yargısına ise 126 kişi "KATILMIYORUM" cevabını vermiştir. Diğer cevap şıkları incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunu oluşturan bu grup, tezimizde asıl konuyu oluşturan ihlal ve ifşanın kullanıcılar üzerindeki değerlendirmesini Instagram sınırlılığında da olsa görmemizi sağlamaktadır. 18-25 yaş aralığında 383, 26-33 yaş aralığında 27, 34-41 yaş aralığında ise 2 kişinin katıldığı araştırma genel anlamda bakıldığında sosyal medyada mahremiyeti ifşa etme ve bir anlamda ifşaya tanıklık etme anlamında 2 yıl evvel gerçekleştirilen yukarıdaki çalışmayla benzer sonuçlar vermektedir.

Görünür olmak, takip edilmek, beğenilmek ve popüler olmak kavramlarıyla özdeşleşmiş olan sosyal paylaşım araçlarıyla kişiler mahrem bilgi ve görsellerini başkalarına açmaktadır. Bu da toplumsal anlamda ahlaki problem oluşturan sosyal medyadaki alenileşmenin incelenmesi gerektiği sonucuna götürmektedir. Fertlerin kendi isteğiyle ve lehlerine de olsa toplumun aleyhine gerçekleşen her ahlaki bozulma bir taraftan hukukun konusu olmaktadır. Bu sebeple, günümüz dünyasının vazgeçilmezi olan bu platformdaki mahremiyet ihlallerinin İslam hukukundaki yerini beden, mesken ve bilgi mahremiyeti açısından değerlendirerek, kadın ve erkeklerin mahrem alanlarını, paylaşımların aile içi mahremiyet ihlallerinde ve hayatın diğer alanlarındaki etkisini hukuki zeminde değerlendirmeye çalışacağız.

3.1. Sosyal Medya ve Mahremiyetin Dönüşümü

Sosyal medya ağlarında fotoğraf, video, ses vb. ile bir paylaşım çılgınlığı yaşanmakta, böylelikle mahremiyetten mahrum bir toplum inşa edilmektedir. Söz gelimi, Facebook aracılığıyla kurulan iletişimde görülerek, gözetlenerek kendi benliklerini ortaya koymaya çalışan kullanıcılar; var olma yarışına girmekteler ve bunun sonucunda da mahremiyet algılarının dönüşüme uğradığı söylenmektedir[300].

Yukarıda da işaret edildiği gibi mahremiyet gündelik hayatımızı hangi ölçülerde kimlere açık, kimlere de nasıl nereye kadar kapalı tutacağımıza ilişkin tavrımızı belirleyen hayat tarzını tanımlayan bir kavramdır[301]. Birçok alanda bozulmalara yol açtığı özellikle ahlaki çöküşe zemin hazırladığı ve temel güvenlik ihtiyaçlarında sorunlara yol açtığı ifade

---

[300] İlhan Korkmaz, "Facebook ve Mahremiyet: Görmek ve Gözetle(n)mek", "Facebook And Privacy: See And Watch/Being Watched", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi,* Ekim 2012-Mart 2013, Sy. 5, s. 108.

[301] Cihan AKTAŞ, "Mahremiyet Tartışmaları Bize Neyi Öğretmişti?", https://www.dunyabulteni.net/mahremiyet-tartismalari-bize-neyi-ogretmisti-makale,19526.html (Erişim:24.01.2019).

edilen, kişilerin hayatlarının özel alanlarını da dâhil olmak üzere detaylı bir şekilde tüm dünyayla paylaşmalarını sağlayan Facebook ve Twitter gibi sosyal paylaşım siteleri; mahremiyeti ortadan kaldırdığı, utanma duygusunu yok ettiği ve insanlar arasında kıskançlığa sebep olduğu iddialarını gündeme getirmektedir[302]. Teknolojik gelişmeler özel hayatın gizliliği ilkesini olumsuz yönde etkilemiştir[303]. Teknolojik gelişmelere paralel olarak bilgi ve görsel aktarımdaki imkânlar özel alanımızı daraltmakta mahrem olanı aleni hale getirmektedir. Zira teknolojinin gelişmesiyle mahremiyet alanının daralması arasında ters orantı vardır[304].

Westin mahremiyete yönelik üç kaynaktan bahsetmektedir: Kendini ifşa etme, merak ve gözetleme[305]. Instagram, Facebook ve Snapchat gibi sosyal medya platformları sözü geçen bu üç kaynağa gerekli ortamı sağlamaktadır. Anlık paylaşım yapma, yapılanları görme, beğenme, yorum yapma ve böylece başkaları tarafından görünür olmaya devam etme imkânı sağlayan bu sosyal medya platformları kullanıcıların vazgeçilmezi haline gelmiştir. Westin'in bahsini ettiği merak duygusunun da etkisiyle mahremiyet ihlalleri ortaya çıkmaktadır. Aslına bakılırsa bu mahremiyet aşımlarındaki asıl problem bireyin mahremiyet algısındaki dönüşümden kaynaklanmaktadır.

3.1.1. Mükellefiyet Bağlamında

Araştırmalar mahremiyet algısındaki dönüşümden en çok da ergenlik çağındaki gençlerin etkilendiği bilgisini vermektedir. Ergen kullanıcılardan % 20'sinin kendilerinin çıplak ya da yarı çıplak fotoğraflarını ve videolarını başkalarıyla sosyal medya yoluyla paylaştıklarını ortaya koyan araştırmalardan söz edilmektedir[306]. Bu şekilde bilinçsiz bir kullanımın mevcut olduğu durumlarda gençler, uygunsuz sitelere kolayca erişebilmekte, oralarda paylaşımlar yapabilmekte ve yapılan paylaşımlara yorumlar yazabilmektedir. Söz

---

[302] http://arsiv.salom.com.tr/news/print/20595-SANAL-ALEM-Fayda-mi-Zarar-mi.aspx(Erişim: 25.01.2019).

[303] Mustafa Yıldırım, "Mekân, Ortam ve Çevre Faktörleri Bağlamında Sosyolojik Açıdan Mahremiyet", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 411.

[304] Abdullah Kahraman, "Mahremiyetin Tanımı ve Sınırı", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), I, 29.

[305] Alan Furman Westin, *Privacy and Freedoom,* Ig Publishing, New York 2015, ss. 52-62.

[306] https://www.dirilispostasi.com/analiz-yorum/cocuklari-bekleyen-sanal-afet-5a848118f0fd0a382352c24f, (Erişim: 04.02.2019).

konusu bu durum İslam hukuku bağlamında değerlendirildiğinde büluğ[307] yaşındaki bu fertlerin emir ve yasaklara muhatap kılındığı akla gelecektir.

Fıkıh usulünde kişinin hukuken muteber olacak tarzda fiiller ortaya koyabilme yetisi "edâ ehliyeti" olarak adlandırılır. Büluğ çağına ulaşmış âkil (temyiz gücüne sahip)[308] kişi tam edâ ehliyetine sahiptir[309]. Buna göre kişi bütün hukuki/dini mükellefiyetlere muhatap kılınmaktadır. Dolayısıyla bu dönemdeki kişi bütün hukuki tasarruflarından sorumlu olmakla birlikte hukuka aykırı olarak sergilediği her bir fiilinden de sorumludur[310]. Büluğ yaşına gelmesiyle mahremiyet konusundaki hukuki sorumlulukları da kesinleşmektedir. Sosyal medya platformlarında dinin esaslarına aykırı paylaşımlarda bulunan, uygunsuz sitelere giren ve bu ortamda uygunsuz görüntüler izleyen akil baliğ kişi bu tasarruflarından elbette dini açıdan sorumlu olacaktır. Yukarıdaki istatistiki verilere göre kullanım sıklığı ve amacı dikkate alındığında özelde ergenlik çağına ulaşmış kullanıcıların genelde ise sosyal medyanın tüm muhataplarının bu konuda bilinçlendirilmesinin gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Emir ve yasaklara muhatap kılınan kişi yukarda belirttiğimiz gibi büluğa erdiği andan itibaren icra ettiği tasarruflarından sorumludur. Temyiz çağı olarak isimlendirilen dönemde ise gereken tedbirlerin alınması ve bilinçlendirmenin yapılması da bu konudaki en önemli hususlardandır.

3.1.2. Gözetimin Dönüşümdeki Rolü Bakımından

Sosyal medya hayatın tam ortasında yer alırken etkilediği alanlar gözlemlenmeye değerdir. Söz gelimi evlenecek olan bir fert, eş adayını sosyal medya hesaplarına bakarak değerlendirirken; bir işveren personel alacağında da başvuranların sosyal medya hesaplarını inceleyerek karar verebilmektedir. Neredeyse gün içinde yaptığı her şeyi sosyal medya hesapları vasıtasıyla takipçileri ya da arkadaş listesiyle paylaşan sosyal medya

---

[307] Büluğ yaşı İslam hukukçularının çoğunluğuna göre on beş yaşının tamamlanmasıyla başlar. İmam Ebû Hanîfe'ye göre büluğ yaşı kadın için on yedi, erkek için on sekizdir. Bkz. Komisyon, *İlmihal I, İman ve İbadetler,* İstanbul 2000, 5. Baskı, TDV Yay., s. 159; Muhammed Ebû Zehre, *el-Ahvâlü'ş-Şahsiyye,* Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire 1377/1957, s. 441-442. Mâlikî fakihlere göre ise büluğ yaşı kadın ya da erkek için on yedi ya da meşhur görüşe göre on sekizdir. Bkz. Muhammed b. Abdurrahman el-Mâliki el-Mağribi el-Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl,* Dâru'r-Rıdvan, Moritanya 2010, III, 428.

[308] Temyiz dönemi: Yedi yaş ile başlayıp büluğ çağına kadar devam eden dönemdir. Bkz. Zekiyyüddîn Şâban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh),* (Tercüme: İbrahim Kâfi Dönmez), 20. Basım, TDV Yay., Ankara 2014, s. 297.

[309] Zekiyyüddîn Şâban, *Usulü Fıkhi'l-İslâmî,* Mektebetü Hanefiyye Yay., s. 281.

[310] Zekiyyüddîn Şâban, *Usulü Fıkhi'l-İslâmî,* s. 281.

kullanıcıları, kendilerine ait birçok şeyi başkalarının gözetimine açmakta; bir taraftan kendisini gözetlemeye davet ederken bir taraftan da başkalarını gözetlemeye yönelik bir alışkanlığa yönelmektedir. Niedzvecki'nin *dikizleme* olarak adlandırdığı bu durum üzerinde tartışılmalıdır[311].

> *Dikizleme Kültürü bir reality şovdur. YouTube, Twitter, Flickr, My Space ve Facebook'tur... Dikizlemek, giderek toplumsal bilinci dönüştüren mekanizma olarak anlam kazanmaya başlıyor*[312].

Yüksel'e göre mahremiyet, bizim başkaları tarafından ne ölçüde tanınıp bilindiğimiz, başkalarının fiziksel olarak bize ne ölçüde ulaşabilir oldukları, bizim başkalarının ilgi ve dikkatinin ne ölçüde nesnesi olduğumuz gibi hususlarla yakından ilgili bir kavramdır[313]. Konuya bu açıdan bakıldığında günümüz toplumunda sosyal medyadaki tanınırlık, ulaşılabilirlik ve diğer kullanıcıların ilgi odağında olan nesneleşmiş, normalleşmiş ve neredeyse kaybolmuş mahremiyetin aşınan boyutları da görülebilmektedir.

Çok masum duygularla da olsa sosyal medyada paylaşılan bazı kişisel görseller, kullanıcıların sayfalarında ekli bulunan belki de yüzlerce insana sunulmuş olacak bu da sanal ortamda değişen ve dönüşen mahremiyet algılarının toplumdaki yansımalarının fark edilmesini sağlayabilecektir. Zira bir başkasının cüzdanında kalmasına normal şartlarda kesinlikle izin verilmeyeceği ihtimali olan görseller ya da sesler belki de aylarca yıllarca başkasının kullanımına açık hale gelmektedir. Bunun yanında eğlence ve haz vaat eden gözetimin cazibesine kapılan insan orada gördükleriyle kendisini özdeşleştirmekte ve öncesinde hayatında olmayan bazı alışkanlıkları normalleştirerek yine hayatına dâhil edebilmektedir[314]. Çalışmamızda incelenen ve İslam hukukunun kuralları çerçevesinde sınırı çizilmeye çalışılan mahremiyet esaslarıyla örtüşmeyen bu durumlar, mahremiyetin dönüşümünde varılan noktayı göstermektedir.

---

311 Bermal Aydın, "Sosyal Medya Mecralarında Mahremiyet Anlayışının Dönüşümü/Transformation Of Privacy In Social Networks", *İstanbul Arel Üniversitesi, İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi/Journal of Communication Studies,* Sy. 5, s. 137.

312 Hal Niedzvecki, *Dikizleme Günlüğü,* (Çev. Gökçe Gündüç), Ayrıntı Yay., İstanbul 2010, s. 8.

313 Mehmet Yüksel, "Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* C. 64, Sy. 1, s. 277-278.

314 Ayşenur Akyazı, "Mahremiyetin Dönüşümü: Ünlülerin Instagram Paylaşımları Üzerine Bir Araştırma/Transformation of Privacy: A Study on The Instagram Shares of Celebrities", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C. 18, Sy. 1, s. 201.

3.2. Beden, Mesken ve Bilgi Mahremiyetinin İhlali Bağlamında Sosyal Medya

Mahremiyet algısının oluşumunda dini değerler ve inanç önemlidir. Dini hassasiyetlerin azalması mahremiyet algısında ve alanlarında değişimlere yol açabilmektedir.

Mahremiyet algıları değiştikçe sosyal medyadaki teşhirin de arttığı ve meşru görülmeye başlandığı muhakkaktır. Günümüz dünyasında insanlar bazen hiç bir mahremiyet algısı olmaksızın (söz, davranış, vücut) kendisini yine kendi isteğiyle başkalarına sunabilmekte bunda da herhangi bir sakınca görmemektedir[315].

Bu hususta İslam hukukunun kuralları yukarıda belirtildiği üzere açık ve nettir[316]. Fakat kurallara uyma konusunda en etkili yasa şüphesiz fertlerin vicdanıdır. Vicdanlarda bu gereklilik sağlanmayınca hiçbir hukuk kuralı etkili olmayacaktır.

3.2.1. Beden Mahremiyetinin İhlali

Günümüzde değer yargılarımızın aşındığı ve büyük ölçüde örselendiği açıktır. Kişinin kendi bedenine ait fotoğrafları sorumsuzca ve sınır tanımaksızın paylaşması ve sosyal medya ortamlarını en çok bunun için kullanması bunun göstergesidir. Bedeninin başkalarına açılması yasak olan yerlerini ya da en ilgi çeken halini kendi iradesiyle başkalarına açan kimse Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda koruması gereken beden emanetini yine kendi iradesiyle ifşa etmiş olmaktadır. Söz gelimi Instagram'da paylaşılan bir fotoğraf, bu fotoğrafa alınan beğeniler ve yorumlar kişinin mutluluk sebebi olurken, zedeleyebildiği mahremiyetinin farkında olmamaktadır. Belki de yüz yüze olduğunda insanların birbirine söyleyemeyeceği bazı cümleler sosyal medyanın verdiği beğenilme hissiyle çok rahat kabullenebilmektedir.

3.2.1.1. Görünürlük Bağlamında

Sosyal medyada görünürlüğü artıran özellikle bedeni ifşa eden bazı şahsi fotoğraf, video paylaşımları Allah'ın emir ve yasakları, Hz. Peygamber'in tavsiyeleri karşısında tartışmaya açıktır. Paylaşımı yapan kişi kendisine namahrem olan birçok insanın görüşüne ve yorumuna kendini açmış demektir. Paylaşımı gören kişiye, paylaşımı yapanın görseli üzerinde saatlerce inceleme yapabilme imkânı tanıyan bazı fotoğraf ve videolar, gayri

---

[315] Yakup Akyüz, "Batı Toplumunda Mahremiyet Algısının Oluşumu, Değişimi ve Etkisi", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 189.

[316] Bkz. İkinci Bölüm: "Fıtrat Bağlamında", ss. 31-35 ve "Sorumluluk Yönüyle", ss. 37-40.

meşru yolların açılmasına kapı aralayabilmektedir. Bilindiği gibi sosyal medya ortamlarında herkese açık alanların yanında iki kişinin karşılıklı sohbet ortamı oluşturabileceği alanlar da mevcuttur. Bu paylaşımlar üzerinden birbirine hayranlıkları artan insanların zamanla özel alanlarda tasvip edilmeyecek muhabbetlere girmesi de mümkün olabilmektedir.

Sanal âlemde mahremin aşılması sonucunda karşı cinsle "aşk" adı altında yaşanan nikâhsız ilişkiler hem kişilerin hem de toplumun huzurunu bozucu bir hal almaktadır. 2017 yılının şubat ayında Bursa'nın Nilüfer ilçesinde yaşanan ve basında yer alan silahlı bir saldırının arka planında sosyal medyada arkadaşlık kuran bir erkek ve bir kadının uygunsuz ilişkileri bulunmaktadır[317]. Facebook'ta arkadaş olduğu bir kadına, kendisini kıskandırdığı iddiasıyla hastane ortamında silahla saldıran bir erkekten söz eden bu haber sosyal medyanın bilinçsiz kullanımı halinde gerçekleşebilecek olumsuz olaylardan sadece biridir.

Beden mahremiyeti dini, ahlaki açıdan olduğu kadar hukuki açıdan da sorumluluklar doğurmaktadır. Bu sebeple bazı soruların cevaplarını hukuki zeminde aramak yerinde olacaktır.

-Birbirine haram olan bir kadın ve erkeğin sosyal medyada arkadaş listesinde yer alıp sohbet etmesinin hükmü nedir?

-Sosyal medyada kadınların kendi fotoğraf, video, ses kaydı vs. paylaşmaları caiz midir?

-Karşı cinsin birbirlerinin görsel paylaşımlarına bakmalarının, beğenmelerinin hükmü nedir?

Bu gibi soruları İslam hukuku bağlamında cevaplayan yeni çalışmaların yapılması gerekmektedir. 2014 yılında Beyrut'ta Cemiyyetü'l-Meârifi'l-İslamiyyeti's-Sekafiyye tarafından "Sosyal Medya Fıkhı" olarak Türkçeye çevirdiğimiz "Fıkhu't-Tevâsuli'l-İctimâî" isimli bir eser neşredilmiş ve o eserde kaynak verilmeden bu konudaki elli iki soruya cevap verilmiştir[318]:

---

[317] http://www.bursadabugun.com/haber/bursa-daki-silahli-dehsetin-altindan-sanal-ask-hikayesi-cikti-791242.html, (Erişim: 30.01.2019).

[318] Cemiyyetü'l-Meârifi'l-İslamiyyeti's-Sekafiyye (Neşreden), *Fıkhu't-Tevâsuli'l-İctimâî*, Merkezü Nûn li't-Te'lif ve't-Tercüme, Beyrut 2014, ss. 31-33.

İnternette Müslüman kadınların fotoğraflarına bakmanın hükmünü araştıran, çalışmanın 11. sorusunun cevabı şu şekildedir: İnternette ortamında da bir kadınının fotoğrafına bakmaktan ihtiyaten sakınmak gerekir. Bakmamak gerekir.

Çalışmanın 12. sorusunda, internette başörtülü ama ziynet yerlerini teşhir eden Müslüman kadının fotoğraflarına bakmanın hükmü sorulmuş; şehveti tetikleyen bir durumda, fesada düşürecek zorunlu bir durum ortaya çıkaracaksa müteberric (ziynetini teşhir eden) Müslüman kızın fotosuna bakmak caiz değildir cevabı verilmiştir.

Genç kızların fotoğraflarına yorum yapmanın veya edebi içerikli şiirsel yazılar yazmanın hükmünün sorulduğu 15. soru harama düşme riski barındırdığı için ve zarara yol açabileceği sebebiyle caiz olmadığı vurgulanmıştır.

Yukarıdaki soru ve cevapların yer aldığı bu çalışmada herhangi bir kaynak belirtilmediğini iletmiştik. Fakat bizim çalışmamızın da çıkış noktası olan fikir; güncel meselelerden olan bu konular hakkında fıkhi anlamda yeterli bir çalışmanın henüz olmadığıdır. Bizim çalışmamızı da kastetmekle birlikte bu tür çalışmaların bundan sonra yapılabilecek araştırmalara öncülük etmesi anlamında burada zikretmeyi anlamlı bulduk.

Öyle ki; sosyal medya platformlarının hayatın tam ortasında yer aldığı günümüzde gönüllü mahremiyet ifşalarının yaşandığı malumdur. "İnsan haklarının temeli ve vazgeçilmezi olan mahremiyet maalesef günümüzde büyük bir saldırı altında!" diyen Erol Göka "Sosyal medyada kendimizle, ailemizle ve hatta çocuklarımızla ilgili bilgi ve fotoğrafları sonrasını düşünmeksizin sere serpe paylaşma arzumuz, insan psikolojisiyle ilgili tüm bildiklerimizi, sadece "teşhircilik" ve "röntgencilik" kavramlarıyla yetinmeden yeni baştan ele almamızı gerektiriyor." tespitini yaparak bu konuda gereken tedbirleri almamız gerektiğine vurgu yapmaktadır[319].

Sosyal medya platformlarında mahremini paylaşan kadar bu mahreme sakınmadan bakan da sorumludur. Bu hususta Hz. Peygamber *"...birbirinizin eksiğini görmeye (ve duymaya) çalışmayın, birbirinizin mahrem hayatını araştırmayın..."*[320] buyurmuştur.

---

[319] https://www.yenisafak.com/yazarlar/erolgoka/bir-direnis-hatti-mahremiyet-2049410, (Erişim: 24.02.2019).

[320] Buhârî, "Edeb", 57; Müslim, "Birr ve Sıla", 28.

Öyleyse sosyal medyada beden mahremiyeti başta olmak üzere mahremiyet ihlallerinin önüne geçmek ve gerekli tedbirleri almak adına ciddi çalışmaların yapılması gerektiği kanaatimize göre izahtan varestedir.

Özetle modernizmin öngördüğü "Benim bedenim!" algısıyla hareket edilmemeli, İslami anlayış çerçevesinde "Bedenim bana emanettir!" şuuru benimsenmelidir.

3.2.1.2. Mahrem Bölgelerin Sınırları Açısından

Mahremiyet insan vücudu için kullanıldığında bakılması, dokunulması ve konuşulması haram olan yerleri ifade edebilmektedir. Nûr Sûresi 30. ve 31. ayetlerde kadın ve erkeğin mahrem bölgelerini koruması emredilmektedir. Bu ayetlerdeki *gözleri haramdan sakınma, bakışlara dikkat etme* ve bu şekilde mahremiyete riayet etme (namusu ve iffeti koruma) hususunda erkekler de kadınlar da aynı emre muhataptırlar. Zira bu emirlere riayet etmemek, mahrem yerleri korumamak ve teşhircilik her iki cins için de yanlış davranışlara yol açmaktadır.

Çalışmamızda vurguladığımız üzere kadının el ve yüz dışındaki yerlerini sağlık sorunu gibi bir zaruret olmaksızın yabancı erkeklere açması haramdır. Erkeğin de kendine mahrem olmayan bir kadının avret mahalline bakması haramdır.

Kadın ve erkeğin avret yerlerini örtmesinin farz olduğu ayrıca başkalarının avret yerlerine bakmanın da haram olduğu birçok ayet ve hadisle bildirilmiştir[321]. Bu sebeple İslam hukukçularının çoğunluğu örtülmesi gereken yerleri örtmenin farz, bu yerleri açmanın ise haram olduğunu ifade etmektedir[322].

Öyleyse bu mahrem yerleri, bakması dokunması haram olan kişilere karşı korumak ve örtmek İslam hukuku açısından bir gerekliliktir[323]. Bu alanları kişinin bizzat açması yasak olduğu gibi başkalarının açması ve dokunması da haram kılınmıştır[324]. Bu sebeple; mahremiyetin zedelenmesine ve zamanla yok olmasına, haram olanın normalleşmesine,

---

[321] Bkz. A'râf 7/26; Ahzâb 33/13; Nûr 24/58; Müslim, "Ḥayz", 74, 78; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 8; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 32, "Ḥammâm", 2-3; Tirmizî, "Edeb", 38-39.

[322] Mehmet Şener, "Avret", *DİA,* IV, 125-126.

[323] İslam hukukunda zarar gerçekleşmeden önce gerekli tedbirler alınır. Eğer buna rağmen zarar gerçekleşmişse de yaptırımlar uygulanır. Kadın ve erkekteki avret mahallerinin belirlenmesi hem fert hem de toplum açısından problemler yaşanmaması için önemlidir. Kadın avretini yabancı erkeklere açmayarak kendi mahremiyet alanını korumuş olmaktadır. Kadının ve erkeğin kimlerin yanında ne kadar avretini koruması gerektiği belirlenmiştir. Özellikle kadınların iç ve dış giysilerinin özellikleri vs. ilgili ayet ve hadislerle belirlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali,* Altınoluk Yay., İstanbul 2005, ss. 50-70.

[324] Nûr, 24/30-31.

ilerleyen süreçte de gayrı ahlaki boyutlara ulaşmasına yol açan her şey yasaklanmıştır. Nitekim Hz. Peygamber *"Gözler de zina eder; onların zinası (bakılması haram olan yerlere şehvetle) bakmaktır*[325]*."* buyurur. Kadının erkeğe erkeğin de kadına şehvetle bakması haram kılınmıştır. Şehvetle bakılacak durumlara kapı aralamak da yanlış ve yasaktır. Zira İsrâ Sûresi 32. ayet-i kerimede geçen *"Zinaya yaklaşmayın"* emrinin sebebi budur. Bu sebeple fertlerin ve toplumun ahlakına zarar verecek her türlü fiilden uzak durulmalıdır.

Sosyal medyada en görkemli ve gösterişli halini paylaşan kadın ya da erkek sözünü ettiğimiz mahremiyet ilkesine aykırı hareket ederek avret mahremiyeti açısından zarara yol açabilmektedir. Mahremiyeti zedeleyen bazı fotoğraflarla göz; videolarla göz ve kulak, harama kapı aralamış olmakta ve bazen bir "beğen tuşu" meseleyi olmadık aşamalara getirebilmektedir.

Sosyal medya platformlarında her halini paylaşan kullanıcı kadın ve erkek için İslam hukukunun çizdiği mahrem alanlar gözden kaçırılmamalıdır. Buna göre kadın ve erkek için belirlenen mahremiyet sınırlarını aşacak şekilde kendi görsellerini herkesin beğenisine açan kişi de bu görsellere bakan kişi de İslam hukukunda çizilen sınırları -fark etmeden de olsa- aşmakta ve bu sorumluluğu üstlenmektedir.

3.2.1.3. Tesettür Algıları Bağlamında

Sosyal medyada tesettürlü hanımların, tesettür ürünlerinin tanıtımını yaptığı videolar genellikle mahremiyet sınırları dışındadır. Dar ve gösterişli kıyafetlerin tanıtımını yapan ayrıca boynu açık bir şekilde eşarp tanıtımı yapan tesettürlü hanımların durumu İslami esaslar açısından değerlendirilmelidir.

Tesettürlü kadınların sosyal medyada kendi görsellerini paylaşmaları günümüzün araştırma konuları arasındadır. Hafsa Nur Aslanoğlu'nun[326] gerçekleştirdiği "Muhafazakâr Genç Kuşağın Instagram Profilleri" isimli çalışmada "Muhafazakâr[327] kadınlar Instagram'da paylaşım yaparken mahremiyetlerini ihlal ettiklerini düşünüyorlar." şeklinde

---

[325] Buhârî, "İsti'zan", 12; Müslim, "Kader", 20.

[326] Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Felsefe Tarihi bölümünde yüksek lisans eğitimi gören Hafsa Nur Aslanoğlu, bu çalışmayı 2016 yılında gerçekleştirmiştir.

[327] Bu çalışmada hedef kitle olarak belirlenen ve muhafazakâr olarak adlandırılan kadınlar için, muhafazakâr deyiminin anlamı şudur: Bazı dini değerlere sahip çıktığını düşünen fakat geleneklerine kendisinden önceki kuşak kadar bağlı olmadığını gösteren, günümüz "Müslüman genç kuşak" kastedilmektedir.

bir sonuca varılmıştır[328]. Instagram'da sık paylaşım yapan, 500-5000 arası takipçiye sahip, 22-27 yaş aralığında üniversite öğrencileri ve mezunlarından oluşan muhafazakâr genç kuşaktan 11 kadına uygulanan anketten çıkan diğer sonuçlar şunlardır:

Instagram hesabını kişisel paylaşımları için kullanan 8 kişi özellikle mutlu oldukları anları ve gezdikleri yerleri paylaştıklarını ifade etmektedir. Fotoğrafçılık için Instagram hesabı açan ve binlerce takipçisi olan 3 kişinin ise ara ara kişisel paylaşımlar yaptığı ve bunun takipçi sayılarını artırmaya yaradığı ifade edilmektedir. Bu 11 kişiden gelen genel cevaplara bakıldığında ise takipçi sayısının artmasından rahatsız olanların az olduğu görülmektedir.

Araştırmaya göre katılımcılar profillerini bazen açık bazen de yarı açık (gizli) tutarak görünür olma konusunda sosyal medyaya kayıtsız kalmadıklarını göstermektedirler. Bu araştırmadaki katılımcıların tamamı görünür olmayı Instagram'da paylaştıkları fotoğraflar üzerinden düşünmektedirler. Sosyal medyada görünür olmak denilince kişinin günlük yaşamını (kişisel fotoğraflarını, yediğini-içtiğini, gezdiği gördüğü yerleri, yaşadığı mekâna dair ayrıntıları) paylaştığını belirtmiştik. Buradan hareketle araştırmaya katılanlara Instagram için mahremiyetin ne olduğu sorulduğunda verilen cevapların ortak noktasının "kişilerin kendi fotoğrafları ve eve dair yapılan paylaşımlar, yani özel alana dair yapılan paylaşımlar" olduğunu söyledikleri görülmektedir.

Araştırmada mahremiyet kapsamında ele alınan bir diğer mesele karşı cins tarafından görünür olmanın kendilerinde bıraktığı etkidir. Araştırmaya katılan ve kişisel fotoğraflarını paylaştıklarını söyleyen 8 kişiden 7'si profillerinde yakın yüz fotoğrafı paylaşmamaya dikkat ettiklerini ancak paylaştıklarında da rahatsızlık ve utangaçlık duyarak hemen sildiklerini ifade etmişlerdir. Burada yüzünün göründüğü kişisel fotoğrafı yabancı bir erkek tarafından beğenildiğinde kullanıcının kendi içinde bir çatışmaya girdiği açıktır. Bir taraftan görünür olmayı arzulayan bu kullanıcılar, bir taraftan da mahremiyet sınırlarını koruma hususunda kendi içinde problem yaşamaktadır.

Bu ve benzeri araştırmalar, günümüz itibariyle insan hayatında çokça yer alan sosyal medyanın, aslında kişiyi mahremiyet tutumları anlamında bir iç muhasebeye tabii tuttuğunu göstermektedir. Kendini "muhafazakâr" olarak tanımlayan bazı insanların

---

[328] http://blog.ilem.org.tr/wp-content/uploads/2018/11/genc-kusagin-instagram-profilleri-hafsanur-aslanoglu.pdf, (Erişim: 16.04.2019).

hayatın diğer alanlarında olduğu kadar sanal ortamda gerçekleştirdiği fiillerde de İslami olanı tercih etmesi yerinde olacaktır.

Örtünme ihtiyacı insan için fıtri bir özelliktir. İnsanlar sıcaktan soğuktan vs. korunmak için örtünme ihtiyacı duyarlar. İslam'a göre örtünmenin asıl maksadı ise ilahi buyruklarla[329] sınırları çizilen tesettürü sağlamaktır[330].

İslam hukukunda kadınlar ve erkeklerin örtmesi gereken yerlerinin sınırları çizilmiştir. Kadınların başörtülerini bağlarken boyun ve gerdanlarını örtmeleri ayetlerde[331] emredilmiş, İslam hukukçuları arasında da bu konuda görüş birliğine varılmıştır. Günümüzde ise kadınların örtünmesinin onları kısıtladığı, ayrıştırdığı veya zorladığı gibi yaklaşımlar sergilenebilmektedir. Oysaki İslam hukukunda kadınlar örtü ile süslenmiş; tesettür sınırlarına riayet ederek kötü bakış ve davranışlardan korunmuştur[332].

3.2.1.4. Karşı Cinslerin Sanal Arkadaşlığı Bağlamında

Sosyal medya platformlarında bir kadın ve bir erkeğin hangi sınırlar içerisinde iletişim kurabileceği günümüzün tartışma alanlarındandır. Burada ilk akla gelen Whatsapp ya da Messenger kanalıyla iletişim olacaktır. Konu fıkhi zeminde ele alındığında bu araçlar üzerinden, bir zorunluluk olmadan ve sınırları da ihlal edecek şekilde iletişim kuran bir kadın ve erkek hangi kapsamda değerlendirilebilir sorusu akla gelmektedir. 2014 yılında Beyrut'ta neşredilen eserde bu konudaki bazı sorulara da cevap verilmiştir[333]

- İnternette mahrem bir kadınla sanal âlemde -kendileri üçüncü kişilerin aralarına girmelerinden emin oldukları halde- ilişki kurmanın hükmü özellikle haram olan halvetin hükmü gibi değerlendirilebilir mi?

- Şehveti tetikleyen, harama veya fesada düşürecek zorunlu bir durum ortaya çıktığında ister doğrudan (gerçek hayatta), ister telefonla, ister internette, isterse yazışarak veya bunlara benzer bir yolla olsun yabancı (na-mahrem) erkek ile kadının sohbet etmesi caiz değildir cevabı verilmiştir.

---

329 Nûr, 24/31.

330 el-Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâî' fî Tertîbi'ş-Şerâi',* VI, 483-493; H. Yunus Apaydın, "Tesettür", *DİA,* XL, 539.

331 Nûr, 24/31; Ahzâb, 33/59.

332 Emine Gümüş Böke, "İslam Hukuku'nda Kıyafet-Örtünme ve Kıyafetler Üzerindeki Resim ve Yazıların Durumu", *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi, (KİİFAD),* 2017, Sy. 3, s. 40.

333 Cemiyyetü'l-Meârifi'l-İslamiyyeti's-Sekafiyye (Neşreden), *Fıkhu't-Tevâsuli'l-İctimâî*, s. 39-40.

- Yabancı bir erkek ile bir kadının internette, canlı sohbet siteleri gibi sitelerde canlı olarak iletişim kurması veya özel forumlarda e-posta yoluyla yazışması gibi anlık olmayan yollarla iletişim kurmasının kuralları nelerdir? Çalışmanın 32. sorusunda yer alan bu hususa; Şer'î kuralları aşma riski, harama düşme riski, fitneye sebep olma korkusu ve fesat çıkarma risklerini barındırdığı için caiz değildir cevabı verilmiştir.

Sosyal medyadaki mahremiyet ihlallerinin İslam hukuku açısından tüm yönleriyle değerlendirildiği bir çalışma henüz olmamakla birlikte, bazı âlimlerin bu konudaki görüşlerini M. Raşit Akpınar çalışmasında ele almaktadır. Akpınar'a göre İslam bilginlerinden sosyal ağlara katılmayı caiz görmeyenler olduğu kadar kullanıcının aldığı tedbirler doğrultusunda ve kullanımındaki amacına göre değerlendirenler de bulunmaktadır. Akpınar'ın makalesinde yer alan bilgiye göre; Endonezya Âlimler Konseyi (Nehdatü'l-Ulemâ), Facebook'un sohbet amaçlı kullanımını uygun bulmadığını, Hindistanlı bazı âlimlerin de kadınların sosyal medyaya kendi fotoğraflarını yüklemesini haram ilan ettiğini belirtmiştir[334].

İslam dininde nikâh düşen bir kadınla bir erkeğin başka hiç kimsenin olmadığı bir mekânda yalnız kalmaları yasaklanmıştır[335]. Bu husus Hz. Peygamber'in hadislerinde de yerini almıştır[336]. Çünkü İslam dini, birbirlerine nikâh düşen kişilerin hiç kimsenin olmadığı ortamlarda baş başa kalmasını hayâ ve iffet bakımından uygun bulmamış ve bu şekilde tedbir almıştır[337]. Bu sebeple bir kadın ve bir erkeğin evlilik öncesi karar aşamasındayken görüşmeleri esnasında bile bazı şeylere dikkat etmeleri istenmiştir. Bu kapsamda yanlarında bir mahrem bulundurmalarının istenmesinin hikmeti sedd-i zerâi' kaidesi gereği olup nefsin arzularına yenilmemeye yöneliktir[338].

İslam dini bazı tutum ve davranışları mefsedete yol açtığı için yasaklamıştır. Bunlar arasında yabancı kadınlarla baş başa kalmak, kadınların mahremi olmadan yolculuğa çıkması, iddet bekleyen bir kadına talip olmak ve nikâhlamak vardır[339]. Zira *"Koruluğun*

---

[334] M. Raşit Akpınar, "İslam Hukuku Açısından Sosyal Medya", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2017, s. 497.
[335] Orhan Çeker, "Halvet", *DİA,* XV, 384.
[336] Buhârî, "Nikâh", 111-112; Müslim, "Hac", 424, "Selam", 19.
[337] İbrahim Acar, "İslam Hukuku Açısından Nişanlanma", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* Erzurum 2005, Sy. 23, s. 87.
[338] İbrahim Acar, "İslam Hukuku Açısından Nişanlanma", s. 87.
[339] Vehbe Zuhaylî, *Fıkıh Usûlü,* s. 117.

(haramların) etrafında dolaşan kişinin oraya düşmesi yakındır[340]*"* hadis-i şerifi sedd-i zerâi‘ ile amel edilmesi gerektiğini söyleyen âlimler için bu kaidenin delillerinden biridir.

Fıkıhta birbirine nikâh düşen bir kadın ve erkeğin hangi ölçüler dâhilinde birbirleriyle muhatap olabileceği "ihtilat" kavramıyla açıklanabilir. Bu kavrama yönelik değerlendirmeler ise klasik fıkıh eserlerinde genellikle kerahet ve istihsân başlıkları altında ele alınmıştır. Örneğin bir erkeğin yabancı bir kadının yüzü ve elleri dışında kalan kısmına bakması caiz değildir. Bir kimse bir kadınla evlenmek isterse yüzüne bakmasında bir sakınca yoktur[341]. Erkek doktorun ise kadın hastayı tedavi ederken sadece hastalığının olduğu yere bakması caiz görülmüştür. Aslında bu doktorun tedavi yöntemini bir kadına öğretmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun mümkün olmaması durumunda rahatsızlığın olduğu kısım hariç vücudunun diğer kısımları örtülerek muayene eder[342]. Bir erkek bir kadınla alışveriş veya kira sözleşmesi yaparsa daha sonra onu tanıyabilmek amacıyla o kadının yüzüne bakmasına izin verilmiştir[343]. Herhangi bir sebep olmadan bir erkeğin yabancı (mahremi olmayan) bir kadına bakması konusuna gelince; kadının tüm bedeni ona haramdır.

Buradan hareketle kötülüğe giden yolların engellenmesi adına, bir gereklilik olmadan birbirine mahrem olmayan bir kadın ve erkeğin sosyal medya araçları üzerinden sınırları aşacak şekilde yazışması, konuşması; birbirlerini etkileyecek emojiler vs. göndermesi uygun değildir. Zira cinsel arzuların ancak nikâhlı eşler aracılığıyla giderilmesi gerektiğini bunun dışında bir başkasıyla giderilmeyeceğini ifade eden ayet[344] müminlerin karşı cinsle olan ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken sınırları açık ve net bir şekilde belirlemiştir.

3.2.2. Mesken Mahremiyetinin İhlali

Sosyal medyadaki paylaşımlara bakıldığında genel olarak günlük hayat ile ilgili olduğu görülmektedir. Modernite ile birlikte evlerin bazı alanlarının başkalarının gözetimine açılması artık doğal hale gelmiştir[345]. Mutfağında en güzel yemeğini yapan ve

---

340 Müslim, "Müsâkât", 107.
341 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* IX, 489-491.
342 İbnü'l-Hümam, *Fethu'l-Kadir*, X, 28-31.
343 İbn Kudâme, *el-Muğnî,* IX, 498.
344 Mü'minun, 23/4-5.
345 Bkz. Nevzat Aydın, "Hadislerde Mesken Mahremiyetini Tehdit Eden Unsurlara Karşı Alınan Önlemler", *EKEV Akademi Dergisi,* 2015, Sy. 63, s. 288.

sosyal medya paylaşımı için bir fotoğraf almadan kimsenin yemesine izin vermeyen kadın tipi, sosyal medya ortamında çokça rastlanan bir örnektir. "Bugün de böyle olsun dedik" diyerek oturma odasında kumandasıyla birlikte sosyal medyaya poz veren bir baba, odasında ders çalışırken sıkılmış ve dudağı önde -aslına bakılırsa anlamsız- görsellerini Instagram'da paylaşan bir çocuk ya da genç, meskene dair mahremiyet algılarının olumsuz yönde değişmesinde rol oynar. Modern zamanların sunduğu bu imkânla mahremiyetin kamusallaştığı ve yeni mahremiyet algılarının üretildiği görülmektedir[346]. Mazhar Bağlı mahremiyetin ifşasında üç sacayağından bahsetmektedir: Siyaset, sanat ve modern bilgi. Bilgi ve mahremiyet arasındaki ilişkiyi ontolojik temele bağlamakta ve mekânla ilişkilendirmektedir[347]. Bağlı, mahremiyetin ifşa edilmesine uygun ortamı oluşturan temelin, insanın "varlık" kavramına yüklediği anlam (ontoloji anlayışı) ve bilgi sistemi olduğunu söyler. "Ontoloji ile sağlıklı bir bağ kurulmadığında paranoya bir psikoza girmemize neden olabilir[348]." diyerek gerçekleştirdiğimiz faaliyetlerin ruh sağlımıza etkisinden bahsetmektedir.

3.2.2.1. İfşanın Gönüllü Olması Açısından

Ruh sağlığımızı da etkileyen yukarıdaki durum tabii ki hukuki zeminde sorgulanmalıdır. Bu sebeple aşağıdaki gibi soruların gündeme gelmesi kaçınılmaz olmaktadır:

-Özel alanlarımız olan evlerimizdeki özel hallerimizin sosyal medyada paylaşılmasının hükmü nedir?

Bu gibi soruların cevaplarını verirken daha önce de zikrettiğimiz Peygamber Efendimizin uyarısını dikkate almak gerekmektedir[349]. Söz konusu uyarılarda, kişinin öncelikle kendi mahremiyet alanını korumakla bizzat kendisinin sorumlu olduğu vurgulanmaktadır. Sosyal medyada kullanıcıların kendi iradeleriyle kendilerine ait bilgi, belge ve görsel paylaşımları kendi rızaları dâhilinde gerçekleşen alenileşmeye örnek teşkil etmektedir. Çünkü kendi meskenini ikinci, üçüncü kişilere açmamak ve özel yaşamını ifşa etmemek öncelikle kişinin kendi üzerine düşen bir sorumluluktur. Bu sorumluluğu, ifşaya

---

[346] Mustafa Aydın, "Kamusal Dönüşümün Siyasal ve Dinsel Sonuçları", *Tezkire,* Mart 1998, Sy. 13, 1. Baskı, ss. 111-123.
[347] Mazhar Bağlı, *Modern Bilinç ve Mahremiyet,* (Ed. Peren Birsaygılı Mut) Yarın Yay., İstanbul 2011, s. 250.
[348] Mazhar Bağlı, *Modern Bilinç ve Mahremiyet*, s. 271.
[349] İkinci Bölüm, "Toplumsal Yaşam Bağlamında" Başlığı, ss. 50-52.

şahit olan kişi ya da kişilerden önce buna sebep olanın bizzat kendisine yüklemek yerinde olacaktır.

-Yediğimiz içtiğimiz fotoğrafların sosyal medyada paylaşılması caiz midir?

İslam dini komşuluk ilişkilerine çok önem vermiş, komşuya güzel muamelede bulunulması ve onun hakkının gözetilmesi konusunda telkinlerde bulunmuştur[350]. Hz. Peygamber'in *"Yanı başındaki komşusu açken, tok yatan kimse iman etmemiştir[351]."* hadisi bir Müslümanın maddî durumunun müsait olması halinde fakir komşunu aç bırakmama, onu doyurma ve giydirme hususunda çok yönlü sorumlulukları olduğunu zikretmektedir. Din, dil, ırk farkı gözetmeden komşusunu doyurması kastedilerek gücü yettiği halde bunun aksini yapan Müslüman fertlerin, bu eylemlerinden dolayı hesaba çekilecekleri de vurgulanmıştır[352]. O halde sorumluluk sahibi bir Müslüman etrafıyla olan ilişkilerinde bu perspektifte hareket etmelidir. Dolayısıyla İslam dininin öngördüğü bu yaklaşım pratikte uygulanmalı ve sosyal medyada paylaşılan yemek vs. görsellerin dinen bir sakıncasının olup olmadığı bu zeminde sorgulanmalıdır. İnsanlara yardım edemediği halde açlığını hatırlatan ya da farklı şeylere özendiren kimse olmamaya dikkat etmelidir. Zira "Küresel İnsani Yardım Raporu 2018" verilerine göre, dünyada 2 milyar kişi yoksulluk, 753 milyon kişi de aşırı yoksullukla mücadele etmektedir[353].

Bu hususta gözden kaçırılmaması gereken bir başka konu da gerçekleşmesi durumunda topluma zarar veren her şeyin sadece ahlaki olmaktan çıkıp hukuki olmaya başlamasıdır. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'de* yer alan "Zarâr-ı âmmı def' için zarâr-ı has ihtiyar olunur." şeklindeki 26. maddeye göre, toplumsal bir zararı defetmek için ferdi zararlar göze alınır. Bu kaide sosyal medya paylaşımları açısından değerlendirildiğinde kişinin yaptığı paylaşımlar onun ailesine, etrafındaki diğer insanlara ya da dolaylı olarak da olsa topluma zarar veriyorsa ihlali yapan açısından hukuki sorumluluklar başlamış

---

[350] Bkz. Nisâ, 4/36; Müslim, "İman", 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 3:176, 272; Buhârî, "Edeb", 29; Müslim, "Îmân", 18.

[351] İbn Ebî Şeybe, *Musannef,* "Îmân ve Rü'yâ", 6.

[352] Ali Can, "Kur'ân ve Sünnet Işığında Komşuluğun Yeri", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2013, Sy. 21, s. 218.

[353] https://www.yenisafak.com/dunya/2-milyar-kisi-yoksul-3390708, (Erişim: 18.04.2019).

demektir[354]. Bu sebeple insan kendi sırları ve mahremiyetleri üzerinde sınırsız bir tasarruf hakkına sahip değildir[355].

Öyleyse bir Müslümanın bu konuda kendine sınır koymadan, meskeninin özelini diğer insanlarla sosyal medya ortamında paylaşması uygun değildir.

3.2.2.2. Mahremiyete Müdahale Açısından

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle, öncesinde var olan bir takım mahremiyet algılarımızın değiştirdiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla evlerin mahrem bir alan olarak algılanma düzeyi azalmakta ve insanlar bu konuda daha "esnek" düşünmeye başlayarak ev içi mahremiyetlerinin bir başkası tarafından görülmesinden herhangi bir rahatsızlık duymamaya doğru gitmektedir[356]. Bu dönüşümü yaşayan insan bir başkasının mahremine şahit olmayı hayatının bir parçası olarak görebilmektedir. Zira özellikle aktif sosyal medya kullanıcılarının başkalarının özel hayatına ilişkin her türlü görsel vs. teşhirinde rahatsızlık duymamaları buna örnek teşkil etmektedir.

Ülkemizdeki bazı gelişmeler de mahremiyet algısındaki dönüşümü görmek açısından önemlidir. Mekânların farklı şekillerde dinlenebilmesi, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal anlamdaki değişimler özel hayatı daraltarak mahremiyette toplumsal dönüşümler oluşturabilmektedir[357]. Temel insan haklarından biri olarak değerlendirilen mahremiyet özellikle son yıllarda kanuni düzenlemelerle koruma altına alınmaya çalışılmakta fakat teknolojik alandaki gelişmeler kişilerin özel hayatlarına yönelik tehditleri artırmaktadır[358]. Böylelikle giderek normalleşen mahremiyet algısı, kişilerin kendi rızaları olmadan da özel hayatlarına müdahale edilmesine yol açmaktadır.

Günümüz gelişmelerini hukuki zeminde daha sağlıklı değerlendirebilmek adına İslami literatürü hatırlamakta fayda olacaktır. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin* 20. maddesinde yer alan "Zarar izale olunur[359]" kaidesine göre "*Bir kimse kendi arsasında*

---

[354] Abdullah Kahraman, "Fıkhi Perspektiften Sırrın İfşası", *Mahremiyet Hayatın Sırları ve Sınırları,* (Ed. Nazife Şişman), s. 88.
[355] Abdullah Kahraman, "Fıkhi Perspektiften Sırrın İfşası", s. 89.
[356] Nevzat Aydın, "Hadislerde Mesken Mahremiyetini Tehdit Eden Unsurlara Karşı Alınan Önlemler", *EKEV Akademi Dergisi,* s. 288.
[357] Bkz. Nalan Çelikoğlu, Türkiye'de Üniversite Gençliğinde Mahremiyetin Dönüşümü, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 11.
[358] Nalan Çelikoğlu, Türkiye'de Üniversite Gençliğinde Mahremiyetin Dönüşümü, s. 50.
[359] Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye),* Hikmet Yay, İstanbul 1968, s. 21.

bina ihdas ile komşusunun bir pencereli olan odasının penceresini sedd ile yazı okunamayacak mertebede karanlık olsa, zarar-ı fahiş olmakla def ettirilir[360]*."*

"Bir kimse hanesine ihdas eylediği odasının saçağını komşusunun hanesi üzerine uzatsa, ol hane üzerine gelen miktarı kat' ve ol veçhile zarar-ı vaki' izale olunacağı gibi bir kimsenin bahçesindeki ağacın dalları, komşusunun hanesi yahut bahçesi üzerine uzamış olsa, ol dalları bağlayıp geri çektirmek yahut kestirmek ile havasını tefriğ ettirebilir[361]*."* Bu iki kaideye göre kişi kendi arsasında bile olsa komşusunun evinin ışığını kesecek şekilde hareket edemez. Keserse bu zararı gidermesi gerekir.

Mecellenin "Zaruretler kendi miktarlarınca takdir olunur" şeklindeki 22. maddesine göre ise *"Bir kimsenin muhdes penceresinden câr-ı mülasıkının yahut sokak aşırı hanesi olan âhar kimsenin makarr-ı nisvân*[362] *olan mahalli görünse, o kimse nisvân görünmeyecek surette duvar veya tahta perde yapıp ol zararı def etmeye mecbur olur…*[363]*."* Buna göre bir kimse sonradan evine bir pencere açarsa komşusunun hane halkının görünmeyeceği şekilde açması gerekir. Aksi halde bu zararı gidermek zorundadır. Yine Mecellenin 1202. maddesine göre *"Bir kimsenin hanesinde ihdas eylediği penceresinden yahut müceddeden inşa eylediği binanın penceresinden câr-ı mülasıkının yahut sokak aşırı hanesi olan bir kimsenin (velev ki câr-ı mülasık yahut ol kimse gayr-i müslim olsun) makarr-ı nisvân olan mahalli görünür olsa bu zararın ref'iyle emrolunur*[364]*."* Bu kaide bir önceki kaideyle aynı anlama gelmekle birlikte komşusunun gayr-i müslim olması durumunda da onun mesken mahremiyetine dikkat etmek zorunda olduğu beyan edilmiştir. Bu maddeler ışığında diyebiliriz ki bir kimse komşusunun mesken mahremiyetini ihlal edecek mevcut penceresinin ışığını kesmek, hane halkının sıklıkla kullandığı mutfağını, bahçesini görecek şekilde pencere açmak gibi[365] davranışlarda bulunamaz[366].

---

[360] Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm,* DİB Yay., 2. Baskı, İstanbul 2017, I, 80; III, 2166.
[361] Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, I, 79-80.
[362] Mutfak, su kuyusu veya hanenin avlusu gibi kadınların sürekli kullandığı mekâna verilen ad.
[363] Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, I, 82.
[364] Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, III, 2168.
[365] Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*, s. 21.
[366] Mecelle'de Muamelât-ı Civâriyye başlığı altında yer alan mesken mahremiyeti ile ilgili 1198. madde ile 1212. maddeler ve açıklamaları için bkz. Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm,* III, 2160-2176.

Ayrıca yine Mecelle'nin 30. maddesinde "Def-i mefâsid celb-i menâfi'den evlâdır[367]" kaidesi yer alır. Buna göre mefsedetin savuşturulması menfaatin elde edilmesinden daha öncelikli ve önemlidir. Bu kaideden yola çıkarak bir kimse komşusunun bahçesini gören bir pencereyi kendi evinin duvarından açamaz. Yine komşusunu rahatsız edecek şekilde fiillerde (dumanıyla rahatsız etmek gibi) de bulunamaz[368].

Günümüze bakıldığında ise özel hayatın gizliliği bağlamında mesken mahremiyetinin muhafazası açısından bu sınırların dışına çıkıldığı görülmektedir. Modernite ile birlikte kentleşmenin getirdiği birtakım mahremiyet ihlalleri kaçınılmaz hale gelmiştir. Yukarıdaki kaideler ışığında İslam medeniyetine bakıldığında kişisel mahremiyeti ve aile mahremiyetini önceleyen bir yaklaşım görülmektedir. Konutların inşasından, sokak, cadde, mahalle ve şehir planlamalarına varıncaya kadar sosyo-kültürel hayatın insanın saygınlığı üzerine kurgulandığı bir ortamın varlığı söz konusudur. Günümüzde ise modernitenin getirdiği yeniliklerin cazibesine kapılan insanımızın, hızlı ve kontrolsüz bir şekilde tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreci göz önüne alındığında bu sürecin İslam medeniyetinin süzgecinden geçirilmemesi sebebiyle iyi yönetilemediği ifade edebilir. Sürecin iyi yönetilememesinin doğurduğu sonuçlardan birisi de karşımıza çarpık kentleşmeyi, bu da beraberinde huzur kaynağı olan meskenin yerini alan, ailelerin mahremiyet algılarının gevşemesine sebebiyet verebilen apartman, site vb. yapıları ortaya çıkarmıştır. Günümüzdeki apartman ve site tipi konutların mahremiyet penceresinden bakıldığında, mahremiyetler açısından yaşanılabilir mekânlar olduğunu rahatlıkla söylemek zor görünmektedir. Buradan hareketle bireysel anlamda mesken inşasından toplu konut sektörüne, hatta yeni şehir planlamalarına kadar her kademede, insanların kişisel ve ailevi mahremiyet alanları gözetilerek hareket edilmesi gerekmektedir.

Neticede bu denli değişen ve dönüşen mahremiyet algısıyla hareket eden insan bir başkasının meskenindeki mahremiyetine şahitliğinden rahatsız olmayacak duruma gelebilmektedir. İnternet ve sosyal medyanın sunduğu imkânla gerek devlet eliyle gerekse bireysel müdahalelerle ifşasına şahit olunan özel alanların sorumluluklarını yukarıda adı geçen Mecelle kaideleri kapsamında, İslam hukuku perspektifinde yeniden değerlendirmek gerektiği kanaatimizdir.

---

[367] Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*, s. 21.
[368] Vehbe Zuhaylî, *Fıkıh Usûlü,* (Çev. Mehmet Efe), s. 249.

3.2.3. Bilgi Mahremiyetinin İhlali

Günümüzdeki bilgi sisteminin oluşumuna bakıldığında kendi bilgi sistemini yine kendisinin oluşturduğu bir realitenin varlığı karşımıza çıkmaktadır[369]. Bu sistemde iletişim kurarken evrensel olarak kabul görmüş bilgiye ulaşma, ifade özgürlüğü ve haber alma hakkı ilkelerini göz önünde bulundurmakla birlikte mahremiyeti ihlal eden durumlar İslam hukuku açısından uygun görülmemektedir. Çağımızın bizden neredeyse ayrılmaz bir parçası olan sosyal medyada dini referanslı bir hukuk ve ahlak oluşturmak önemlidir.

3.2.3.1. Bilgi Güvenilirliği Açısından

Sosyal medya, bilginin paylaşılması ve birçok kişiye transferi konusunda oldukça hızlıdır. Bilginin sahihliği de çoğu kez kontrolden uzaktır. Doğruluğu dinimizce sabit olan bilgilerin yayılabilmesi ve birçok insana kolayca ulaşabilmesi mümkün iken tam tersi de mümkündür. Hal böyle olunca İslami referanslara uymayan paylaşımlar tartışmaya açıktır. Raşit Akpınar makalesinde bazı İslam âlimlerinin, denetimi Müslümanlarda olmayan sosyal medya sitelerinin kullanılmasının caiz olmadığını ifade ettiklerini nakletmiştir[370]. Burada dikkat çekilmesi gereken husus, kişinin sosyal medyada paylaşılan bilgiyi hiçbir İslami süzgeçten geçirmeden doğrudan kabul etmesi ya da bu bilgiyi kendisinin paylaşması olacaktır. Bize göre bu paylaşımlarda, İslami referanslar ışığında kontrolden geçen kısmın kullanılması uygun olacaktır. Bu kısım aynı zamanda kitleleri İslami konularda aydınlatmak adına da önemli bir hareket olmaktadır.

Günümüzde sosyal medya üzerinden dini bilgi ya da fetva veren sitelerin varlığı genel olarak bilinmektedir. İnternetin etkin bir şekilde kullanılmasıyla fetvaları daha geniş kitlelere ulaştırma amacına yönelik resmi çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu elektronik ortamda soru sorma imkânı sunmakta ve gelen soruları da yine elektronik ortamda cevaplamaktadır. Verdiği bu cevapları ise kendi internet sayfasında yayınlamaktadır[371]. Burada asıl dikkat çekilmesi gereken husus ise resmi olmayan platformların fetva niteliği taşıyan paylaşımlarıdır[372].

---

[369] Mazhar Bağlı, *Modern Bilinç ve Mahremiyet*, s. 243.

[370] Bkz. M. Raşit Akpınar, "İslam Hukuku Açısından Sosyal Medya", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* s. 500.

[371] Din İşleri Yüksek Kurulu Karar ve Mütâlaaları için bkz. https://kurul.diyanet.gov.tr/KurulKarar/, (Erişim: 07.04.2019).

[372] Bahsi geçen paylaşımlardaki fetvaların gerçeğe uygun ve otantikliği konusunda yapılan çalışma için bkz. Tevhit Ayengin ve Osman Durmaz "Sosyal Medyada Verilen Fetvaların Otantikliği", *I.*

Sosyal medyada paylaşılan bilgilerin güvenirliği konusuna bakıldığında bir tartışma alanının daha var olduğu görülmektedir. Her türlü bilginin hiçbir kontrolden geçmeden sunulduğu bu mecrada yanlış ve yanıltıcı beyanda bulunmak, nefret söylemleri içine girmek ve iftira atmak kolaylaşmaktadır[373]. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi bünyesinde düzenlenen bir anma programı için bazı internet sayfalarında yayınlanan haber bu konuya örnek teşkil etmektedir[374]. Panel formatında düzenlenen programda ilahiyatçı yazar Doç. Dr. Ruhi Özcan anılmıştır[375]. Program sonrasında Özcan'a ait olduğu söylenilen bir kitap hakkında bazı iddialarda bulunulmuştur. Ertesi gün bu haberi ve haberin içeriğindeki iddiaları yalanlayan bir tekzip başka bir internet sitesinde yayınlanarak bunun bir iftira ve yalan haber olduğu ortaya çıkarılmıştır[376]. Kişileri, kurumları rencide eden bu tür yalan ve yanıltıcı haberler toplumda nefret söylemlerinin gelişmesine ve ayrışmaya sebep olabilmektedir. İnternet ve sosyal medya ortamlarının bu tür haberlerin yayılmasındaki etkisi düşünülürse kamu düzeni açısından sakıncalarının hangi boyutlara vardığı kavranabilir.

Bu bağlamda başkalarına yanlış bilgi vermek ve böylece onları yanıltmak, olduğundan farklı görünmeye ve göstermeye çalışmak İslam'ın tasvip ettiği bir davranış değildir. Nitekim Hucurât Sûresinin *"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size haber getirirse bunun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz[377]."* ayeti bu konuya vurgu yapmaktadır. Buna göre doğruluğundan emin olmadığımız bilgileri sosyal medya ortamında yaymak uygun bir davranış değildir. Yanlış ve yalan beyanda bulunmak, iftira atmak gerçek hayatta uygun olmadığı gibi sanal ortamda da caiz değildir. Hatta gerçek hayatta belki de sınırlı kişilerin dâhil olduğu bir iftira kampanyasına sanal âlemde pek çok kişi şahitlik etmektedir. Bu da kul hakkı boyutunda ciddi bir mesuliyet getireceği için uygun değildir.

Gözden kaçırılmaması gereken bir başka husus bu gibi olaylarda hukuki yaptırımların gerekliliğidir. Fertlerin ve toplumun menfaatini koruma adına İslam Ceza

---

Uluslararası Yeni Medya-Yeni Yaklaşımlar Konferansı "Sosyal Medya ve Yeni Politikalar", (Ed. Tevhit Ayengin), ÇOMÜ Matbaa, Çanakkale 2015, ss. 396-411.

373 M. Raşit Akpınar, "İslam Hukuku Açısından Sosyal Medya", s. 496.

374 https://odatv.com/ataturk-ve-cumhuriyet-dusmani-isim-icin-universitede-panel-duzenlediler-25111842.html , (Erişim: 20.02.2019).

375 https://www.comu.edu.tr/haber-18349.html, (Erişim: 09.04.2019).

376 https://www.akittv.com.tr/gundem/2018/11/26/yine-odatv-yine-yalan-saptirma/, (Erişim: 20.02.2019).

377 Hucurât, 49/6.

Hukuku bazı hükümler getirmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde[378] zikredildiği şekilde mahremiyet hakkını ihlal edene, insanların kişilik haklarının ve onurlarının zarar görmesine sebep olana ta'zîr cezasının[379] uygulanması gerekliliği bu hükümlerdendir. Bir kimsenin Müslüman kardeşine (bu özellikler onda bulunmadığı halde) fasık, kâfir, alçak manasında habis, hırsız gibi kişilik haklarını ve onurunu zedeleyen, hakaret içeren lakaplar kullanması ta'zîr cezasının uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü bunu yapan kişi karşısındakini rencide etmiş ve onun onuruna leke sürmüş olmaktadır. Dolayısıyla İslam hukukunda, bu kişiye yaptığı yanlıştan dönmesi adına ta'zîr cezasının verilmesi söz konusudur[380]. Zina iftirası dışındaki iftiralara İslam Ceza Hukukunda ta'zîr cezası uygulanır. Ta'zîr; te'dib, uslandırma ve yola getirmek içindir[381]. Şartı ise akıllı olmaktır[382]. Dolayısıyla aklı başında olan herkese (temyiz gücüne sahip olan kadın-erkek, küçük-büyük herkese) ta'zîr cezası uygulanabilir[383]. Çünkü bunlar eda ehliyetine sahip mükellefler oldukları için cezaya ehildirler.

Büluğ çağına ulaşmış fertlerin yaptığı bütün sözleşmeler ve hukuki tasarruflar geçerlidir ve bağlayıcıdır. Aynı zamanda hukuka aykırı gerçekleştirdiği fiillerden de tam olarak sorumludurlar[384]. Ancak sabiyy-i âkile (mümeyyiz)[385] verilen ta'zîr cezası te'dib (eğitmek ve yetiştirmek) içindir, cezalandırmak için değildir. Zira mümeyyiz küçüğün eksik eda ehliyeti olduğu için söz ve davranışlarından dolayı bedenî cezaya çarptırılmaz[386]. Hz. Peygamber'in yedi yaşına gelen çocukları namaza teşvik etmesi ve on yaşına geldiklerinde ise namaz alışkanlığını yerleştirmek için hafifçe uyarması[387] te'dib içindir.

---

[378] Bkz. Birinci Bölüm, "Mahremiyet" Başlığı, s. 11-12.

[379] Bkz. el-Mevsılî, *Kitabü'l-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, IV, 114; Abdullah Kahraman, *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet),* s. 215.

[380] Ebü'l-Abbâs Muzafferüddîn Ahmed b. Ali İbnü's-Sââtî, *Mecmaʿu'l-Baḥreyn ve Mülteḳa'n-Neyyirayn,* Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2005, s. 661; el-Mevsılî, *Kitabü'l-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, IV, 114; İbnü'l-Hümam, *Fethu'l-Kadir*, V, 333.

[381] Abdülkadir Udeh, *et-Teşrîu'l-Cinâi'l-İslamî Mukarenen bi'l-Kanûni'l-Vaz'î*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2005, I, 106.

[382] el-Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi',* VII, 63-64; Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku (1. 2. 3. Ciltler Bir Arada),* Ensar Neşriyat, 10. Baskı, İstanbul 2005, s. 185-186; Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi,* Risale, İstanbul 2015, VII, 479.

[383] el-Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi'*, VII, 63-64; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, VII, 479.

[384] Zekiyyüddin Şâban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, (Tercüme: İbrahim Kafi Dönmez), TDV Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2001, s. 298; Abdülkerim Zeydan, e*l-Veciz fî Usûli'l-Fıkh,* Müessesetü'r-Risale, 7. Baskı, Beyrut 2001, s. 98-99.

[385] İyi ve kötüyü, kâr ve zararı birbirinden ayırabilen nitelikteki kimse için kullanılan fıkıh terimidir. Bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* s. 420.

[386] Zekiyyüddin Şâban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 297; Abdülkerim Zeydan, e*l-Veciz fî Usûli'l-Fıkh,* s. 97.

[387] Ebû Dâvûd, "Salat", 26; Tirmizî, "Salat", 299.

Deli ile sabiyy-i gayr-i âkile (gayr-i mümeyyiz) ise ne ceza ne de te'dib için ta'zîr uygulanır[388]. Çünkü bu ikisinin hiçbir hukuki tasarrufu geçerlilik taşımadığı gibi yaptığı tasarrufa da hiçbir hukuki sonuç bağlanmaz[389].

İslam hukukunda had, kısas ve diyette olduğu gibi her bir suç için ayrı ayrı ta'zîr cezası belirlenmemiştir. Ne var ki Şeriat (İslam hukuku), fert ve toplum maslahatı adına kamu düzenine sürekli zarar verici özelliği olan fiillerin suç teşkil edip etmediğini belirleme, bu fiillerin kamu yararına, güvenliğine ve düzenine zarar vermesi halinde yasaklama; kamu düzenini sağlamak için kanun yapma ve bu kanunlara muhalefet edenleri cezalandırma yetkisini belirli sınırlar çerçevesinde devlet başkanına (yetkililerine) bırakmıştır. Çerçevesi devlet yetkililerine bırakılan ta'zîri gerektiren suçlar, Şeriatın cezasını takdir ettiği suçlardan daha fazladır. Tabii ki bu durum devlet yetkililerine dilediğini mubah, helal, serbest; dilediğini haram kılıp yasaklama konusunda mutlak bir hürriyet, sınırsız bir özgürlük alanı vermemektedir. Bilakis bu yetkisini kullanırken Şeriatın naslarına, temel ilkelerine ve ruhuna uygun hareket etmesini zorunlu tutmaktadır[390]. Ammenin yararına idarecinin yaptığı bazı kısıtlamalar bu kapsama girmektedir. Devlet yetkilileri tarafından bugün kısıtlanan bir durumun değişmesi, dönüşmesi ve kamu yararının gözetilmesi şartıyla daha sonra serbest bırakılabilir[391].

Yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında özetlemek gerekirse İslam hukukunda ta'zîr cezası söz konusu olduğunda ceza ehliyeti diğer suçlara göre farklılık arz etmektedir: Müslüman olmak, rüşd, hürriyet gibi şartların eksikliği, suçlunun durumuna uygun bir ta'zîr cezası verilmesini veya ta'zîr cezası verilirken hafifletici sebep olmasını sağlarken, kastedilen bu cezayı düşürmemektedir. Bahsi geçtiği üzere ta'zîr cezasının mümeyyiz olmak şartıyla din ve cinsiyet farkı gözetilmeksizin herkese uygulanabileceği belirtilmiş; hangi tür cezaların kime uygulanabileceği hususunda ise suçun niteliği ve suçlunun durumunun dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu sebeple akıl hastası ve ergenlik çağına ulaşmamış mümeyyiz küçüğe ancak te'dib için uygulanabileceği de ifade edilmiştir[392].

---

388 el-Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâî' fî Tertîbi'ş-Şerâi'*, VII, 63-64.
389 Zekiyyüddin Şâban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 299.
390 Abdülkadir Udeh, *et-Teşrîu'l-Cinâi'l-İslamî Mukarenen bi'l-Kanûni'l-Vaz'î*, I, 106-107.
391 Abdülkadir Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk 1, Notlar İlaveli ve Türk Ceza Kanunu Karşılaştırmalı*, s. 83.
392 Tuncay Başoğlu, "Ta'zîr", *DİA,* XL, 199-200.

Ayrıca bir kısım fakihler, bu suçluların ıslah edilmesi ve suçları önleme adına suçluların durumunun dikkate alınarak cezaların tedricî şekilde arttırılması gerektiğini ifade etmiş, suçluların durumuna ve makamına göre her gruba farklı ta'zîr cezası uygulanmasının gerektiğini belirtmiştir. Buna göre, bu cezanın uygulanacağı kişiler tasnif edilirken durumlarının salâh üzere olup olmadığı, ahlâkî nitelikleri ile soy ve makamları göz önünde bulundurulur[393]. Fakat burada zikredilen suç ve cezalar, öncelikle zulüm ve fesadı yayma niteliğindeki büyük günahlar olmak üzere suçların geneli için değil, genellikle ilk defa işlenen küçük günahlar ve kabahatlerle ilgilidir[394].

Yukarıda örneklediğimiz vaka üzerinden değerlendirmek gerekirse paylaşımı yapan kişilerin hukuki anlamda ceza ehliyetine sahip olduğu unutulmamalıdır. Başkalarının hakkında yalan haber yayan, iftira atan ve böylece fertlerin kişilik haklarına saldıran ve İslam hukukuna göre yukarıda saydığımız şekilde şartlar taşıyan kişiler hakkında gerekli yaptırım uygulanmalıdır. Nitekim yalan beyan eğer fertlere ya da toplumla zarar veriyorsa bu konu sadece ahlaki anlamda değerlendirilemez. Ta'zîr suçları fert ya da toplumun menfaatlerine zarar veren suçlardır. Sadece fertlere değil toplum yararına zarar verdiği için bu suçların cezası Allah hakkı olarak anılmıştır[395]. Hukuki boyuta ulaşan bu durumlar İslam hukukunun ta'zîr cezaları bölümünde yerini almalıdır.

İslam hukukunda ta'zîr cezası kapsamına giren suçlar modern hukukta takibi şikâyete bağlı olan ya da şikâyet ortadan kalksa bile kamu davasına dönüşen suçlar olarak ele alınmaktadır. Mesela TCK 125. maddede yer alan *hakaret suçu*[396] kamu davalarına konu olan suçlar kapsamında değerlendirilmektedir. Kamu düzeninin temin edilmesi adına Devletin bu yöndeki hukuki yaptırımları daha etkin hale getirmesinin yanında bu hususlarda genel ahlak kurallarının da kalıcı hale gelmesi önemlidir.

3.2.3.2. Mefsedete Götüren Fiiller Açısından

Bir çok insan sosyal medya üzerinden var olma yarışına girerek kendini ispat etmek istemekte, bunu da sosyal medyada oluşturduğu profil üzerinden başarabilmektedir[397]. Kendini göstermeye popülerlik adına gerçekleştirilen bu durum farklı problemlere sebep

---

393 İbnü'l-Hümam, *Fethu'l-Kadir*, V, 330.
394 Tuncay Başoğlu, "Ta'zîr", *DİA,* XL, 199-200.
395 el-Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâî' fi Tertîbi'ş-Şerâi'*, VII, 33; İbnü'l-Hümam, *Fethu'l-Kadir*, IV, 12.
396 http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf, (Erişim: 07.04.2019).
397 Murat Dağıtmaç, *Sosyal Medya Bizi Neden Kullanır,* Metafoz Yay., İstanbul 2015, s. 27.

olabilmektedir. Bu problemlerden biri olan sosyal medya ortamında sahte profil kullanılması "Sosyal medyada sahte profil kullanmak caiz midir?" sorusunu gündeme getirmektedir.

Son zamanlarda basında görmeye alıştığımız bazı olaylar bu tür soruların gündeme gelmesini haklı kılmaktadır. 23 yaşındaki bir erkeğin sosyal medyada sahte profil kullanan bir kadın tarafından kandırılması ve işkenceye maruz bırakılmasının haberlere yansıması durumun ne boyutlara ulaşabileceğini göstermektedir[398]. Haberin içeriğinde, olaya konu olan kadının sahte profil kullandığı ve bu yolla insanları kandırıp onlardan maddi kazanç elde etmeye çalıştığı anlatılmaktadır. Habere konu olan erkeğin sahte profil kullanan kadının gerçek niyetini anlamaması üzerine, kadının buluşma çağrısına olumlu yanıt verdiği ve sonrasında zarar gördüğü kayda geçmiştir.

Sosyal medya kişilere ait mahrem bilgiler de olmak üzere, her türlü bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Bu da, yukarıdaki olayda da görüldüğü üzere toplumda yaşanması istenmeyen olumsuz olayların yaşanmasına sebep olabilmektedir. Bu ve bu gibi olaylarda konunun farklı alanlarda incelenmesi gerekmekle birlikte bizi ilgilendiren boyutu kişilerin zarar görmesi ve toplumun göreceği hasardır.

Buna göre sahte profiller aracılığı ile kullanıcıların mahrem bilgilerine ulaşmak, insanları bu yolla kandırmak ya da mahremiyetlerine şahit olmak uygun bir davranış değildir. Müslüman gerçek hayatta olduğu gibi sanal âlemde de helal haram sınırlarına riayet etmekle sorumludur.

Bu bağlamda hukuksal çerçevede yapılması gereken sosyal medya platformlarının bu gibi yönlerinin sedd-i zerâi'[399] ilkesi kapsamında değerlendirilmesi olacaktır. Kötülüğe ve harama sevk edecek fiiller iki kısma ayrılmıştır[400]. Bunlardan birincisi haksız yere adam öldürmek, içki içmek ve zina etmek gibi mahiyeti itibariyle mefsedet olan fiillerdir. İkincisi ise mahiyeti itibariyle mefsedet olmasa bile şer'an mefsedete yol açabilecek bir fiilin yasaklanmasıdır. Bu durum aslı itibariyle mubah olan bir fiilin yol açabileceği

---

398 https://www.haberturk.com/giresun-haberleri/64090726-sanal-ask-umudu-iskence-ile-son-buldusosyal-medyada-tanistigi-kadinin-tuzagina-dusen, (Erişim: 31.01.2019).

399 Şer'an sakıncalı olması kesin ya da kuvvetle muhtemel bazı yollara götürebilmesi ihtimaline karşı mübah bazı fiillerin yasaklanması anlamında fıkıh terimi. Bkz. İbrahim Kâfi Dönmez, "Sedd-i Zerâi'", *DİA,* XXXVI, 277; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* s. 498.

400 Zekiyyüddin Şâban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 202-203.

sakıncalar sebebiyle yasaklanması anlamını taşımaktadır[401]. Mefsedete doğrudan götüren fiiller konusunda âlimler arasında fikir birliği vardır. Âlimlerin ihtilaf ettikleri konu ise sedd-i zerâi‘ ilkesinin uygulanması noktasındadır. Bu prensibe göre en çok hüküm veren Mâlikîler sonra Hanbelîler, daha dar anlamda benimseyenler Şâfiîler, uygulamada yer verenler de Hanefîlerdir[402].

“Sosyal medyada sahte profil kullanmak caiz midir?” sorusunu yukarıda verdiğimiz bilgiler doğrultusunda ele aldığımızda sedd-i zerâi‘ ilkesinin bu husus için hüccet değeri taşıyıp taşımadığını tartışmak gerekmektedir. Sosyal medyada profil açmak mahiyeti itibariyle yanlış bir fiil olarak değerlendirilmezken bu fiilin mefsedete giden yolları açması durumunda bu değerlendirmeye tabii tutulabilir. Velhasıl, basına yansıyan yukarıdaki vaka anlamında da değerlendirdiğimizde sosyal medyada profil açmak yanlış bir fiil değilken, bu profil vasıtasıyla insanları kandırmak ve zarar vermek toplumda kötülüğe giden yollara kapı aralamaktır. Bu hususta devletin caydırıcı tedbirler alması önemlidir. Burada tedbirsiz hareket eden sosyal medyada her gördüğü bilgiye itibar eden fertleri de göz ardı etmemek gerekmektedir.

Bu konu mer’i hukukta TCK’deki bilişim suçları kapsamında ele alınmıştır. TCK’nin 243, 244, 245 ve 246. maddelerinde[403] adı geçen bilişim suçları daha çok internet aracılığıyla işlenen suçlar olarak kanunda genel işlense de sosyal medya aracılığıyla işlenen suçların da ayrıca bu kapsamda değerlendirilmesi gündeme alınabilir.

TCK madde 134’te “Özel Hayatın Gizliliğini İhlal” sosyal ağlar vasıtasıyla işlenen suçlar kapsamında değerlendirilmektedir. Fakat günümüz gelişmeleri dikkate alındığında Kanun koyucunun açıkça tanımlayamadığı, bu sebeple hâkimlerin suçun kapsamını belirlemekte zorluk yaşadığı bazı internet suçları bulunmaktadır. Sanal ortamda sahte profil açmak da bu suçlardan biri olarak karşımıza çıktığı için bu konuda hukuki manada çalışmalar yapılması gerekmektedir. Çalışmamızın asıl konusu olan İslam hukuku açısından değerlendirmeye alındığında ise nasların bizzat kapsamında olmayan bu konu maslahatlar başlığında değerlendirilebilir. Sedd-i zerâi‘ ilkesi kapsamında yerini bulması kanaatimiz olan bu husus İslam hukuku açısından muhakkak değerlendirilmelidir.

---

401 İbrahim Kâfi Dönmez, “Sedd-i Zerâi‘”, *DİA,* XXXVI, 279-280.
402 Zekiyyüddin Şâban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 205.
403 Bkz. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf, (Erişim: 16.04.2019).

3.2.3.3. Haksız Kazanç Bağlamında

Sosyal medya paylaşımlarında değerlendirilmesi gereken bir başka husus da başkasına ait eserlerin kaynak gösterilmeden kullanılmasıdır. Kul hakkı bağlamında problemlere yol açabilecek olan bu fiille kullanıcı, başkasına ait bir bilgiyi alıntı yapmadan veya bir eseri sahibinden izin almadan farklı şekillerde sosyal medya hesabında paylaşmakta bu durum telif hakkı ihlalini gündeme getirmektedir.

Ülkemizde özellikle Twitter üzerinden kişileri ve kitleleri harekete geçiren bazı kampanyalar da yürütülebilmektedir. Kişileri ya da kurumları yıpratmak adına doğruluğu kesinleşmemiş bilgi, belge ve haberlerin bu platformda kullanılması buna örnek teşkil edebilir. Bu durumda; sanal âlemin kitlelere duyurduğu bu haberden mağdur olan kişi ya da kurumlara haksız muamelede bulunulmuş olunmaktadır. Eğer kişi ya da kurumların kusurlarının var olduğu düşünülür aynı zamanda topluma verebileceği zarardan endişe edilirse, yasal yollara başvurmak ve sosyal medyada da olsa kimsenin özel alanına izinsiz girmemek hukuki anlayış çerçevesinde bir hareket olması hasebiyle önemlidir.

İslam dini kişisel menfaatleri değil toplumsal yararı gözetmektedir. Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra orada yaşayan halkın bir arada sağlıklı bir şekilde yaşayabilmesi için imzaladığı sözleşme bu manada örnektir. Kaynaklarda Medine Sözleşmesi/Vesikası olarak geçen bu sözleşmenin 46. maddesinde "…ve haksız şekilde kazanç temin edenler sadece kendi nefislerine zarar vermiş olurlar." ifadesi yer almaktadır. Tevhit Ayengin çalışmasında bu ifadeyi sözleşmede insan hakları bağlamında yer alan önemli bir yenilik olarak nitelendirmektedir[404]. Ayengin'e göre bu madde kazancın meşru ve yasal yollardan elde edilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Buna göre başkasına ait bir eseri kaynak göstermeden kendine mâl eden bir kişi haksız kazanç sağlamıştır denilebilir. İslam hukukunda fertlerin yararından çok toplumun faydasına yönelik icraatların önemli olduğunu başta belirtmiştik. Öncelikle fertlerin, sonrasında ise toplumun zararına sebep olan bir fiil genel anlamda haksızlığa sebep olmakta bu da birinci bölümde bahsi geçen Allah hakkı kavramını akla getirmektedir. Buna göre kamu hukukunun gözetilmesi gereken konularda kulların özgürlük alanları daraltılabilecek ya da daha genel geçer yaptırımlara tabii olması sağlanacaktır. Eser sahibinin telif hakkının korunması kul hakkının korunması iken, kamu düzeni için fertlerden alınan vergi ve helal yoldan kazanca

---

[404] Tevhit Ayengin, *İslam ve İnsan Hakları Hukuki Temeller ve Çağdaş Yorumlar*, s. 75-76.

yönlendirmek için alınan tedbirler, Allah hakkının yani kamu hakkının korunmasıdır. Zira Allah hakkı söz konusu olduğunda kişilerin menfaatlerinden öte toplumun menfaatinin sağlanması ve kamu düzeninin korunması esastır.

İslam hukukunda başkasının malı üzerinde kendisinin izni olmadan tasarrufta bulunulması yasaklanmış, rızasının alınması zorunlu tutulmuştur[405]. *"Mallarınızı aranızda haksız yollarla yemeyin[406]"* mealindeki ayetle şahıslar arası hukuki ve medeni muamelelerdeki çerçeve çizilmiştir. Bir başkasına ait olan şeyde rızaya dayalı bir tasarrufun prensip edinilmesi anlamındaki bu çerçeve Hz. Peygamber tarafından *"Hiçbir kimsenin haksız yere kardeşinin malından alması helâl değildir[407]"* ve *"Gönül hoşnutluğu ile olmadıkça bir Müslümana diğer Müslümanın malı helâl olmaz[408]"* gibi ifadelerle pekiştirilmiştir. Ayrıca sadece meşru bir sebep olmadan tasarrufta bulunulması yasaklanmamış, bu tasarrufun gerçekleşmesi halinde mevzuu olan şeylerin hak sahibine geri iadesi üzerinde de durulmuştur. Hz. Peygamber bu hususta "*Hiçbiriniz kardeşinin herhangi bir metaını ciddi olarak veya şaka yoluyla almasın; biriniz arkadaşının bir değneğini alsa bile onu iade etsin[409]"* buyurmuş, *"Bir şeyi alan el onu hak sahibine vermediği müddetçe tazminle mükelleftir[410]"* diyerek de tazminin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Naslar ışığında gözden kaçırılmaması gereken şey İslam'ın hayatın her alanında adaleti gözettiği ve hak ihlalinin önüne geçmek adına her türlü tedbiri aldığıdır. Bu hususa akidler, hukukî fiil ve işlemler de dâhildir.

Ayrıca Mecelle'nin 97. maddesinde "Hukuki bir sebep bulunmadan bir kimsenin malını başka birisinin alması caiz olmaz" kaidesi bulunmaktadır. Mecelle Şerhi Dürerü'l-Hükkâm'da Ali Haydar Efendi bu maddeyi açıklarken şöyle bir örnek vermektedir: *"Bir kimse sirkat kastıyla olmayarak belki mal sahibini kızdırmak için diğer kimsenin malını alsa, fiil-i memnu' irtikab etmiş olur. Zira sirkatte lu'b ciddir. Şu halde temellük için alınan lükata veya mağsup ve mesrûk ve rüşvet olarak ahz edilen mal mevcut olduğu halde aynen, müstehlek ise bedelen sahibine redd ve i'tası lazım geliyor[411]."* Bu örnekte de

---

405 Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku (1. 2. 3. Ciltler Bir Arada),* s. 648; Ali Kaya ve Halit Çalış, "Haksız İktisap", *DİA*, XV, 212.
406 Bakara, 2/188; Nisâ, 4/29.
407 Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 5: 425.
408 Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 5: 72, 113.
409 Ebû Dâvûd, "Edeb", 93; Tirmizî, "Fiten", 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 4: 221.
410 Ebû Dâvûd, "Büyû'", 90; Tirmizî, "Büyû'", 39.
411 Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, I, 188.

görüldüğü gibi İslam hukukunda temel hak ve değerler olarak ifade edilen zaruriyyat-ı hamseden biri olan malın korunması ilkesi toplumun varlığı ve dirliği için vazgeçilmez kabul edilmektedir. Bu sebeple kişinin mülkiyetinde olan her türden mal varlığı korunmuştur. Şaka yollu dahi olsa izni ve bilgisi olmaksızın birisinin malını almanın günah olduğunun ifade edilmesi de bunun sonucudur. Malın buluntu ya da çalınmış olması isterse rüşvet yoluyla alınmış olması fark etmez. Zimmete alınan bir eşyanın, aslı mevcut ise aynen; aslı mevcut değil tüketilmiş ise bedeli ile sahibine teslim edilmesi gerekir.

Çağdaş İslam hukukçularının görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde, bir başkasının malı üzerinde kendisinin rızası olmadan ve yetkisiz olarak tasarrufta bulunmanın yasak olduğu ve yine meşrû bir sebep olmaksızın başkalarının malını sahiplenmenin de câiz görülmediği söylenebilir[412]. Bu görüşü yukarıda saydığımız naslar ve genel kural (Mecelle, md. 97) desteklemektedir. Diğer bir görüş ise ilmin genel anlamda herkes için gerekli olmakla birlikte bir değeri olduğu bu sebeple ilmi eserler üzerinde sürekli bir hak sahipliğinin olamayacağı konusudur. Telif hakkının mülkiyet hakkı gibi sınırsız olmadığını savunan bu görüşe göre fertlerin hakları toplum lehine sınırlandırılabilir[413]. Bu görüşe göre, söz konusu olan telif hakkının bir süre sonra son bulması gündeme gelmektedir.

Bizim değerlendirmemiz bir başkasına ait bilgi, belge ve eserin; sahibinin rızasını almadan sosyal medya ortamında bir başkası tarafından kullanılması üzerinden olacaksa öncelikle bakılması gereken şey haksızlığın boyutudur. Başkasına ait olan bir eserden kaynak göstermeden alıntı yaparak kendisine mal eden kişi hem maddi hem de manevi anlamda kazanç elde edebilmektedir. Bir de bunu günümüzün imkânlarıyla yani sosyal medya aracılığıyla yaptığında ulaştığı kitlenin büyüklüğü hesaba katılırsa, karşı tarafın yaşadığı mağduriyetin boyutları düşündürücüdür. Bu durumda haksızlığa uğrayan kişi haksız iktisapta söz konusu olduğu gibi bunu ispat etmekle sorumlu tutulurken, zarara sebep olanın da tazmin etmesi gerekmektedir.

Bu gibi durumlarda mağdur tarafın itibarının kurtarılması gerekirken aynı zamanda uğradığı maddi zararın tazmini de söz konusu olabilecektir. Zira bir emek hırsızlığı ve haksız bir kazanç elde etme mevzuu gündeme gelmektedir.

---

[412] Ali Kaya ve Halit Çalış, "Haksız İktisap", *DİA*, XV, 214.

[413] Bu iki görüşün ayrıntılı bilgisi için: Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2 (Ticari Hayatımız),* Etüt Yay., 1. Basım, Samsun 2010, s. 93, 97-98.

Haksız iktisap[414] kapsamında değerlendirmiş olduğumuz bu konu klasik İslam hukuku kaynaklarında ve bazı çağdaş kaynaklarda gasb[415] başlığında işlenmektedir[416]. Konunun güncel örnekle birlikte İslam hukuku bağlamında kapsamlı bir şekilde çalışılması ise bu kısımdaki önerimizdir.

3.3. Sosyal Medya ve Aile İçi Mahremiyet İhlalleri

Eşlerin ve diğer aile fertlerinin başka insanlarla paylaştığı ve onların bilmesinde hiçbir sakınca görmediği hususlar için ortak alan deyimini kullanabiliriz. Ortak alana açtığımız bu paylaşımlar herkesin görebileceği ve dinen bunda bir sakınca görülmeyen hal ve tavırlarımızdır. Sadece aile fertlerine ait paylaşımların bulunduğu alan ise özel alan olarak isimlendirilmektedir.

Dijital çağın etkisiyle anonimleşen bireysellik tarzları ortaya çıkmakta, ortak alan diyebileceğimiz kamusal alanda aile ve cinsellik konuları daha fazla gündeme gelmektedir. Dijital çağın sunduğu bu imkânlar aile ve cinselliğe dönük mahremiyetin ifşasına yol açmaktadır[417].

Tecessüs aile içindeki mahremiyet için de geçerlidir. Aile içinde kalması gereken özel bilgilerin veya yerlerin dışarıda teşhiri, aile mahremiyetini ihlal etmektir.

"Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın[418]" ayeti kerimesiyle kişilerin kendi mahremiyetlerinin ve aile mahremiyetinin korunması ilkesinin önemi hatırlatılmıştır. Aynı zamanda aileye ait özel bilgi ve fotoğrafların öğrenilmesi

---

414 Haksız iktisap konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. el-Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâî' fî Tertîbi'ş-Şerâi',* V, 133; İbn Kudâme, *el-Muğnî,* VI, 464, VII, 180-181, 354-414; İbnü'l-Hümam, *Fethu'l-Kadir*, VII, 379-381; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Medhalü'l-Fıkhiyyü'l-Âmm,* II, 664, 976-977, 1041.

415 Hanefilere göre gasb: Muhterem (saygı duyulması gereken) ve mütekavvim (değer taşıyan) bir malı sahibinin izni olmaksızın ve bu sahipliği ortadan kaldıracak şekilde almak demektir. Malikiler yaptıkları gasbın tanımında başkasına ait malın kahr ve taaddi suretiyle ahz edilmesini öne çıkarırken Şafiîler ile Hanbeliler ise diğer iki mezhepten farklı olarak başkasının hakkına zulüm ve taaddi suretiyle el koymayı vurgulamaktadırlar. Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu,* VII, 327. Mezheplerin bu tariflerini almamızın sebebi konumuzun çerçevesini özetlemesidir.

416 Gasb konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. es-Serahsî, *Mebsût 1000 Yılın İslam Fıkhı Temel Eseri Delillerl ve Hükümler,* (Ed. Mustafa Cevat Akşit), Gümüşev Yay., İstanbul 2008, XI, 78-173; Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi,* VII, 193-232.

417 Hüseyin Köse (Ed.), *Medya Mahrem Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamdan Parçalar*, Ayrıntı Yay., İstanbul 2011, s. 96.

418 Hucurât, 49/12.

tecessüstür[419]. Ailedeki kusur ve mahremiyetin, bunlarla ilgili her şeyin başka insanlara ulaştırılması da tecessüs kavramı içerisinde değerlendirilebilir[420].

Ayrıca karı kocanın da birbirleriyle paylaştıkları özel hallerini dışarıda paylaşmaları yasaktır. Hz. Peygamber *"Şüphesiz ki kıyamet gününde Allah indinde en kötü olacak insanlardan biri karısı ile haşır neşir olup da sonra onun sırrını yayandır[421]."* buyurmuştur. Yıldırım'a göre son zamanlarda ülkemizde ve dünyada aile ilişkilerinde mahremiyet ifşa edilmeye başlanmıştır[422]. Birbirlerine doğum günü, evlilik yıldönümü gibi sürprizler yapan ve bunları sosyal medya aracılığıyla paylaşan eşler oldukça gündemdedir. Eşler arasında muhabbeti arttıran ve yeri geldiğinde Hz. Peygamber'in tavsiye ettiği bu jestler -evet aile içerisinde muhabbeti arttırabilmekte- fakat toplumda eşlerin birbirinden olan beklentisini daha da yukarı çekmektedir. Bu durum beklentilerinin kendi ailesinde karşılanmadığını düşünen eş sayısını artırmakta, kişinin kendi eşinde bulamadığını düşündüğü mutluluğu dışarıda aramasına sebep olmakla beraber baştan beri vurgulamaya çalıştığımız mahremiyet olgusunun aile içinde kalmayıp bütün topluma ifşa edilmesine de sebep olabilmektedir.

Oysaki eşler birbirleri için dışarıdaki bütün çirkinlikler ve haramlara karşı örtü konumundadır. *"...Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz...[423]"* ayeti eşler arasındaki ilişkide elbisenin bedeni koruması gibi eşlerin birbirlerini korumaları gerektiğini vurgulamaktadır. Allah Teâlâ'nın *"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır[424]."* buyurduğu üzere eşler arasındaki meveddet, sevgi ve yakınlık ilahî bir lütuftur.

Eşler arasında aranılan gönül huzuruna ve mutluluğa ulaşmanın yolu; bunu haramda ve gayrimeşru şeylerde aramak değil, helal dairesinde kalarak sağlamaktır[425]. Toplumun inşası adına çok önemli bir yeri olan aileyi oluşturan eşler bunu bilerek

---

[419] Yusuf Şen, "İslam Hukuku Açısından Aile İçi Mahremiyetin İhlali ve Boşanmalara Etkisi", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 256.

[420] Muhammed Râkân, ed-Dağmî, *et-Tecessüs ve Ahkâmuhû fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye,* Dâru's-Selam, 2. Baskı, Kâhire 1985, s. 140-142.

[421] Müslim, "Nikâh", 123; Ebû Dâvûd, "Edeb", 32.

[422] Ergün Yıldırım, "Toplumsal Değişme Sürecinde Aile", *Aile Sosyolojisi,* (Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım), Açılım Yay., İstanbul 2011, ss. 121-139.

[423] Bakara, 2/187.

[424] Rûm, 30/21.

[425] Bahattin Akbaş, "Sanal Ortam ve Mahremiyet", *DİB Aylık Dergi,* Kasım 2014, Sy. 287, s. 50.

davranmalı, sanal ortamda mutluluk arayışına girmemeli, birbirlerinin mahremiyetini korumak için elinden geleni yapmalıdır.

3.3.1. Çocuklara Ait Mahremiyet İhlalleri

Sosyal medya mahrem olanın gönüllü bir şekilde ifşasına fırsat tanımaktadır. Bu platformlar bireylere reddedemeyeceği bir eğlence vaat ederek onları tüm mahremiyetini ortaya dökmeye çağırmaktadır[426]. Bu ifşa sırasında aşılan sınırlar hakkında akademik tartışmalar sürmekle birlikte bebek ve çocukların sosyal medya ile olan ilişkisi en çok tartışılan konular arasına girmektedir. Kullanıcılar daha fazla takipçi kazanmak ve daha fazla beğeni almak adına paylaştıklarının ne denli mahrem olduğunu düşünme gereği duymamaktadır. Çünkü başkalarının dünyasında var olduğunu hissedebilen post-modern insan, az insana görünmenin ve kendi dünyasında yaşamanın "sağlıksız" bir durum olduğunu düşünmektedir[427]. Günümüzde hamileliğinin ilk anından itibaren sırasıyla bebeğinin her halini herkese açık bir şekilde sosyal medya hesabından paylaşan ebeveynler bu gönüllü ifşanın bir parçası durumundadırlar.

Son zamanlarda daha doğmadan sosyal medyada hesabı bulunan bebeklere rastlanmaktadır. Amerika'da ebeveynleri tarafından Instagram profili açılan Calihan Geebebek, kısa süre içinde 109 bin takipçiye ulaşmıştır[428]. Haberin yayınlandığı tarihte 147 bin takipçiye ulaştığı belirtilen bebeğin ebeveynleri tarafından açılan Instagram hesabı 48 saat içinde 70 bin kişi tarafından takip edilmiştir.

Bu paylaşımlar bazı ülkelerde çocuk hakları bağlamında sakıncalı bulunmuş ve yasaklamalar getirilmiştir. BBC'nin haberine göre, Fransız hukukçular çocuklarının fotoğraflarını sosyal medyada paylaşan ebeveynleri uyarmıştır[429]. Hukukçulara göre sosyal medyada fotoğrafı paylaşılan çocuklar büyüdüklerinde ailelerine "özel hayatın gizliliğini ihlal" davası açabilir. Zira Fransa'daki yasalara göre ebeveyn, çocuklarının rızaları olmadan fotoğraflarını paylaştıkları için "gizlilik hakkını ihlal etmekten" suçlu bulunmaları halinde, bir yıl hapis cezasına ve 45 bin euro para cezasına çarptırılabilir. Sosyal medyanın sadece karşılıklı iletişim kurmayı değil, sistemde paylaşılan verilerin saklanmasını ve

---

426 Hal Niedzvecki, *Dikizleme Günlüğü,* (Çev. Gökçe Gündüç), s. 10, 27.
427 Fatma Barbarosoğlu, *Şov ve Mahrem,* Profil Kitap, 5. Baskı, İstanbul 2016, s. 15.
428 https://www.haberturk.com/daha-dogmadan-instagram-da-109-bin-takipcisi-oldu-1841571, (Erişim: 31.01.2019).
429 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160302_facebook_ebeveynlere_uyari, (Erişim: 30.01.2019).

gerektiğinde de kullanıcılara sunulmasını sağladığı[430] düşünülürse, ileride bu durumdan hoşlanmayan çocukların yukarıda bahsi geçen hakka sahip olabilmesi muhtemel olacaktır.

Sosyal medyanın olumsuz etkileri göz önüne seren bu gibi tespit ve haberler bebek/çocuk teşhiri başlığı altında değerlendirildiğinde büyük bir mahremiyet ihlali olduğu görülmektedir. İslam'da çocuğun ihmal ve istismardan, gasp ve kötü muameleden korunması için birçok tedbir öngörülmüştür[431]. Dolayısıyla, Yaratıcının anne babalara emanet olarak verdiği evlatların bakılması her türlü ihmal ve istismardan korunması öncelikle ebeveynlerinin sonra toplumun görevidir.

İslam hukukunda ailenin teşekkül etmesi için meşru bir nikâh gerekmektedir. Bu meşru nikâh sonucunda meydana gelen evlilikle doğan çocukların sorumluluğu anne ve babaya yüklenmektedir. Evlilikle, çocuğun anne babasıyla ve diğer yakınlarıyla arasında hukuki aynı zamanda ahlaki haklar ve sorumluluklar ortaya çıkmaktadır[432]. İslam hukukunda çocuk ana rahmine düştüğü andan itibaren yaşam hakkı dokunulmazdır. Bu durumdaki ceninin eksik vücûb ehliyeti[433] başlamakta ve çocuk sağ doğduğu andan itibaren bazı haklara sahip olmaktadır[434].

Çocuğun bakımını üstlenenler tarafından korunması ve gözetilmesi, sağ doğduktan sonraki hakları arasındadır. İslam hukukunda "Hidâne" başlığında yer alan bu hak çocuğun fiilen bakımını ve terbiyesini kapsamaktadır. Çocuk doğumundan itibaren kendine yetebilecek hale gelinceye kadar korunması gözetilmesi maksadıyla kanun koyucunun belli şahıslara tanıdığı yetki, hak ve sorumluluklar İslam hukukunda bu kapsamda değerlendirilir[435]. Sosyal medyada çocukların görselleri paylaşılarak yapılan gönüllü ifşa çocuğun ihmal edilmesi üzerinden değerlendirilebilir. Çocuğun istismarına kapı aralayan bu durum bir çocuk hakkı ihlalidir. Dolayısıyla çocuğun ihmal ve istismardan korunması için öncelikle ailenin sonra da devletin bir mahremiyet hukuku geliştirmesi ve bunu

---

[430] Lokman Cerrah, "Sosyal Medya ve Bazı Kurumsal Etkileşimler ve Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşım" *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2016, C. 4, s. 72-73.

[431] Süleyman Emre Zorlu, "Günümüz ve İslam Hukukunda Çocuk Hakları Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 2013, C. 21, Sy. 2, s. 155.

[432] Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku,* II, 136.

[433] Çocuğun anne karnındaki teşekkülünden itibaren, lehindeki haklara sahip olabilmesi adına eksik vücûb ehliyeti tanınmıştır. Bu durumda cenin herhangi bir borç altına girmeye ehil sayılmamaktadır. Buna göre cenine sorumluluk yükleyecek tam vücûb ehliyeti tanınmamışken, lehine olan haklarını korumak adına eksik vücûb ehliyetine sahip olduğu belirtilmiştir. Bkz. Zekiyyüddin Şâban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 296-297; Ali Bardakoğlu, "Ehliyet", *DİA,* X, 535.

[434] Mehmet Akif Aydın, "Çocuk", *DİA,* VIII, 361.

[435] Ali Bardakoğlu, "Hidâne", *DİA,* XVII, 467.

gözetmesi şarttır. Bu hususta aileden başlayarak tüm kamu görevlilerine yönelik farkındalık çalışmaları yapılması ve eğitim verilmesinin faydalı olacağı mülahaza edilmektedir[436].

Çocuklar aslında bir imtihan vesilesidir. Kur'ân-ı Kerim'de bu gerçek şöyle ifade edilir: *"Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan vesilesidir. Katında büyük mükâfat olan ise ancak Allah'tır[437]."*

Öyleyse; çocukların fotoğraflarının sosyal medya ortamında paylaşımı konusunda hassasiyet önemlidir. Pedofili, istismar vs. bir sürü sosyal problemin yaşandığı günümüz dünyasında çocuklara ait görsellerin sanal ortamda herkesin kullanımına sunulması vurgulamaya çalıştığımız mahremiyet ilkelerine ters düşmektedir. Çocukların mahremiyetinin korunmasını çocuk hakları kapsamında değerlendirdiğimize göre İslam hukukunun güncel kaynaklarında sosyal medyada çocuk haklarının korunmasına dair bölümlerin yer alması önemlidir.

3.3.2. Hasta Mahremiyetinin İhlali

Sosyal medyada yapılan paylaşımlar daha çok görsel ağırlıklıdır. Facebook ve Instagram'da paylaşılan fotoğraflar, videolar bir başkasının hayatına dair ipuçları sunarak merak duygumuzu harekete geçirmektedir. Bir başkasını gözetleme, ne zaman, nerede ve nasıl bir durumda olduğunu öğrenme bu platformun normalleştirdikleri arasındadır. Kullanıcılar da bu durumdan geri kalmamak adına sosyal medyaya daha çok bağlanırlar[438]. Öyle ki; kendisinin ve aile fertlerinin her halini sosyal medyada paylaşır hale gelirler. Ameliyat masasında yarı çıplak halde bulunan bir insanın ya da yakınlarının o halde iken bile fotoğraf çekip sosyal medya ortamında "Dualarınızı bekleriz" diyerek görselini paylaşma eğiliminde olması çalışmamız boyunca sözünü ettiğimiz birçok mahremiyet ilkesine ters düşmektedir.

Daha spesifik durumlarla da karşı karşıya kalınmaktadır. Basına yansıyan bazı haberler sosyal medya paylaşımlarının nasıl travmatik bir hal aldığını gösterir niteliktedir. İki genç kızın felçli dedeleriyle çektikleri özçekimi (selfie) "Dedecim, mekânın cennet

---

[436] Recep Çiğdem, "Çocuk İstismar ve İhmali", *Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu,* (Ed. Kemal Sandıkçı), s. 197-198.
[437] Enfâl, 8/28.
[438] Olgun Gündüz, "Toplumsal Değişme ve Mahremiyet Algısı", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), I, 309-311.

olsun. Meleklerle karşılanırsın inşallah" şeklinde yorum yazarak sosyal medya hesaplarından paylaşmaları, bir süre gündemde yer alan haberlerdendir[439]. Bu yorumu okuyan ve fotoğrafı gören kullanıcılar Twitter başta olmak üzere sosyal medya üzerinden yoğun bir eleştiri getirmişlerdir. Yoğun bakımdaki hastalarla özçekim yapan ve bunu sosyal medyada paylaşarak basında yer alan (Bir eğitim ve araştırma hastanesinde görevli olduğu belirtilen) hemşire de bu duruma örnek gösterilebilir[440].

İslam dininde akıl, can, mal, din ve nesil dokunulmazdır[441]. *Zarûrat-ı diniyye* ve *makâsıdü'ş-şerîa* çerçevesinde koruma altına alınan bu şahsiyet haklarının ihlal edilmesi yasaklanmıştır. İnsanların dünya ve ahiret mutluluğunu temin edecek hükümleri ihtiva eden kurallar hayatın her alanında gözetilmelidir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz aynı zamanda basına yansıyan olaylara bakıldığında iki yönlü bir tespit ortaya konulabilmektedir. Öncelikle görselini kendi rızasıyla paylaşıma açan hastalar söz konusudur. Bu şekilde gerçekleşen mahremiyet ihlalinin dini, ahlaki ve hukuki zemindeki tahlili çalışmamız boyunca ele alınmıştır. İkinci mesele hasta yakınının hastaya ait paylaşımı hastanın rızası dışında yapmasıdır. Bu hususta hastanın, yakınına yönelik bir şikâyeti olmadığı sürece mahremiyeti ifşa etmesi hasebiyle dinen, ahlaken ve aslında örfen doğru olmayan bir fiil gerçekleştirdiği söylenebilir. Bir diğer mesele travmatik hale gelen paylaşımların sonucunda hastanın kendisi veya yakınları bir şikâyette bulunursa Türk Ceza Kanununa göre "Kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlal eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlal edilmesi halinde, verilecek ceza bir kat artırılır[442]." Kanunun bu maddesinde beden mahremiyetine doğrudan bir atıf olmaması da TCK açısından tartışılması gereken bir konudur. İslam hukuku bağlamında ise bu konu ta'zîr kapsamında değerlendirilebilir. Zira bu ifşanın normalleşmemesi adına tedbirler alınması önemlidir.

3.3.3. Vefat Eden Fertlerinin Mahremiyetlerinin İhlali

Günümüz dünyasında her şey hızlı bir şekilde tüketilmekte, bu durum insan hayatındaki birçok unsurun sıradanlaşmasını da beraberinde getirmektedir. İletişim araçları

---

439 http://www.radikal.com.tr/hayat/olu-dedeyle-pozun-gercek-hikayesi-ortaya-cikti-1198114/, (Erişim: 30.01.2019).

440 https://www.ensonhaber.com/yogun-bakimda-selfie-ceken-hemsireye-sorusturma-2016-10-18.html, (Erişim: 30.01.2019).

441 el-Gazzâlî, *el-Mustasfâ,* II, 482-483; Hayrettin Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri,* s. 504.

442 TCK, md. 134.

vasıtasıyla tüketilen ve sıradanlaşan gerçeklerden biri de ölüm ve ona dair her şeydir[443]. Aynı özel yaşamın özneleri haline gelen fert sayısının çoğalması, fertlere ait olanın topluma açık olana dâhil edilmesiyle mahremiyet sınırları giderek ortadan kalkmıştır. Fertlerin mahremiyet alanında olan birçok şey başkalarıyla paylaşılır hale gelmiştir. Paylaşılır hale gelen mahremiyetlerden biri de ölümdür[444].

Sosyal medya platformunda ölen yakınlarının fotoğraflarını paylaşan kişiler acılarını başkalarına duyurma adına da olsa, ölünün yok olan mahremiyetinin farkına varamamaktadır. İnsanların birbirleriyle kurdukları iletişimi son noktaya taşıyan sanal ortam, acısını paylaşmak ve buradan kurduğu iletişimle yakınlarına ölüm haberini duyurmak anlamında fayda sağlamaktadır. Fakat bunun ölen kişinin görselleri paylaşılarak yapılması mevtaya saygı ve onun mahremiyeti bağlamında yeni bir tartışma alanı ortaya çıkarmaktadır.

Son zamanlarda ülkemizde, ölen babasıyla özçekim (selfie) yapıp bunu sosyal medyada paylaşan insanların basında yer alan haberlerine şahit olunmuştur[445]. Bu travmatik durum psikoloji, sosyoloji alanında tartışma konusu olabileceği gibi İslam hukuku bağlamında da muhakkak ele alınmalıdır.

İtalya'nın Lugo kentindeki bir hastanede hayatını kaybeden hastalar ile özçekim yaparak bu fotoğrafları sosyal medyada paylaşan bir hemşirenin polis tarafından yakalanması ve hastane yönetimi tarafından görevinden alınması medyaya yansımıştır[446].

Youtube fenomeni ABD'li Logan Paul'un "İntihar Ormanı" olarak da bilinen Aokigahara Ormanı'nda intihar eden birinin görüntüleriyle alay edercesine Youtube'da paylaşması epey gündem olmuştur[447]. Ölü de olsa bir insanın alay konusu edilmesi kamuoyu tarafından eleştirilmiştir. Eleştirilen bir diğer konu da oradaki ölü bedenin sosyal medya ortamına servis edilmesidir.

---

443 Bahar Balcı, Savaş Fotoğrafçılığı Bağlamında Ölüm ve Mahremiyet: Ölü Bedenlerin Teşhiri Ya Da Medyanın Ölü-Seviciliği, (Ed. Uğur Yavuz vd.), *Medya ve Mahremiyetin Sınırları Ulusal Sempozyumu*, Erzurum: Atatürk İletişim Hakemli Dergisi Özel Sayısı, s. 19.

444 Hüseyin Köse, *İletişim Sosyolojisi Ders Notları,* İstanbul 2012, Simge Basım, s. 7.

445 https://www.posta.com.tr/olen-babasiyla-fotograf-koyan-fenomen-jelica-ljubicice-ofke-haber-fotograf-2027331, (Erişim: 28.04.2019)

446 http://www.milliyet.com.tr/Milliyet-Tv/video-izle/Cesetlerle-selfie-cekti--Uzw7lCLJosEF.html, (Erişim: 17.04.2019).

447 https://www.haberturk.com/youtube-un-vlogger-logan-paul-a-kestigi-ceza-belli-oldu-1792749, (Erişim: 30.01.2019).

Öncelikle insan hakları bağlamında ele alınması gereken bu olaylar kişilerin mahremiyet hakları bağlamında da problemlidir. Kişilerin kendi rızalarının alınması durumu mümkün olsa izin vermeyecekleri bu durumların, değil başkası tarafından yakınları tarafından bile başkalarıyla paylaşılması uygun değildir.

İnsanın canlısının da ölüsünün de hürmete layık olduğunu belirten Hz. Peygamber, bir Yahudi cenazesi geçerken ayağa kalkmış ve sahabeden birinin "O Yahudidir." demesi üzerine "Ama o insan değil mi?[448]" diyerek cevap vermiştir. Yaratılana saygıyı önemseyen bu yaklaşımla birlikte İslam hukuku açısından insanın kendi rızası olmadan, bir başkasının onun üzerinde tasarrufta bulunma hakkının olmadığı gündeme gelecektir.

İslam hukukunda anne karnındaki ceninin eksik vücûb ehliyetine sahip olduğu ve sağ doğması şartıyla bazı haklara sahip olacağı belirtilirken, ölümünden sonra da belli bir süre vücûb ehliyetinin devam edeceği konusu tartışılmıştır. Dolayısıyla İslam hukukçularının bazılarının kişinin ölümünden sonra da belli alanlarda ve belli bir süre vücûb ehliyetine sahip olacağı yönünde görüş belirtmesi ölen kişinin haklarını korumayı amaçlamaktadır[449]. Hanefî fakihleri bu yönde görüş belirtmiş, ölen kişinin zimmetinin ve vücûb ehliyetinin belli durumlarda geçici bir süre devam edeceğini belirtmişlerdir[450]. Bu konuda, ölenin arkasından yapılan bazı işlemlerin (malından borçlarının ödenmesi, teçhiz, tekfin, vasiyet vb.) doğrudan ölen kişi veya onun terekesini hedef alarak gerçekleştirilmesini delil olarak gösterirler. Hanefilerin bu görüşüyle mirasçıların ve üçüncü şahısların haklarının korunması amaçlanmıştır. Fakihlerin çoğunluğu ise ölümle birlikte zimmet ve vücûb ehliyetinin sona ereceği, ölen kişinin mallarının mülkiyetinin mirasçılara devredileceği, yukarıda sayılan işlemlerin de terekeyi elinde bulunduran birinci derecede mirasçıları ilgilendireceği görüşündedir[451]

Burada ölen kişinin borçlarının yakınları tarafından ödenmesi; alacaklıların onun arkasından ileri geri konuşmak suretiyle şahsiyetine, onuruna zarar vermesinin önüne geçilmesi içindir. Dolayısıyla aynı yakınlarının, ölen kişinin rızasını alması mümkün değilken onun fotoğraflarını sosyal medya ortamında paylaşarak şahsiyetini

---

[448] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6: 6.
[449] Ali Bardakoğlu, "Ehliyet", *DİA*, X, 534-535.
[450] el-Merğınânî, *el-Hidâye,* IV, s. 513.
[451] Ali Bardakoğlu, "Ehliyet", *DİA*, X, 534-535.

zedeleyebilecek bir davranışta bulunması bu kapsamda değerlendirilmelidir. Sonuçta, ölümün gerçekleşmesi kişinin mahremiyetinin teşhir edilmesi hakkını vermemektedir[452].

TCK'de 125-131. maddeler arasında *Şerefe Karşı Suçlar* başlığı ele alınmıştır. Burada *"Mağdur, şikâyet etmeden önce ölürse veya suç ölmüş olan kişinin hatırasına karşı işlenmiş ise; ölenin ikinci dereceye kadar üstsoy ve altsoyu, eş veya kardeşleri tarafından şikâyette bulunulabilir[453]."* maddesi gereği ölen kişiye karşı işlenen suçta dava hakkının kime ait olduğu sabittir. Aslında modern hukukta kişilik ölümle sona ermektedir[454]. Buna göre ölen kişiye yönelik hakaretlerde ölü hukukun öznesi olmaktan çıkar ve bu husus yakınlarını ilgilendirir hale gelir[455]. Öyleyse vefat eden şahıslara yönelik tasarruflarda öncelikle dikkat etmesi gerekenler kanunun ilgili maddesinden de yorumlanacağı üzere yine onun yakınlarıdır.

3.4. Sosyal Medyanın Boşanmalara Etkisi

TUİK'in evlenme ve boşanma istatistiklerine bakıldığında ülkemizde evlenme oranları düşerken boşanma oranlarının yükseldiği görülmektedir. 2016 yılında evlenen çift sayısı 594 bin 493 iken, 2017 yılında %4,2 azalarak 569 bin 459 olurken; 2016 yılında boşanan çift sayısı 126 bin 164 iken 2017 yılında %1,8 artarak 128 bin 411 olmuştur[456]. Bu rapora göre kaba evlenme hızı binde 7,09 olarak gerçekleşirken, kaba boşanma hızı binde 1,6 olarak gerçekleşmiştir.

2018 yılı TUİK istatistikleri ise şu şekildedir[457]. Evlenen çift sayısı yüzde 2,9 azalarak 553 bin 202 olmuştur. Kaba evlenme hızı binde 6,8 olarak gerçekleşirken, boşanan çiftlerin sayısı yüzde 10,9 artarak 142 bin 448 olmuştur. Bu rakamlara göre 2018 yılında kaba evlenme hızı binde 6,8 olarak tespit edilirken, kaba boşanma hızı binde 1,75 olarak gerçekleşmiştir.

---

452 Ahmet Ekşi, "İslam Hukuku Bakımından Tedavi Sürecinde Hasta Mahremiyetinin İhlali", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), I, 153.

453 TCK md. 131, ikinci fıkra.

454 Medeni Kanunun "Doğum ve Ölüm" başlıklı 28. maddesinin birinci fıkrasına göre, *"Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer."* Bkz. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf, (Erişim: 25.04.2019).

455 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. https://dergipark.org.tr/download/issue-file/504, (Erişim: 25.04.2019).

456 http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593 , (Erişim: 18.04.2019)

457 https://www.haberturk.com/evlenme-ve-bosanma-istatistikleri-aciklandi-2389156-ekonomi, (Erişim: 18.04.2019).

3.4.1. Sorumluluklar ve Nüşûz Bağlamında

Boşanma oranlarındaki artışın sebepleri arasında aile mahremiyetinin ve karı-koca arasındaki sırların başkalarına ifşa edilmesi de yer almaktadır. Ailede manevi çözülme, mahremiyetin ihlal edilmesiyle başlar[458]. Karı-koca birbirini rencide etmemek ve ölçüyü aşan davranışlarda bulunmamak üzere sorumludur. Kadının kocasından başka erkeklere karşı süslenmesi, aile sırlarını ifşa etmesi, bir zaruret olmaksızın avret yerlerini açması nüşûza[459] sebep olarak görülür. Erkek için de nüşûz söz konusu olabilmektedir[460].

İslam dininde eşlerin karşılıklı hak ve sorumlulukları vardır. Birbirlerine iyi davranmaları, sevgi, saygı ve sadakat, cinsel anlamda ihtiyaçlara cevap verme ayrıca çocukların bakım ve terbiyesini birlikte üstlenme gibi sorumluluklar eşlerin karşılıklı yükümlülükleridir. Eşlerin evlilik hukukuna riayet etmeleri ve evlilik birliğini olumsuz etkileyecek hareketlerden sakınmaları bu sorumluluklar arasındadır. Bunlara riayet edilmemesi durumunda hukuken izlenmesi gereken yol yine İslam'a göre çizilmiştir.

İslam'da ailenin geçimi ve sorumluluğu erkeğin üzerine verilmiştir. Fıtri özellikleri sebebiyle bu sorumlulukları üstlenen erkeklere aile reisliği (*kavvam*)[461] görevi Allah tarafından tevdi edilmiştir. Buna karşın kadının da kocasına karşı sorumlulukları vardır. Kocasının onun mehir ve nafaka sorumluluğunu yerine getirme şartıyla, kadın da kocasının izni olmadan evi terk etmeme, makul ölçüde kocasına itaat etme ve kocasının izin vermediği kişileri eve almama gibi mükellefiyetleri mevcuttur[462]. Kadın için bu durum Nisâ Sûresi 34. ayette belirtildiği üzere kimsenin görmediği anlarda da kendisini koruması ve evlilik hukukuna aykırı davranmaması şeklinde özetlenebilir. Ayet-i kerimede geçen bu hususlar sebebiyle nüşûz[463] meselesi daha çok kadın üzerinden değerlendirilmektedir. Kadın bu sayılanlara riayet etmediğinde nâşize olur. Bu durumdaki kadının nafakadan mahrum olacağı hususunda İslam âlimleri arasında fikir birliği mevcuttur.

---

[458] Yusuf Şen, "İslam Hukuku Açısından Aile İçi Mahremiyetin İhlali ve Boşanmalara Etkisi", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 262.

[459] Nisâ, 4/34.

[460] Nisâ, 4/128.

[461] Nisâ, 4/34; Bakara, 2/228; Buhârî, "Nikâh", 90.

[462] el-Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâî' fî Tertîbi'ş-Şerâi',* V, 128, 140-144; Hacı Mehmet Günay, "Nüşûz", *DİA,* XXXIII, 303.

[463] Eşlerin ve özellikle kadınların evlilik hukukuna riayet etmemesi, geçimsiz olmaları anlamında kullanılan fıkıh terimidir. Bu durumda olan kadına naşize, erkeğe de naşiz denir. Bkz. İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab,* "n-ş-z" md., V, 417; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* s. 460; Hacı Mehmet Günay, "Nüşûz", *DİA,* XXXIII, 303.

Erkek için de nüşûzun söz konusu olabileceğini yukarıda belirtmiştik. Kocanın karısına haklı ya da haksız bir gerekçeyle fena muamelede bulunması erkeğe nispet edilerek nüşûz olarak değerlendirilmektedir. *"Eğer bir kadın kocasının kötü muamelesinden yahut yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir uzlaşmaya varmalarında onlara günah yoktur ve sulh hayırlıdır. Nefisler de cimriliğe verimlidir. Eğer güzel davranır ve Allah'a itaatsizlikten sakınırsanız bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır[464]."* Ayette kocanın karısına kötü muamelesi ve yüz çevirmesinden bahsedilmekte fakat bunların hangi durumları kapsadığı açıklanmamaktadır. İslam âlimleri ayetin nüzul sebebini de gözeterek[465] erkeğin karısının nafakasını sağlamamasını, cinsel görevlerini yerine getirmemesini ya da karısına ilgi göstermeyip soğuk davranmasını yüz çevirme şeklinde değerlendirirken, aile reisliğini kullanarak karısına fena muamelede bulunmasını da nüşûz olarak değerlendirmişlerdir[466]. Bu konuda kadının başvurabileceği hukuki yollar da fukaha tarafından tartışılmıştır[467].

Kadın ve erkek için söz konusu olabilecek bu geçimsizlik hallerinin sonucunda uzlaşma sağlanamaması halinde son çare olarak gerçekleşmekte olan boşanma olayı çalışmamızı ilgilendiren nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal medyanın tüm uzakları yakın ettiği bilgi ve görsel paylaşımda son noktaya ulaştığı bir gerçektir. Bir taraftan kendine bağımlı ve asosyal fertlerin yetişmesine neden olan sosyal ağların mahremiyeti ihlal ettiği de ortadadır. Bu olumsuzluklardan evli çiftler de etkilenmektedir. Kendisinin ve birbirlerinin mahremiyetini –hiç kimsenin görmediği alanlar olarak değerlendirilecek olan– sosyal medya platformlarında korumayan, evlilik hukukuna riayet etmeyen eşler gerçek hayatta olduğu gibi sanal ortamda da nüşûz kavramının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu gibi sebeplerle ihlal olan mahremiyetin, boşanmalar üzerinde önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir[468].

---

464 Nisâ, 4/128.
465 Buhârî, "Nikâḥ", 95; Tirmizî, "Tefsîr", 26.
466 Muhammed Ebû Zehre, *el-Ahvâlü'ş-Şahsiyye,* ss. 347-368; Abdülvehhâb el-Hallâf, *Aḥkâmü'l-Aḥvâli'ş-Şahsiyye fi'ş-Şerîʿati'l-İslâmiyye,* Dâru'l-Kalem, Kuveyt 1410/1990, s. 117-120, 164.
467 Bkz. Hacı Mehmet Günay, "Nüşûz", *DİA,* XXXIII, 304.
468 Yusuf Şen, "İslam Hukuku Açısından Aile İçi Mahremiyetin İhlali ve Boşanmalara Etkisi", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 263.

Mahremiyet ihlalinin boşanan çiftlerde oranı % 25 seviyelerindedir[469]. *Sosyal ve Kriminal Araştırma Merkezi'*nin yaptığı araştırma sonucu hazırladığı raporda; gerçekleşen boşanma vakalarının beşte birinin, eşlerin birbirini internette yaşadığı gayr-i meşru ilişkilerle aldatması sonucunda gerçekleştiği ve sosyal medya ortamının bu durumu tetiklediğini ortaya koymuştur[470]. Sosyal medya iletişim kurmak istediğimiz kişiyle kimsenin görmediği özel alanda yazışma ortamı sunmaktadır. Burada özellikle karşı cinsle olan iletişimde sınırların korunamaması halinde gayri ahlaki olayların yaşanması kolaylaşmaktadır. Mısır'da faaliyet gösteren bu merkezin araştırmasına göre evli çiftlerde yaşanan bu hadise sonucu ailelerin hızla parçalandığı belirtilmiş ve Ezher Üniversitesi yayınladığı bir fetvada bu raporu referans göstererek Facebook'a girmenin haram olduğunu söylemiştir[471].

Türkiye Cumhuriyeti DİE'nin 1996-2000 yılları arası Boşanma İstatistik Raporuna göre, Türkiye'de boşanma davalarının genellikle şiddetli geçimsizlik sebebiyle açıldığı görülmektedir[472]. Bunu ikinci sırada terk, daha sonra zina izlemiştir. İstatistikî veriler dikkate alındığında eşler arasında gerçekleşebilecek ve yukarıda işlediğimiz nüşûz meselesi gündeme gelebilecektir.

2019 Ocak ayında basına düşen "Çok tartışılacak karar! Facebook paylaşımı dayaktan daha ağır...[473]" başlıklı bir haberde evli bir kadının Facebook hesabında yabancı bir erkekle samimi bir şekilde çekilmiş fotoğraflarını paylaştığı ve oradan onunla yazıştığı, bunun sonucunda, kadının evli olduğu erkeğin kadına şiddet uyguladığı belirtilmiştir. Mahkemeye intikal eden ve çiftin boşanmasına sebep teşkil eden bu olayda, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu verdiği kararla kadını daha ağır kusurlu saydığını belirtmiştir. Burada davalı kadının davranışının daha ağır kusur içerdiğine karar veren mahkeme, kadının yaptığının davacı erkeğin kişilik haklarına saldırı niteliğinde olduğuna, bu nedenle de davalı erkeğin manevi tazminatı hak ettiğine hükmetmiştir. Toplumun farklı kesimleri

---

469 Ahmet Battal, *Boşanma Sebepleri, Bap Uygulama Nihai Rapor*, Eflatun Matbaacılık, İstanbul 2008, s. 143-144.

470 Bkz. M. Raşit Akpınar, "İslam Hukuku Açısından Sosyal Medya", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* s. 502.

471 http://www.paldf.net/forum/showthread.php?t=564827,(Erişim:02.05.2019), http://www.islamopediaonline.org/fatwa/al-azhar-fatwa-committee-egypt-bans-facebook,(Erişim: 02.05.2019), Aktaran: M. Raşit Akpınar, "İslam Hukuku Açısından Sosyal Medya", s. 502.

472 Bkz. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/234604, (Erişim: 21.04.2019).

473 https://sgkrehberi.com/haber/138515/cok-tartisilacak-karar-facebook-paylasimi-dayaktan-daha-agir.html, (Erişim: 01.02.2019).

tarafından değişik boyutlarıyla çokça tartışılması gereken bu olayda çalışmamızı ilgilendiren taraf mahremiyet aşımlarının doğurduğu sonuçlardır.

Bahsi geçen olay İslam hukuku açısından değerlendirildiğinde öncelikle kocanın karısının hoş olmayan davranışları karşısında sabırlı ve hoşgörülü olması öğütlenmektedir[474]. Eğer buna rağmen evliliğin devamı sağlanamazsa da karşılıklı haklara saygı gösterilerek güzellikle ayrılmaları tavsiye edilmiştir[475]. Burada gözden kaçmaması gereken husus sanal ortamdaki bu ihlalin gerçek hayatta gerçekleşen ihlalden hiç bir farkı olmadığıdır. Buna göre Nisâ Sûresinin 34. ayeti gereğince kocasının sanal ortamda da olsa evlilik hukukuna uygun hareket etmeyen karısına gerekli hukuki tasarrufları uygulama hakkının olması söz konusudur[476]. Aynı durumda naşiz kocaya da uygulanabilecek hükümler Maliki mezhebinin görüşü doğrultusunda düzenleme yapan 1917 tarihli Osmanlı Hukûk-u Âile Kararnâmesi kanununda mevcuttur. *"Zevceyn beyninde niza' ve şikak zuhur edip de tarafeynden biri hâkime müracaat ederse hâkim tarafeyn ailelerinden birer hakem tayin eder. Bir veya iki taraf ailesinden hakem tayin olunacak kimse bulunmaz veya bulunup da hakem olacak evsafı haiz olmazsa hariçten münasiplerini tayin eder. Bu suretle teşekkül eden aile meclisi tarafeynin ifadaat ve müdafaatını tetkik ile beyinlerini ıslaha çalışır. Kabil olmadığı surette kusur zevcde ise beyinlerini tefrîk eder. Ve zevcede ise mehrin tamamı veya bir kısmı üzerine mühâla'a eyler. Hakemler ittifak edemezlerse hâkim evsaf-ı lazimeyi haiz diğer bir hey'et i hakemiyye veya tarafeyne karabeti olmayan üçüncü bir hakem tayin eyler. Hakemlerin verecekleri hüküm kat'i ve nâkâbil-i itirazdır[477]."* Kararnamenin bu maddesine göre, eşler arasında ortaya çıkan bir geçimsizlik kendi aralarında çözüme kavuşamaz ve eşlerden biri mahkemeye başvurursa hakim iki tarafın ailelerinden birer hakem tayin eder[478]. Bu hakemler eşlerin arasını düzeltmeye çalışır da başarılı olamazsa kusurun kimde olduğu tespit edilmeye çalışılır. Kusurlu tarafın koca olduğuna kanaat getirilirse hakemlerden oluşan aile meclisi[479] tefrik kararı verir[480]. Maliki mezhebinin içtihadının esas alındığı bu maddeye göre kadın da boşanma talebinde

---

474 Nisâ, 4/19.
475 Talâk, 65/1-2, 6-7.
476 Nisâ, 4/34.
477 Osmanlı Hukûk-u Aile Kararnâmesi, md. 130 için bkz. Orhan Çeker, *Osmanlı Hukuk-u Aile Kararnâmesi,* Mehir Vakfı Yay., 5. Baskı, Konya 2017, s. 55-56; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku,* İz Yay., İstanbul 2003, I, 374.
478 Nisâ, 4/34.
479 Bu konuda detaylı açıklama için, Orhan Çeker, *Osmanlı Hukuk-u Aile Kararnâmesi,* s. 99-100.
480 Yılmaz Yurtseven, "1917 Tarihli Hukuk-u Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 2003, C. 11, Sy. 1-2, s. 247.

bulunabilecektir. Bu konu Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından da değerlendirilmiş, kurul karar ve mütalaalarında yerini almıştır. Buna göre evli bir kadın, evliliğin hukuken getirdiği görev ve yükümlülükleri yerine getirmeyen veya kendisine karşı kötü muamelede bulunan kocası için mahkemeye başvurup evliliğini bitirmeyi isteme hakkına sahiptir. Eğer mahkeme eşlerin ayrılmaları yönünde karar bildirecek olursa, mahkemenin verdiği bu kararla dinî hükümlere göre, bir bâin talak meydana gelmiş olmaktadır[481].

3.4.2. Eşler Arası Mahremiyet Tutumları Bağlamında

İslam'da asıl olan mümkünse evliliğin devamının sağlanmasıdır. Evliliğin devamı için beden mahremiyetinin korunması ve genel olarak eşlerin mahremiyet tutumları önemlidir[482]. Yapılan araştırmalara göre ABD ve Batı ülkelerinde boşanma olaylarının artmasının sebebi olarak, bu tutumların sağlıklı bir şekilde yürütülemediği gösterilmektedir[483]. Çiftlerin mahremiyetlerini başkalarına anlatmaları ve başkaları tarafından özel hayatlarının araştırılıp ifşa edilmesi de boşanma sebepleri arasında sayılmaktadır[484].

Öyleyse; aile birlikteliğinin sağlanması ve boşanma olaylarının en aza inmesi için eşler birbirinin şerefini, haysiyetini ve onurunu zedeleyici hareketlerde bulunmamalı, bir özgürlük arayışına girip kendi elleriyle kendi mahremiyetlerini ifşa etmemelidirler. Aksi takdirde bilinçli ya da bilinçsiz, mahremiyet ihlali oluşturacak şekilde sosyal medyada yapılan bazı paylaşımlar aile içinde problemler oluşturabilmekte hatta boşanmalara sebep olabilmektedir[485].

Kişi aynı apartmanda oturduğu insanlardan mahremini korumak için birçok tedbir alırken, aynı zamanda birçok namahremini sosyal medya üzerinden paylaşabilmektedir. Her seferinde mahremiyeti biraz daha yok eden ve utanma duygusu üzerinde olumsuz etkiler bırakan sosyal medyadaki özel paylaşımlar, değerleri aşındırmakta bu da bir süre sonra normal hale gelmektedir. Söz gelimi akşam eşiyle birlikteyken en özel anlarından

---

[481] https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/861/koca-evliligin-gereklerini-yerine-getirmiyorsa-kadin-bosanma-talebinde-bulunabilir-mi- , (Erişim: 16.05.2019).

[482] Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu,* Mehir Vakfı Yayınları, Konya 2015, s. 127.

[483] Penny Edgell, *Din ve Aile,* (Çev. Yıldız Kızılabdullah ve Şahin Kızılabdullah, Çev. Ed. İhsan Çapçıoğlu), İmge Kitabevi, Ankara 2012, s. 70.

[484] Yusuf Şen, "İslam Hukuku Açısından Aile İçi Mahremiyetin İhlali ve Boşanmalara Etkisi", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 264.

[485] Abdullah Kahraman, "Fıkhi Perspektiften Sırrın İfşası", s. 80.

birini nasıl hissettiğini de belirterek Facebook'ta paylaşan bir insanın bu davranışının İslam hukuku açısından yasak olduğu açıktır.

İnsanın eşiyle olan mahrem hayatını başkalarıyla sınırsızca paylaşması günümüz dünyasında normalleşmiş gibi görünse de Peygamber Efendimizin bu konudaki uyarılarını dikkate almak gerekir[486]. Kişi eşiyle birlikte paylaştığı özel hayatını sebebi ne olursa olsun başkalarıyla paylaştığında Peygamberin uyarısına muhataptır. Karı kocanın kusurlarının, ayıplarının, özel hallerinin başkalarına anlatılması ya da sosyal medyada paylaşılması özel hayatın ifşası anlamına gelir. Aleni hale gelen bu özel hallerin rahatsız olmadan takip edilebilmesi durumunda aynı sorumluluk platformun takipçileri tarafından üstlenilmektedir. *"Kim bir Müslümanın (ayıbın) örterse Allah da kıyamet günü onun (ayıbını) örter*[487]*."* hadisindeki uyarı tam burada devreye girmelidir.

Burada gözden kaçmaması gereken başka bir husus eşlerin aile hayatının gerektirdiği sadakati göstermemeleridir. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün yaptığı bir araştırma "Medya Profesyonellerinin ve Medyanın Aile Algısı" adıyla 2008 yılında yayınlanmıştır. Türk aile değerlerine ilişkin algıları ortaya çıkarmayı amaçlayan araştırmanın, konusu, kapsamı ve gerçekleştirildiği zaman itibariyle ilk olma özelliğine sahip olduğu belirtilmiştir[488]. Araştırmada teknolojik araçların aileyi bazı açılardan olumsuz yönde etkilediği ve bunların başında internetin geldiği belirtilmiştir. Yapılan bu araştırmada katılımcıların % 48'i internetin eşler arası sadakati olumsuz etkilediğini düşünmektedir[489]. 2008 yılı için araştırmaya katılanların yarısına yakınının bu şekilde düşünmesi, internetin şu günkü ağıyla değerlendirildiğinde önemli bir rakam olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu ağ içinde sosyal medyanın etkisi yadsınamaz durumdadır. Sunulan sınırsızlık ortamında, eşler dini, ahlaki değerlerini bir kenara bıraktıklarının farkında bile olamamaktadır. Bazı uzmanların görüşüne göre sosyal medyanın normalleştirdiği bu ortam eşler arasında sırlar oluşmasına ve aldatma olaylarının yaşanmasına sebep olabilmektedir[490]. Şüphesiz ki eşlerin bu halleri İslam'ın öngördüğü aile modeliyle uyuşmamaktadır.

---

[486] Müslim, "Nikâh", 123-124.
[487] Buhârî, "Mezâlim", 3; Müslim, "Birr", 58.
[488] Ahmet Rasim Kalaycı (Haz.), *Medya Profesyonellerinin ve Medyanın Aile Algısı*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Bilim Serisi 134, s. 5.
[489] Ahmet Rasim Kalaycı (Haz.), *Medya Profesyonellerinin ve Medyanın Aile Algısı*, s. 60.
[490] https://www.star.com.tr/yazar/problemli-internet-kullaniminin-ailede-urettigi-3-sorun-yazi-1405485/, (Erişim: 27.04.2019).

İnternet ortamında isteyenin kolayca ulaşabileceği uygunsuz video ve fotoğraflar burada sözü edilmesi gereken bir başka husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde "Günümüzde En Çok Kullanılan Sosyal Ağ Siteleri" başlığında[491] verdiğimiz Youtube'daki video seyretme oranlarına bakılırsa merak duygusunun da harekete geçmesiyle birlikte bu videolara maruz kalınma ihtimali yüksektir. Peygamber Efendimizin *"Gözün zinası bakmaktır*[492]*."* buyurmuştur. Bunun yanında zinayı en büyük suçlar arasında sayan[493], zina ile iman arasında bir ilişki kuran[494] ve zinadan vazgeçeni öven[495] hadisler bulunmaktadır.

Bahsi geçen görsellere ve videolara bakmak, sebep olabileceği problemler tasavvur edildiğinde İslam hukuku açısından caiz değildir. Buna maruz kalan evli çiftlerin evliliklerinde her anlamda bir doyumsuzluk yaşamaları söz konusu olabilmekte ayrıca İslam'ın ailede öngördüğü huzur ortamının oluşmasına engel olmaktadır. Görevi toplumu din konusunda aydınlatmak olan Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile ve Dinî Rehberlik Daire Başkanlığı[496] bünyesinde il ve ilçe müftülüklerine bağlı Aile ve Dinî Rehberlik Büro/Merkezlerine gelen dinî içerikli soru ve sorunlar ilgili kurumların üzerine düşeni ciddiyetle yapması gerektiğini göstermektedir. Sadece 2018 yılında aile ana başlığında eşler arası iletişim konusunda 1145, eşlerin hak ve sorumlulukları konusunda 832, aile içi şiddet konusunda 357 başvuru yapılmış, evlilik-nikâh-boşama ana başlığındaki aldatma-zina alt başlığında ise 787 soru gelmiştir[497]. Bunlardan hareketle ailelere ve topluma rehber olacak psikolojik, sosyolojik, ahlaki ve hukuki güncel metinler üzerinde çalışılması gerektiği kanaatimizdir.

3.5. Sosyal Medya ve İbadet Mahremiyeti

UHİM'in 2016 Dünya Hak İhlalleri raporuna göre Türkiye akıllı telefon bağımlılığının en yüksek olduğu ülkedir[498]. Türkiye'den 18-50 yaş arası 1000 kişinin

---

[491] Bkz. Birinci Bölüm, "Youtube" Başlığı, s. 28.
[492] Müslim, "Kader", 20.
[493] Buhârî, "Edeb", 20; Müslim, "Îmân", 141.
[494] Buhârî, "Eşribe", 1; Müslim, "Îmân", 100.
[495] Buhârî, "Ezân", 36, "Rikâk", 23; Müslim, "Zekât", 91; Hâkim, *Müstedrek,* VIII: 2865 (4/358).
[496] Aile ve Dinî Rehberlik Daire Başkanlığı'nın görevleri için bkz. https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/48/ , (Erişim: 23.05.2019).
[497] Bu veriler Diyanet İşleri Başkanlığı'nın DİBBYS (Diyanet İşleri Başkanlığı Bilgi Yönetim Sistemi) sistemi üzerinden alınmıştır.
[498] https://www.uhim.org/Uploads/GenelDosya/2016-dunya-hak-ihlalleri-raporu-1779-d.pdf, (Erişim: 29.04.2019).

katılımıyla ortaya çıkan raporun sonuçlarına göre, Türkiye'deki kullanıcılar günde ortalama 71 kez, yani yaklaşık her 15 dakikada bir cep telefonu ekranına bakmaktan kendini alamamaktadır. Raporda; bu oranın Rusya, İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin neredeyse iki katı olduğu belirtilmiştir.

Rapora göre akıllı telefonunu karşıdan karşıya geçerken ve araç kullanırken dahi kullandığını belirtenler, kullanıcıların yaklaşık %20'sidir. Ayrıca 18-25 arası yaş grubu, 45-50 arası yaş grubuna oranla iki kat daha fazla telefon kullanmaktadır. Akıllı telefonların sosyal medyaya ulaşımındaki kolaylığı ve etkinliği düşünülürse bu kullanıcıların sosyal medyayı akıllı telefon aracılığıyla kullanma oranları da araştırma konusu olacaktır. Söz konusu rapora göre her iki kullanıcıdan biri, çektiği fotoğrafları günlük olarak sosyal medyada paylaşmaktadır.

3.5.1. Riya Bağlamında

Nazife Şişman *Dijital Çağda Müslüman Kalmak* adlı kitabında günümüzde yeni mottonun "Kaydetmek, Belgelemek, Paylaşmak" olduğunu belirtmektedir[499]. Şişman, sosyal medya araçları üzerinden yaptığımız paylaşımlarla gerçek ve otantik olduğumuz konusunda kendimizi belgelemeye çalışmakta olduğumuzu ifade etmektedir. Bir konferans dinlerken aldığımız notları veya gezmek için gittiğimiz mekânları, sosyal medyadaki arkadaşlarımızla paylaşmamızın sebebinin de bu belgeleme isteği olduğuna vurgu yapmaktadır. Facebook, Twitter, Instagram gibi platformlarda paylaşarak belgelenenlerin sadece turistik gezilerle kalmayıp, kişinin kendiyle kalması gereken mekânlarda da olduğunu belirtmektedir. Son zamanlarda sosyal medyada çokça görülen, Kâbe'de ibadet ederken çekilen fotoğrafları buna örnek göstermektedir. Camilerden yapılan yer bildirimleri ve şahsi bir telefon tarafından alınan görsellerinin sosyal medyaya servis edileceğinden haberi olmayan ibadet halindeki insan topluluğu da sayılırsa ifşanın boyutu daha iyi anlaşılabilir. Kişinin namaz kılma halindeki kendine ait fotoğrafları paylaşmasının yanında fotoğraf karesine giren diğer insanların rızasının olup olmadığı tartışılması gereken bir husustur. Bu gibi paylaşımlar için "Sosyal Medya İle Aracılandırılan İbadet"

---

[499] Bkz. Nazife Şişman, *Dijital Çağda Müslüman Kalmak,* İnsan Yay., 3. Baskı, İstanbul 2017, ss. 101-106.

kavramının kullanıldığı makalede insanın Allah ile arasına aracı koymaya çalıştığı tespiti dikkat çekicidir[500].

Kur'ân'da, ibadetleri sadece Allah rızası için yapmak ve başka beklentiler içine girmemek aksi takdirde yapılan ibadetin bir değerinin olmayacağı, *üzerinde toprak bulunan bir kayanın şiddetli bir yağmurla çıplak kalmasına* benzetilerek anlatılmıştır[501]. *"Allah, ancak samimiyetle sadece kendisi için ve rızası gözetilerek yapılan ameli kabul eder[502]"* buyuran Hz. Peygamber de yapılan ibadetlerde ihlas vurgusu yapmıştır. Riya ile yapılan ibadetlerin Allah katında makbul olmayacağı böylece beyan edilmektedir[503].

Yukarıda zikredilen güncel paylaşımlar sosyal medyada var olmanın gereklerinden biri gibi algılanırken, aslında yaşanan bazı olaylar karşısında en masumu gibi görünmektedir. Yeni Zelanda'da 15 Mart 2019 tarihinde Cuma namazı esnasında bir terörist tarafından gerçekleştirilen ve bizzat saldırgan tarafından Facebook aracılığıyla canlı yayın yapılan dehşet verici olay[504] burada tartışılmaya değerdir. Basına yansıyan haberlerde bu olayda birçok kişinin öldüğü ve yaralandığı belirtilmiş ve saldırganın Facebook'ta yayınladığı şiddet içerikli olay anındaki canlı yayının 29 dakika boyunca yaklaşık 200 kişi tarafından görüntülendiği bildirilmiştir[505]. Bu haberde verilen bilgiye göre Facebook bu videoyu izleyen yaklaşık 200 kişiden hiç birinin şikâyette bulunmadığını açıklamıştır. Facebook takipçilerinin farkındalığını bir nebze de olsa görmemizi sağlayan bu bilgi Hz. Peygamber'in tavsiyelerini hatırlamayı gerekli kılmaktadır:

"Mü'minler; birbirini sevmede, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermede, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organlar da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer[506]."

"Müslüman Müslümanın kardeşidir ona zulmetmez; onu düşmana teslim etmez. Kim bir Müslüman kardeşinin ihtiyacını giderirse, Allah da onun bir ihtiyacını giderir.

---

500 https://www.islamvemedya.com/mahremiyetin-degisen-yuzu-sosyal-medya/574/, (Erişim: 27.04.2019).
501 Bakara, 2/264.
502 Nesâî, "Cihâd", 24.
503 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Görmez (Ed.) vd., *Hadislerle İslam,* III, 193-203.
504 https://www.sabah.com.tr/webtv/dunya/son-dakika-haberi-yeni-zelandada-camiye-silahli-saldirinin-katliam-goruntuleri-ortaya-cikti, (Erişim: 27.04.2019).
505 https://www.haberturk.com/haberleri/yeni-zelanda-cami-saldirisi, (Erişim: 27.04.2019).
506 Müslim, "Birr", 66.

Kim bir Müslümanın sıkıntısını giderirse, Allah da kıyamette onun bir sıkıntısını giderir...[507]*."*

3.5.2. İnancı Olumsuz Etkileyen İçerikler Açısından

Sosyal medyada topluluk olarak var olan ve paylaşım yapan bazı sitelerin varlığı bilinmektedir. Bunlar arasında İslami sayfalar olarak anılanların yaptığı ayet ve hadis paylaşımları herhangi bir kontrol mekanizmasından geçmeden herkesin erişimine açılmaktadır. Facebook ve Twitter'da açılan bu sayfalarda muteber bilgiler olabildiği gibi bu sahihliğe sahip olmayan; kaynağında, tercümesinde vs. eksik ya da yanlışlar olan hadislerin varlığı görülmektedir[508]. Takipçilerin bunları kendi sayfalarında paylaşması da daha çok kişiye eksik ya da yanlış bilginin ulaşmasına sebep olmaktadır. Bu durum ilgili alanda yeterince eğitim almamış, kaynak araştırması yaparak bilginin doğruluğunu tespit edecek yetkinliğe sahip olmayan insanların inancını olumsuz yönde etkileyebilecektir. Ayrıca sadece bilimsel ortamlarda paylaşılabilecek bazı bilgilerin herkese açık sunulması bilgi kirliliğine sebep olan bir mahremiyet ihlali olarak zikredilebilir.

Çalışmamızda sözünü ettiğimiz her konuda olduğu gibi bu konuda da toplumda bir bilinç oluşturacak çalışmaların yapılması kanaatimizce gereklidir. Bu platformlarda belli bir kontrol mekanizmasının varlığı sağlanamayacaksa, dini konularda yeterli kapasiteye sahip ve bilimsel anlamda söz sahibi olan kişilerin/kurumların daha aktif bir şekilde alandaki ihtiyacı karşılamaları da mülahazalarımız arasındadır.

3.6. Modernitenin Sosyal Medyadaki Mahremiyet İhlallerine Etkisi

Günümüzde birçok ilkeyi görmezden gelerek, İslam'ın çizdiği sınırların aşılmasına sebep olan modernizmin mahremiyet algısında oluşturduğu değişimleri gözlemlemek zor değildir. Mahremiyetin dönüşümü düşünülenin aksine insanı özgürleştirmemiş, özgürlüğünü elinden almıştır. Modernizm ile başlayan bu durum postmodern zamanları yaşadığımız şu zamanlarda mahremiyet alanımızın iyice daraldığı sonucuna götürmektedir. Bu alanın değişmesiyle hayat algımız ve yaşam tarzımız belirli bir değişime uğramıştır. Eskiden başkasında görülen ve ayıplanabilen bazı davranışlar zamanla toplum tarafından

---

[507] Buhârî, "Mezâlim", 3.

[508] Recep Emin Gül, "Sosyal Medyada Hadis Kullanımı -Facebook ve Twitter Özelinde-", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi,* Bahar 2016, Sy. 30, ss. 167-180.

normal karşılanır olmuştur. Sosyal medya kullanımında bu gibi örnekleri görmek mümkündür.

Tanımadıklarına evinin kapısını açmaktan çekinebilen insanların sosyal medya ortamında tüm kapılarını herkese sonuna kadar açtığı zamanlar yaşanmaktadır. Evine geldiğinde perdelerini örtmenin peygamber sünneti olduğuna inanan Müslümanlar, sosyal medya ile perdelerini tüm dünyaya açmış durumdadır. Sosyal medya hesaplarında yediğini içtiğini herkesle ve sürekli paylaşan kullanıcıların durumu bu konuya örnek gösterilebilir. Artık görülmek gözetlenmek o kadar önemlidir ki, Barbarosoğlu'nun deyimiyle bir yemeğin yenilmesi ya da tadılmasından öte önemli olan şey; yemeğin görselinin sosyal medyada yayınlanmasından sonra aldığı "like" yani beğenidir[509]. Burada modernizmin sunduğu değer algısına İslam hukuku bağlamında bakmakta fayda olduğu muhakkaktır.

Modernizmin dayattığı sınırsızlık anlayışının da etkisiyle sosyal medya ortamında maksadın aşılması, fıkhî manada yeni problemlere çözüm aranmasına sebep olmaktadır. Konu, Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'na intikal eden sorular bağlamında ele alınacak olursa, Kurul'a gelen bazı sorular[510] bu konunun somutlaşması ve mahremiyeti ihlal ederek sınırları aşmanın nelere mal olduğunun tespiti açısından önemlidir:

Bu soruların bir tanesi Facebook aracılığıyla bir kadın ve bir erkek birbirine üç kere "ben sana vardım" diğeri de "ben seni eşliğe kabul ettim" derse, Allah katında dinen nikâhlanmış sayılırlar mı?" şeklindedir.

Bazı rükün ve şartları taşıması nikâh akdinin kurulması ve geçerli sayılması için gereklidir. Hanefiler için nikâh akdinin rüknü icap ve kabuldür[511]. *İn'ikad şartları* genellikle ehliyet, meclis birliği, akdin şarta bağlanmaması ve üzerinde ittifak edilen evlenme engelinin bulunmamasıdır[512]. Şahitler ve üzerinde ihtilâf edilen bir evlenme engelinin bulunmaması da sıhhat şartlarındandır[513]. Cumhur'a göre ise in'ikad ve sıhhat

---

[509] https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/muzede-goruldugumun-resmidir-2048948, (Erişim:27.04.2019).

[510] Ülfet Görgülü, "Din İşleri Yüksek Kuruluna Gelen Sorular Bağlamında Mahremiyet Algıları", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), II, 121.

[511] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 15.

[512] Muhammed Ebû Zehre, *el-Aḥvâlü'ş-Şahsiyye*, ss. 40-51; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 27.

[513] Muhammed Ebû Zehre, *el-Aḥvâlü'ş-Şahsiyye*, s. 52; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 27-33.

şartları arasında bir ayırım yapılmamış, akdin bu şartları taşıması halinde sahih, bunlardan birini taşımaması durumunda da bâtıl (fâsid) olarak nitelendirilmesi söz konusu olmuştur[514].

Nikâh akdinde önemli bir husus irade beyanıdır. İcap ve kabul aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının veya temsilcilerinin hukuken geçerli iradelerini birbirine uygun biçimde açıklamalarıdır. Böylece nikâh akdi meydana gelir. Hanefîler'e göre irade beyanlarından ilki icap, diğeri kabul adını alırken[515], Hanbelî ve Mâlikîler'e göre icap kadının velisi veya vekili tarafından erkeğe yapılan evlenme teklifi, kabul ise erkeğin buna verdiği olumlu cevaptır. Taraflar nikâh meclisinde hazır bulunuyorlarsa iradelerini sözlü olarak açıklamaları gerekmektedir. Taraflar gaipse evlenme iradesi yazıyla bildirilir. İki gaip arasında teâti edilen mektuplarla ise nikâh akdi gerçekleşmemektedir[516].

Yukarıdaki sorudan yola çıkarak internet üzerinden (Facebook, Messenger vb. görüntülü veya sadece sesli veya yazılı olarak) tarafların beyanlarını, ehliyet ve meclis birliğinin oluştuğunu kabul edecek olursak rükün ve in'ikad şartları yerine gelmekle birlikte şahitlerin bulunmaması, günümüzde tescilin gerekli olması sebebiyle böyle bir akdin Hanefilere göre fasid, diğer üç mezhebe göre ise batıl olduğu söylenebilir.

Sosyal medya platformlarının kullanıcılara sunduğu sözde özgürlük alanı modernitenin etkisi ile birlikte kadın ve erkek ilişkilerindeki mahremiyet alanını yok etmeye başlamıştır. "Evli bir erkeğin Facebook'ta tanıştığı bir kadını, arkadaşlığa ve şehevi düşüncelere ikna etmek için bekâr olduğunu söylemesi nikâhının düşmesine sebep olur mu?" şeklinde Din İşleri Yüksek Kuruluna gelen sorular bu hususstaki kaygıyı haklı kılmaktadır.

İslami literatürde mahremiyet kavramının içini dolduran Şâri'in emir ve yasakları iken, postmodern dönemde kişinin kendi istek ve arzularıdır. Postmodern anlayış bu sınırlara kişinin kendisinin karar vereceğini öğütlemektedir. Dolayısıyla mahremiyete

---

514 Zekiyyüddin Şâban, *el-Ahkâmü'ş-Şer'iyye li'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye*, Bingazi 1989, s. 99; Abdurrahman Sâbûnî, *Nizâmü'l-Üsre ve Hallü Müşkîlâtihâ fî Dav'i'l-İslam*, Dımaşk 2001, ss. 54-56.
515 el-Merğınânî, *el-Hidâye,* I, 224.
516 Fahrettin Atar, "Nikâh", *DİA,* XXXIII, 114.

modernizm öncülüğünde baktığımızda mahremiyet alanını bireyin kendisi belirlerken, ilahi buyruklar doğrultusunda baktığımızda ise mahremiyet alanının belirleyicisi Allah'tır[517].

Batıda mahremiyet "dokunma" üzerine kuruludur[518]. Bu sebeple Batılı anlayış, başkaları tarafından görünür olmayı mahremiyet kaybı olarak görmemektedir. Modernizm denilen olgunun da batı menşeli olduğu genel olarak kabul görmüştür. Günümüzde Müslümanların çoğu zaman mahremiyet alanını kendi isteğiyle daralttığı gerçeğini bu bakışla irdelemek gerekmektedir. Bu gerçekten hareketle; Allah'ın kendisi için belirlediği sınırları sosyal medya vasıtasıyla ihlal edebilen insan, yaşanabilecek problemlere tedbir alma ve çözüm üretme noktasında çağımızın gerektirdiği hızı yakalamalıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz örneklerden de yola çıkarak, özellikle sosyal medya üzerinden nikâh vb. konuların gündemini koruduğu da düşünülürse İslam hukukunda ilgili başlıklara dair bir sosyal medya hukuku oluşturmak gerektiği mülahaza edilmiştir.

3.7. Sosyal Medya ve Mahremiyet Hakkının İhlali

Mahremiyet hakkı son yıllarda yasal düzenlemelerde de yerini almakla birlikte özel yaşam alanlarımıza yönelik tehditlerin, bilgi iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesine paralel olarak arttığı görülmektedir[519]. Bu platformların bazı açılardan hayatımızı kolaylaştıran yönlerini de tekrar zihnimizde canlandırmakla birlikte Facebook'tan gelen arkadaşlık istekleri ve Instagram'dan gelen takip isteklerine ayrılan zamanı hiçe saymamak gerekmektedir. Kabul etmek istemediğimizde ısrarla gelen arkadaşlık isteklerini hak bağlamında değerlendirmek daha yerinde olacaktır. *"Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip ev halkına selam vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir. Herhalde (bunu) düşünüp anlarsınız[520]."* ayeti ve *"Sizden biriniz bir yere girmek için üç kere izin istediği halde kendisine izin verilmezse hemen geri dönsün[521]."* hadisi söz konusu meselenin mahremiyet sınırlarına uymadığını düşündürmektedir. Bu ilahi buyruk ve hadis-i şerife göre, mahremiyet hakkımızı kullanma hakkımız vardır.

---

517 Mazhar Bağlı, *Modern Bilinç ve Mahremiyet*, s. 185.
518 Soner Yağlı, "Yeni Medyada Örtük Olanın İfşası ve Gözetlenen Mahremiyetin Dönüşümü", *I. Uluslararası Yeni Medya-Yeni Yaklaşımlar Konferansı "Sosyal Medya ve Yeni Politikalar",* (Ed. Tevhit Ayengin), s. 290.
519 Nalan Çelikoğlu, Türkiye'de Üniversite Gençliğinde Mahremiyetin Dönüşümü, s. 50.
520 Nûr, 24/27.
521 Buhârî, "İsti'zân", 13.

Mahremiyetimizi korumak adına izin vermeme hakkımız olduğu gibi geri çevrilme ihtimalimizin de olduğu vurgulanmaktadır.

Konuya kişilik haklarının ihlal edilmesi açısından yaklaşıldığında sosyal medyadaki hak ihlallerinden bir diğerinin de kişilerin rızası alınmadan yapılan paylaşımlar olduğu söylenebilir. Yakın zamanda görsel ve yazılı basında yer alan ve sonrasında şahsi hesaplar da dâhil olmak üzere sosyal medya hesaplarında çokça paylaşılan bir haber bu konuya örnek teşkil etmektedir[522]. Bu haberde, bir akademisyen kadının trafik kurallarını ihlal etmesi gerekçesiyle, polis memurları tarafından ceza kesilmesi üzerine kadının verdiği tepkinin videoya alınması mevcuttur. Fatma Barbarosoğlu'nun "Değerler internetinin inşası için, kişilerin rızası alınmadan...[523]" diyerek makalesinde vurguladığı, sosyal medyada paylaşıldıktan sonra da herkesin kendince yorumlar getirdiği bu video mahremiyet hakkının ihlalinin sosyal medyadaki canlı örneğidir.

Çalışmamızın ilk bölümünde toplumun tüm fertlerini ilgilendiren genel haklar ve kamuya açık olmayan, bireyin kendisine ait özel haklardan bahsetmiştik. İlk bölümde mahremiyet hakkı olarak nitelendirdiğimiz bu hususlar modern hukukta özel yaşama saygı hakkı olarak karşılığını bulmaktadır. Sözü edilen videonun, bu videoya özne olan kadının rızası alınmadan sosyal medyaya servis edilmesi tam olarak mahremiyet hakkının ihlalidir. Sosyal medya paylaşımlarına konu olan kadının "1 ay geçtikten sonra video görüntülerinin basına servis edildiğini üzülerek öğrendim, hukuki olarak sürecin takipçisi olacağım[524]." diyerek tepkisini göstermesi kendi rızası dışında olduğunu da doğrulamaktadır.

Gözden kaçırılmaması gereken bir başka konu ise internette olan hiç bir bilginin gizli kalmaması ve reklam şirketleri başta olmak üzere devletin de her türlü mahremiyetimize dâhil oluyor olmasıdır.

Anayasamızda "Özel Hayatın ve Aile Hayatının Gizliliğine Saygı Gösterilmesi Hakkı" olarak tanımlanan[525] ve bu konudaki ihlallerde gereken yaptırımları konu alan kurallar mevcuttur: "*Kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlal eden kimse, bir yıldan üç yıla*

---

[522] https://www.haberler.com/ehliyetsiz-arac-kullandigi-icin-ceza-yiyince-11484229-haberi/,(Erişim: 28.04.2019).

[523] https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/degerler-interneti-icin-gun-gun-sosyoloji-2048381, (Erişim: 28.04.2019).

[524] https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/11/29/trafik-cezasi-kesilirken-ciglik-atan-kadin-konustu, (Erişim: 28.04.2019).

[525] TCK, md., 134; Bkz. Şevket Pekdemir, "Mahremiyet Algısı Hak Olgusu", Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, (Ed. Yavuz Ünal vd.), I, 129.

kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlal edilmesi halinde, verilecek ceza bir kat arttırılır (f.1). Kişilerin özel hayatına ilişkin görüntü veya sesleri hukuka aykırı olarak ifşa eden kimse iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. İfşa edilen bu verilerin basın ve yayın yoluyla yayımlanması halinde de aynı cezaya hükmolunur (f.2).”

Yargıtay’ın son günlerde gündeme gelen emsal kararında bahsi geçen olay çalışmamızda savunduğumuz sosyal medyada gerçekleştirilebilen kişilik hakkı saldırısına bir başka örnektir[526]. Twitter üzerinden kendisine hakaret edildiğini öne süren bir vatandaş internet yoluyla kişilik haklarının ihlalini sebep göstererek manevi tazminat isteminde bulunmuştur. Twitter aracılığıyla kendisine hakaret edildiğini ileri süren vatandaş 1. Asliye Hukuk Mahkemesi’ne başvurmuştur. Mahkeme ise davalının sosyal medyada paylaştığı sözlerin davacıyı kastederek söylendiğinin kanıtlanamadığı gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir. Davacının temyiz istemi üzerine devreye giren Yargıtay 4. Hukuk Dairesi davalının sosyal paylaşım ağı Twitter hesabı üzerinden yazdığı ifadelerde, “davacının ismini belirtmemiş olmasına rağmen isnatların mahiyetinden davacıyı kastettiği anlaşıldığından somut olayda matufiyet şartı gerçekleşmiştir.” diyerek önceki kararın bozulmasına oy birliği ile karar vermiştir. Burada matufiyetten kastın, isim söylenmese bile yayın yolu ile kişinin şeref ve haysiyetine veya özel yaşamına dolayısıyla da kişilik haklarına saldırı olduğu ifade edilmiştir.

İslam hukukunda hem kul hakkı hem de mahremiyet hakkının ihlali olarak değerlendirilebilecek bu gibi olaylarda ilahi buyruklar gereği, hak ihlalini gerçekleştirenlere gereken yaptırımlar uygulanır. Zira başkası tarafından yapılan mahremiyet ihlali yukarıda bahsi geçen olaylardaki gibi kişileri incitebilir ve bu da hak ihlali kapsamında değerlendirilir. Gazzâlî’ye göre, bu ifşa sır sahibini zarara uğratıyorsa haramdır ve bu davranıştan dolayı ifşa edenin kınanması gerekmektedir[527]. Aslında burada üzerinde durulan husus şahsiyet hakkının korunmasıdır[528].

---

[526] http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sosyal-medyada-isim-vermeden-hakaret-etmisti-yargitaydan-cok-onemli-karar-41209386 , (Erişim: 23.05.2019).

[527] el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn,* s. 1022.

[528] Bu konuda İslam hukukunda uygulanabilecek yaptırımlar için bkz. Üçüncü Bölüm, ss. 81-83.

Burada asıl mesele İslam'ın öngördüğü mahremiyet hukukunu sosyal medyada da hafife almamaktır. Hukukun gözetildiği bir toplumu inşa etmek adına kişi haklarına saygı gösterilmeli ve dokunulmazlıklara riayet edilmelidir.

SONUÇ

Tezimizde mahremiyet kavramının üzerinde durarak İslam hukukundaki boyutlarını ve sınırlarını çizmeye çalıştık. Bu sınırların sosyal medya ortamında ne kadarının aşıldığı konusu ise tezimizin asıl tartışma alanını oluşturmuştur.

Mahremiyet başkası görünce, duyunca, dokununca rahatsız olacağımız ve hoşumuza gitmeyen, özel alanımızdaki her şeyi kapsayabilir. Klasik fıkıh kitaplarında mahremiyet kavramı genellikle kitâbu'n-nikâh başlığı altında yer alır. Araştırmamıza konu olan mahremiyet ise teknik tanımlarından öte hayatın her alanında kulun fiillerinin kazanacağı boyut ve dikkat etmesi gereken sınırlarla ilgilidir. Dolayısıyla gerçek hayattaki mahremiyet algımızın sanal âlemde bulduğu konum ile ilgilidir diyebiliriz. Mahremiyet için genel geçer bir tanım bulabilmek zor görünmektedir. Zira dinî referanslarla düşünüldüğünde kul hakkı, haramlardan sakınma ve sadakat kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir.

İslam dininde haklar Allah'ın insanlara bir lütfudur. İnsanların üzerine düşen görev, dokunulmazlıklara riayet etmek ve birbirlerinin haklarına saygı göstermektir. İlahi kanunlar ise bu hakları elde etmek için değil korumak için mevcuttur.

Bireysel ve toplumsal hayatımızın yaşanılır kılınmasında önemli bir yeri olan mahremiyetin, günümüz dünyasının güncel tartışma konularının arasına girdiği görülmektedir. Çünkü günümüzde özellikle internetin etkisiyle fertlerin mahremiyet alanını daraltan pek çok gelişme faaliyete geçmiştir. Burada önemsenmesi gereken husus mahremiyetin kaynağıdır. Zira İslam inancında kul sadece Allah'a karşı sorumludur. Modern hukuktaki tanımda ise kişilerin mahremiyet alanları çizilirken daha çok kendi kararının etkili olduğu görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle günümüz şartlarında mahremiyete yönelik ihtiyacı karşılayan yeni tanımların geliştirilmesi, bu tanımların İslam hukuku bağlamında sınırlarının çizilmesi ve ihlal edilen mahremiyetler üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir. Bu sebeple klasik hukuk kitaplarında genellikle kitâbu'n-nikâh başlığında bulunan tanımına ek olarak özellikle "özel hayatın gizliliği" anlamında bir tabirle fıkıh kitaplarımızda yerini alması gerekmektedir.

Günümüzde pek çok insanın sosyal medyada kendi iradesiyle dâhil olduğu gönüllü ifşa sebebiyle mahrem olanla kamusal olan birbirine karışmaktadır. Sanal âlemin sunduğu

bu imkânlarla görünür olmayı başaran insan, *dikizlenmekten* rahatsız olmadan mahremini başkalarıyla paylaşmaya devam etmektedir. Hayatın bu denli merkezine alınan sosyal medyanın kullanımında dikkat edilecek hususların hukuki zeminde ele alınması söz konusu olmaktadır. Zira Müslüman her alanda olduğu gibi sosyal medyada da Müslümanca bir tavır sergilemelidir. Bu sebeple ilahi buyruklar doğrultusunda çizilmiş olan alanın yeniden inşa edilmesi için öncelikle kendimizden başlayarak toplumda eleştirel bir sosyal medya okuryazarlığı oluşturulması gerekmektedir.

Sosyal ağ sitelerinin hayatımıza sağladığı kolaylıkların yanında sebep olabildiği mahremiyet ihlalleri ve buna karşı İslam hukuk kaynaklarında karşılığını bulabilecek tedbirler ve yaptırımlar tezimizde değerlendirilmiştir. Öncelikle büluğ yaşına gelen fertlerin dini/hukuki fillere muhatap kılındığı açıklanmıştır. Buna göre sosyal medya platformlarında dinin esaslarına aykırı paylaşımlarda bulunan, uygunsuz sitelere giren ve bu ortamda uygunsuz görüntüler izleyen akıl baliğ kişi bu tasarruflarından elbette dini açıdan sorumlu olacaktır. İstatistiki veriler ergenlerin %20'sinin kendilerinin çıplak ya da yarı çıplak fotoğraflarını ve videolarını başkalarıyla sosyal medya yoluyla paylaştıklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kullanım sıklığı ve amacı dikkate alındığında özelde ergenlik çağına ulaşmış kullanıcıların genelde ise sosyal medyanın tüm muhataplarının bu konuda bilinçlendirilmesinin gerektiği ortaya çıkmaktadır. Temyiz çağı olarak isimlendirilen dönemde ise gereken tedbirlerin alınması ve bilinçlendirmenin yapılması da bu konudaki en önemli hususlardandır.

Sosyal medya platformlarının sunduğu imkânlardan biri de görünür olmaktır. Sosyal medyada paylaşılarak özel olmaktan çıkıp kamuya açılan bedenin mahremiyeti dini, ahlaki açıdan olduğu kadar hukuki açıdan da sorumluluklar doğurmaktadır. Bu sorumlulukların neler olduğu ve yerine getirilmediğinde uygulanacak hukuki yaptırımlar tartışılmalıdır. Elde ettiğimiz bilgilere göre güncel meselelerden olan bu konular hakkında fıkhi anlamda kapsamlı bir çalışma henüz yoktur. Bizim çalışmamızın da çıkış noktası tam olarak budur. Dolayısıyla kadın ve erkeğin sosyal medya ortamlarındaki görünürlüğünün hukuki zeminde ele alındığı akademik çalışmalara ihtiyaç vardır.

Sosyal medya ortamında müşahede edilen bazı paylaşımlar kadın ya da erkek için avret mahremiyeti konusunu gündeme getirmiştir. Kadın ve erkek için vücutlarında örtülmesi emredilen yerler naslarla belirlenmiş İslam hukuku âlimleri tarafından da tartışılmıştır. Buna göre kadın ve erkeğin avret yerlerini örtmesi farz, başkalarının avret

yerlerine bakmaları da haramdır. Gerçek hayatta geçerli olan bu sınırlar sanal âlem için de aynı şekildedir. Öyleyse bu konuları içine alan ve alanda eğitim almış ya da almamış herkesin anlayabileceği dilde oluşturulan bir sosyal medya ilmihalinin çıkarılması ihtiyaçtır.

Karşı cinslerin sanal ortamlardaki arkadaşlığı ve bu ortamın sunduğu imkânla baş başa kalabilecekleri ortamların oluşması çalışmamızın ele aldığı konular arasındadır. Burada ilk akla gelen Whatsapp ya da Messenger gibi kullanıcıların muhatabıyla baş başa kaldığı ve üçüncü kişilerin doğrudan görüşüne kapatıldığı alanlardır. İslam dininde bazı tutum ve davranışlar mefsedete yol açtığı için yasaklanmıştır. Yabancı kadınlarla baş başa kalmak, kadınların mahremi olmadan yolculuğa çıkması, iddet bekleyen bir kadına talip olmak ve nikâhlamak bunlar arasındadır. Birbirine nikâh düşen bir kadın ve erkeğin hangi ölçüler dâhilinde karşılıklı muhatap olabilecekleri fıkıhta "ihtilat" kavramıyla açıklanabilir. Bu kavrama yönelik değerlendirmeler ise klasik fıkıh eserlerinde genellikle kerahet ve istihsân başlıkları altında ele alınmıştır. Hukuki zemindeki değerlendirmelerden sonra denilebilir ki kötülüğe giden yolların engellenmesi adına, bir gereklilik olmadan birbirine mahrem olmayan bir kadın ve erkeğin sosyal medya araçları üzerinden yazışması, konuşması; birbirlerini etkileyecek şekilde iletişime geçmeleri uygun değildir.

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle, hayatımızın içinde etkin bir şekilde yer alan sosyal ağ sitelerinin, öncesinde var olan bir takım mahremiyet algılarımızı değiştirdiği gözlemlenmektedir. Mesken mahremiyetinin ihlali buna örnek gösterilebilir. Günümüz gelişmelerinin getirdiği bu değişimi İslami literatürden faydalanarak hukuki zeminde değerlendirdiğimizde *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'de* yer alan bazı kaideler öne çıkmaktadır. Yan komşusundan başlayarak bir başkasının mesken masuniyetine saygıyı ve zarar vermemeyi hedef alan kaidelerde, bir kimsenin komşusunun mevcut penceresinin ışığını kesmek, hane halkının sıklıkla kullandığı mutfağını, bahçesini görecek şekilde pencere açmak gibi ayrıntılardan bahsedilerek kurallar getirilmiştir. Neticede internet ve sosyal medyanın sunduğu imkânla gerek devlet eliyle gerekse bireysel müdahalelerle ifşasına şahit olunan özel alanların sorumluluklarını adı geçen Mecelle kaideleri kapsamında, İslam hukuku perspektifinde değerlendiren kaynaklar yazılmalıdır.

Sosyal medya konusundaki tartışma alanlarından biri daha paylaşılan bilgilerin güvenirliğidir. Her türlü bilginin hiçbir ilmi ya da bilimsel kontrolden geçmeden sunulduğu bu mecrada yanlış ve yanıltıcı beyanda bulunmak, nefret söylemleri içine girmek ve iftira

atmak gibi eylemlere şahit olunmaktadır. Bu bağlamda başkalarına yanlış bilgi vererek onları yanıltmanın, olduğundan farklı görünmeye ve göstermeye çalışmanın İslam'ın tasvip etmediği bir davranış olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda örneklediğimiz vakada da görüldüğü üzere gerçek hayatta belki de sınırlı kişilerin dâhil olduğu bir iftira kampanyasına sanal âlemde pek çok kişi şahitlik edebilmektedir. Kul hakkı boyutunda ciddi bir mesuliyet getirebilen bu durumda bir kimsenin Müslüman kardeşine (bu özellikler onda bulunmadığı halde) fasık, kâfir, alçak manasında habis, hırsız gibi kişilik haklarını ve onurunu zedeleyen, hakaret içeren lakaplar kullanmasının ta'zîr cezasının uygulanmasını gerekli kılacağı mülahaza edilmiştir. Burada önemli bir husus paylaşımı yapan kişilerin hukuki anlamda ceza ehliyetine sahip olduğudur. Başkalarının hakkında yalan haber yayan, iftira atan ve böylece fertlerin kişilik haklarına saldıran ve İslam hukukuna göre belirlenmiş şartları taşıyan kişiler hakkında gerekli yaptırım uygulanmalıdır. Ta'zîr suçları sadece fertlerin menfaatine zarar vermekle kalmayıp toplumun zarar görmesine sebep olabildiği için bu suçların cezası Allah hakkı olarak anılmıştır. İslam hukukunda ta'zîr cezası kapsamına giren bu gibi suçlar modern hukukta takibi şikâyete bağlı olan ya da şikâyet ortadan kalksa bile kamu davasına dönüşen suçlar olarak ele alınmaktadır. Nitekim TCK 125. maddede yer alan *hakaret suçu* kamu davalarına konu olan suçlar bağlamında değerlendirilmektedir.

Sosyal medyada profil açmak mahiyeti itibariyle yanlış bir fiil olarak değerlendirilmezken art niyetle açılan sahte profilin mefsedete yol açması durumunda sedd-i zerâi' kapsamında değerlendirilebilir. TCK'de ise 243, 244, 245 ve 246. maddelerde bilişim suçları kapsamında daha çok internet aracılığıyla işlenen suçlar kastedilmiştir. Buna karşın sosyal medya aracılığıyla işlenen suçların daha açık bir şekilde kanunda zikredilmesi gündeme alınmalıdır. Zira günümüz gelişmeleri dikkate alındığında Kanun koyucunun açıkça tanımlayamadığı, bu sebeple hâkimlerin suçun kapsamını belirlemekte zorluk yaşadığı bazı internet suçları söz konusudur. Bunlar arasında sanal ortamda sahte profil açmak da sayılabilir. Çalışmamızın asıl konusu olan İslam hukuku açısından değerlendirmeye alındığında ise nasların bizzat zikretmediği bu konunun maslahatlar başlığında ele alınarak sedd-i zerâi' ilkesi kapsamında kaynaklarda yerini bulması kanaatimizdir.

Özelikle Twitter gibi anlık ve etkin bilgi paylaşımının yapıldığı platformlarda gündeme gelen bir konu daha başkasına ait eserlerin kaynak gösterilmeden kullanılmasıdır.

Bu konudaki farklı görüşleri çalışmamızda değerlendirmekle birlikte başkasına ait olan bir eseri kaynak göstermeden kullanmak maddi ve manevi anlamda kazanç elde etmek, bunu günümüzün imkânlarıyla düşünüldüğünde sosyal medya aracılığıyla gerçekleştirmek ulaştığı kitlenin büyüklüğü yönünden kayda değer olmaktadır. Böyle bir durum haksız iktisap kapsamında değerlendirilebilir. Haksızlığa uğrayan kişi bunu ispat etmekle sorumlu tutulurken, zarara sebep olanın da zararı tazmin etmesi gerekmektedir. Sosyal medya ortamlarında yaşanabilen bu gibi olayların İslam hukuku bağlamında kapsamlı bir şekilde çalışılması ise bu kısımdaki önerimizdir.

Dijital çağın sunduğu bazı imkânlar aileye ve cinselliğe yönelik birçok unsurun alışık olunanın aksine herkese açık yaşanmasına sebep olabilmektedir. Çocuklarının en sevimli hallerini, hasta ya da vefat eden aile fertlerinin görsellerini sosyal medyaya tekrar tekrar servis eden bir kullanıcı profili son zamanlarda alışık olunan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Her türlü istismarın yaşanabildiği günümüz dünyasında özellikle çocuklara ait görsellerin sanal ortamda herkesin kullanımına sunulması çalışmamızda söz konusu olan mahremiyet ilkelerinin karşısında yer almaktadır. Dolayısıyla bundan sonra yapılacak İslam hukuku çalışmalarında sosyal medyada çocuk haklarının korunmasına dair bölümlerin yer alması önem arz etmektedir. Bazı ülkelerde bulunan kanuni düzenlemeler de ülkemize yönelik gündeme alınmalıdır. Hasta ve vefat eden fertlerin mahremiyetleri konusunda topluma yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapılması gereklidir. İnsan hakları bağlamında değerlendirdiğimiz bu konularda hasta mahremiyetini düşündüğümüzde TCK 134. madde özel yaşama atıf yapmakta ama bedenin ifşasına yönelik bir kavramı ve kapsamı doğrudan barındırmamaktadır. 2007 yılında resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5651 sayılı "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun" başlığındaki kanunun genel olarak bazı hükümleri düzenlemesi de gözümüzden kaçmayan bir husustur.

Mahremiyet ihlalinin getirdiği etkinin boşanan çiftlerdeki oranının %25 olduğu belirtilmiştir. İslam dini eşler arasında karşılıklı hak ve sorumluluklar ihdas etmiştir. Bu sorumlulukların gereğince yerine getirilmemesi durumunda geçimsizlik meydana gelirse belli şartlarda her iki taraf için de nüşûz konusu gündeme gelecektir. Nâşize olan kadın için naslarda hükümler açıktır. Erkeğin nâşiz olması durumunda ise 1917 tarihli Osmanlı Hukûk-u Âile Kararnamesi'nde Mâliki mezhebinin görüşü benimsenmiş olup bu durumda kadının da naşiz olan kocasına dava açabileceği belirtilmiştir. Asıl gözden kaçırılmaması

gereken husus ise eşler arasında sanal ortamda gerçekleştirilen ihlalin doğurduğu sonuç açısından, gerçek hayatta gerçekleşen ihlalden hiç bir farkı olmadığıdır. Bunlardan hareketle yazılı metinlerde henüz yerini almayan ve sanal ortamda yaşanan bu konuların, İslam hukukunun aile ile ilgili kısımlarına girmesi gerekmektedir.

Çalışmamızda ele aldığımız bir başka konu, insanın Yaratıcısına bir şükür vesilesi olarak sunacağı ibadetlerini öncelikle sosyal medyada yayınlayarak bu mecrada var olmaya çalıştığıdır. Ayrıca kişinin ilmi ve dini bilgi alma ihtiyacını bu platformlarda karşılamaya çalıştığı görülmekte bu da bazı olumsuzluklara sebep olabilmektedir. Sahih dini bilginin ancak konunun uzmanlarınca sunulması gerektiği dikkate alınırsa bu konuda resmi sitelerin varlığı önemli görünmektedir. Toplumu din konusunda aydınlatma görevi olan Diyanet İşleri Başkanlığının resmi sosyal medya hesapları bu konudaki ihtiyacı epeyce karşılasa da özellikle gençlere yönelik daha aktif hesapların açılması da yerinde olacaktır. Basına yansıyan haberlere göre DİB tarafından Dijital Yayıncılık Daire Başkanlığı isminde yeni bir daire başkanlığı kurulacaktır. Ayrıca Kurumun öncelikle personelinden başlamak üzere mahremiyet eğitimleri düzenlediği bilinmektedir. Bu önemli gelişmeleri dikkate almakla birlikte özellikle Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından sosyal medya ile ilgili sıkça sorulan soruların ve cevaplarının yer alacağı bir eserin ya da bir sosyal medya ilmihalinin topluma kazandırılması yerinde olacaktır. Din İşleri Yüksek Kuruluna gelen bazı soru ve sorunlar özellikle sosyal medyadaki ilişkilerde nikâh vb. konuların gündemini koruduğunu göstermektedir. Öyleyse sosyal medyadaki mahremiyet ihlallerinin aileye etkisi bundan sonra yapılacak akademik çalışmalarda yerini almalıdır.

Sonuç olarak öncelikle bir sosyal medya ahlakının oluşması sonrasında ise hukuki sorumlulukların gözden geçirilmesi adına bu tarz çalışmalar sürdürülmelidir. Fakat her an doğrudan bir denetimin sağlanmasının çok güç olduğu bu mecrada en önemli tedbir, kişinin kendi mahremiyet alanını bizzat kendisinin oluşturması ve korumasıdır.

KAYNAKÇA

Acar, İbrahim (2005). İslam Hukuku Açısından Nişanlanma. *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 23,* 87.

Akar, Muhlis (2016). *Hak Duyarlılığı*. Ankara: DİB Yayınları.

Akbaş, Bahattin (2014). Sanal Ortam ve Mahremiyet. *DİB Aylık Dergi, 287,* 50.

Akıntürk, Turgut; Karaman, Derya Ateş (2015). *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku.* İstanbul: Beta Yayınları.

Akpınar, Ali (1998). Kur'ân-ı Kerim'de Hak Kavramı ve Seyahat Etme Hakkı. *İslami Araştırmalar Dergisi*, *3-4,* 189-190.

Akpınar, M. Raşit (2017). İslam Hukuku Açısından Sosyal Medya. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 502.

Akyazı, Ayşenur (2018). Mahremiyetin Dönüşümü: Ünlülerin Instagram Paylaşımları Üzerine Bir Araştırma/Transformation of Privacy: A Study on The Instagram Shares of Celebrities. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *18 (1),* 197-216.

Akyüz, Hüseyin (2001). *Türk Eğitimcileri 1*. İstanbul: MEB Yayınları.

Akyüz, Yakup (2015). Batı Toplumunda Mahremiyet Algısının Oluşumu, Değişimi ve Etkisi. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu,* (Ed. Yavuz Ünal, Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir, Hasan Atsız), Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yay. 27-29 Mart 2015. II, 178.

Ali Haydar Efendi (2017). *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm,* 2. Baskı, İstanbul: DİB Yayınları.

Apaydın, H. Yunus (2011). Tesettür. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 40, Ankara, 538-543.

Armağan, Servet (1976). İslam Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği. *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, *6 (3-4),* 142.

Armağan, Servet (2004). *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler,* Ankara: DİB Yayınları.

Atar, Fahrettin (2007). Nikâh. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 33, İstanbul, 112-117.

Aydın, Bermal (ts). Sosyal Medya Mecralarında Mahremiyet Anlayışının Dönüşümü Transformation Of Privacy In Social Networks, *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi/Journal of Communication Studies, 5,* 137.

Aydın, Mehmet Akif (1989). Aile. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 2, İstanbul, 196-200.

Aydın, Mehmet Akif (1993). Çocuk. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 8, İstanbul, 361-363.

Aydın, Mustafa (1998). Kamusal Dönüşümün Siyasal ve Dinsel Sonuçları, *Tezkire, 13,* 111-123.

Aydın, Nevzat (2015). Hadislerde Mesken Mahremiyetini Tehdit Eden Unsurlara Karşı Alınan Önlemler. *EKEV Akademi Dergisi, 63,* 288.

Aydın, Nevzat (2015). Hz. Peygamber'in Sünnetinde Mesken Mahremiyetinin Korunmasına Yönelik Esaslar. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu,* (Ed. Yavuz Ünal, Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir, Hasan Atsız), Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yay. 27-29 Mart 2015, II, 293.

Ayengin, Tevhit (2007). *İslam ve İnsan Hakları Hukuki Temeller ve Çağdaş Yorumlar*. İstanbul: Ravza Yay.

Ayengin, Tevhit; Durmaz, Osman (2015). Sosyal Medyada Verilen Fetvaların Otantikliği. *I. Uluslararası Yeni Medya-Yeni Yaklaşımlar Konferansı "Sosyal Medya ve Yeni Politikalar",* (Ed. Tevhit Ayengin), Çanakkale: ÇOMÜ Matbaa, 396-411.

Bağlı, Mazhar (2011). *Modern Bilinç ve Mahremiyet.* (Ed. Peren Birsaygılı Mut), İstanbul: Yarın Yay.

Balcı, Bahar (2015). Savaş Fotoğrafçılığı Bağlamında Ölüm ve Mahremiyet: Ölü Bedenlerin Teşhiri Ya Da Medyanın Ölü-Seviciliği. (Ed. Uğur Yavuz vd.), *Medya ve Mahremiyetin Sınırları Ulusal Sempozyumu,* Erzurum: Atatürk İletişim Hakemli Dergisi Özel Sayısı, 19.

Barbarosoğlu, Fatma (2016). *Şov ve Mahrem.* 5. Baskı, İstanbul: Profil Kitap.

Bardakoğlu, Ali (1994). Ehliyet. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 10, İstanbul, 534-535.

Bardakoğlu, Ali (1997). Hak. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 15, İstanbul, 139-151.

Bardakoğlu, Ali (1998). Hidâne. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 17, İstanbul, 467-471.

Başoğlu, Tuncay (2011). Ta'zîr. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 40, İstanbul, 198-202.

Battal, Ahmet (2008). *Boşanma Sebepleri, Bap Uygulama Nihai Rapor*. İstanbul: Eflatun Matbaacılık.

Berki, Ali Himmet (1968). *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye).* İstanbul: Hikmet Yay.

Bilmen, Ömer Nasuhi (1985). *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu.* İstanbul: Bilmen Yayınevi.

Boyd ve Ellison, (2007). Facebook ve Mahremiyet: Görmek ve Gözetle(n)mek. (Aktaran: İlhan Korkmaz). *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 5,* 109.

Boynukalın, Ertuğrul (2003). Makâsıdü'ş-Şerîa. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 27, Ankara, 423-427.

Böke, Emine Gümüş (2017). İslam Hukuku'nda Kıyafet-Örtünme ve Kıyafetler Üzerindeki Resim ve Yazıların Durumu. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 3*, 40.

Bursevî, İsmail Hakkı (ts). *Rûḥu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Ḳur'ân,* Beyrut: Daru'l-Fikr.

Can, Ali (2013). Kur'ân ve Sünnet Işığında Komşuluğun Yeri. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21*, 218.

Cemiyyetü'l-Meârifi'l-İslamiyyeti's-Sekafiyye (2014). *Fıkhu't-Tevâsuli'l-İctimâî*. Beyrut: Merkezü Nûn li't-Te'lif ve't-Tercüme.

Cerrah, Lokman (2016). Sosyal Medya ve Bazı Kurumsal Etkileşimler ve Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *4,* 72-73.

Çağbayır, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük: Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı, I-V*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Çağrıcı, Mustafa (1997). Hak. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 15, İstanbul, 137-139.

Çağrıcı, Mustafa (2000). İffet. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 21, İstanbul, 506-507.

Çakın, Akın (1999). *Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Nedeniyle Boşanma*. Ankara: Adil Yayınevi.

Çeker, Orhan (1997). Halvet. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 15, İstanbul, 384-386.

Çeker, Orhan (2017). *Osmanlı Hukuk-u Aile Kararnâmesi.* 5. Baskı, Konya: Mehir Vakfı Yay.

Çelikoğlu, Nalan (2007). Türkiye'de Üniversite Gençliğinde Mahremiyetin Dönüşümü. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Çelikoğlu, Nalan (2008). *Mahremiyet: Kişiye Özel Alan Tartışması.* İstanbul: İskenderiye Yayınları.

Çiğdem, Recep (2010). Çocuk İstismar ve İhmali. (Ed. Kemal Sandıkçı), *Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu,* İstanbul: Ensar Neşriyat.

Dağıtmaç, Murat (2015). *Sosyal Medya Bizi Neden Kullanır.* İstanbul: Metafoz Yay.

Dalgın, Nihat (2010). *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2 (Ticari Hayatımız).* 1. Basım, Samsun: Etüt Yay.

Dalkıç Örs, Özlem (2018). Mahremiyet ve Instagram Mahremiyetinin İnsanın Yaşam Olgusuna Etkileri. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Demirci, Kürşat (1997). Haram. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 16, İstanbul, 97-100.

Dereli, Mustafa Derviş (2015). Gözetim Toplumunda Sosyal Medya ve Mahremiyetin Dönüşümü. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu,* (Ed. Yavuz Ünal, Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir, Hasan Atsız), Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yay. 27-29 Mart 2015, I, 538.

Döndüren, Hamdi (2005). *Delilleriyle Aile İlmihali.* İstanbul: Altınoluk Yay.

Döndüren, Hamdi (ts). Hak, Haklar. *Şamil İslam Ansiklopedisi,* 3, 116.

Dönmez, İbrahim Kâfi (2009). Sedd-i Zerâi'. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 36, İstanbul, 277-282.

Duman, M. Zeki (2011). *Kur'ân-ı Kerim'de Adâb-ı Muaşeret (Görgü Kuralları).* İstanbul: İpek Yayınları.

Ebû Ceyb, Sa'dî (1988). *el-Kâmûsu'l-Fıkhî,* Dımeşk: Daru'l-Fikr.

Ebû Ya'lâ, Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ (2000). e*l-Ahkâmu's-Sultâniyye.* Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Ebû Zehre, Muhammed (1957). *el-Ahvâlü'ş-Şahsiyye.* Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî.

Ed-Dağmî, Muhammed Râkân (1985). *et-Tecessüs ve Ahkâmuhû fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye.* 2. Baskı, Kâhire: Dâru's-Selam.

Edgell, Penny (2012). *Din ve Aile.* (Çev. Yıldız Kızılabdullah-Şahin Kızılabdullah, Çev. Ed. İhsan Çapçıoğlu), Ankara: İmge Kitabevi.

Ekşi, Ahmet (2015). İslam Hukuku Bakımından Tedavi Sürecinde Hasta Mahremiyetinin İhlali. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu,* (Ed. Yavuz Ünal, Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir, Hasan Atsız), Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yay. 27-29 Mart 2015.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (ts). *Hak Dini Kur'ân Dili.* 2. Baskı, İstanbul: Şura-Çelik Yay.

Ensarî, Zekeriya b. Muhammed, Zekeriya Zeynüddin Ebu Yahya es-Süneykî, (ts.). *Esnâ'l-Metâlib fî Şerhi Ravzi't-Talib*. Daru'l-Kütübi'l-İslamî.

Erdoğan, Mehmet (2016). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Ensar Neşriyat.

Ergin, Muharrem (1990). *Üniversiteler İçin Türk Dili*. 5. Basım, İstanbul: Bayrak Yayınları.

El-Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed (2005). *İhyâu Ulûmi'd-Dîn.* Beyrut: Dâru İbn Hazm.

El-Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed (ts.). *el-Mustasfâ.* (Thk: Hamza b. Züheyr), Medine-i Münevvere.

Göçmen, Tuba Livberber (2018). Toplumsal Yaşamda Bireyin Mahremiyet Yönelimleri: Sosyal Ağ Kullanıcıları Üzerine Bir Saha Araştırması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Gökçe, Birsen (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *8 (1-2),* 46-47.

Göle, Nilüfer (ts). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme.* İstanbul: Metis Yay.

Görgülü, Ülfet (2015). Din İşleri Yüksek Kuruluna Gelen Sorular Bağlamında Mahremiyet Algıları. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu,* (Ed. Yavuz Ünal, Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir, Hasan Atsız), Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yay. 27-29 Mart 2015. II, 121.

Görgülü, Ülfet (2017). Nesil Emniyeti. *Diyanet Aylık Dergi Aile Eki,* Sy. 316, 4-9.

Görgülü, Ülfet (2017). *Onur ve İffet.* 2. Baskı, Ankara: DİB Yayınları.

Görmez, Mehmet; Özafşar, Mehmet Emin; Ünal, İsmail Hakkı; Ünal, Yavuz; Erul, Bünyamin (Ed.) (2014). *Hadislerle İslam.* 1. Baskı, Ankara: DİB Yayınları.

Gül, Recep Emin (2016). Sosyal Medyada Hadis Kullanımı -Facebook ve Twitter Özelinde-. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi,* Sy. 30, 167-180.

Günay, Hacı Mehmet (2007). Nüşûz. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 33, İstanbul, 303-304.

Gündüz, Aslan (2000). İnsan Hakları. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 22, İstanbul, 323-327.

Gündüz, Olgun (2015). Toplumsal Değişme ve Mahremiyet Algısı. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu,* (Ed. Yavuz Ünal, Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir, Hasan Atsız), Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yay. 27-29 Mart 2015, I, 309-311.

Hacak, Hasan (1997). Hak. *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

El-Hallâf, Abdülvehhâb (1990). *Aḥkâmü'l-Aḥvâli'ş-Şahsiyye fi'ş-Şerîʿati'l-İslâmiyye.* Kuveyt: Dâru'l-Kalem.

El-Hattâb, Muhammed b. Abdurrahman el-Mâliki el-Mağribi (2010). *Mevâhibü'l-Celîl,* Moritanya: Dâru'r-Rıdvan.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî (ts). e*t-Tahrîr ve't-Tenvîr.* Daru't-Tunusi.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed (2012). *el-İsâbe fî Temyîzi's-Saḥâbe.* Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâîlî (1997). *el-Muğnî,* Riyad.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî (2010). *Lisanü'l-Arab.* Beyrut: Darû's-Sadır.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (2010). *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid.* 4. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh el-Meâfirî (2002). *Ahkâmü'l-Kur'ân.* 3. Baskı, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (2012). *Üsdü'l-Ğâbe fî Maʿrifeti's-Saḥâbe*. Beyrut: Daru İbn Hazm.

İbnü'l-Hümam, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (2003). *Fethu'l-Kadir*. 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbnü's-Sââtî, Ebü'l-Abbâs Muzafferüddîn Ahmed b. Alî (2005). *Mecmaʿu'l-Baḥreyn ve Mülteḳa'n-Neyyirayn,* 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Ebü'l-Meâlî Rüknüddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf et-Tâî en-Nîsâbûrî (ts.), *el-Burhân fî Uṣûli'l-Fıḳh.* Devha: Neşreden Abdülazîm ed-Dîb.

Kahraman, Abdullah (2008). *İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği (Mahremiyet).* Ankara: Ebâbil Yayınları.

Kahraman, Abdullah (2012). *İslâm Hukukunda Değişim ve İbadetler*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Kahraman, Abdullah (2015). Mahremiyetin Tanımı ve Sınırı. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu,* (Ed. Yavuz Ünal, Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir, Hasan Atsız), Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yay. 27-29 Mart 2015. I, 34.

Kahraman, Abdullah (2018). Fıkhî Perspektiften Sırrın İfşası. (Ed. Nazife Şişman), *Mahremiyet Hayatın Sırları ve Sınırları,* İstanbul: İnsan Yay.

Kal'acı, Muhammed Revvâs; Ganîbî, Hâmid Sadık (ts). *Mu'cemu Lüğati'l-Fukahâ*. Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân.

Kalaman, Sefer (2017). Yeni Medya ve Mahremiyetin Dönüşümü: Facebook Türkiye Örneği. *UHİV Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 14,* 18.

Kalaycı, Ahmet Rasim (Haz.) (ts). Medya Profesyonellerinin ve Medyanın Aile Algısı. *T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, Bilim Serisi 134.

Karaca, Nuray E. (2002). Türk Aile Hayatı Üzerine Genel Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (28),* 314.

El-Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısrî (1994). *ez-Zahîre fi'l-Fıḳh.* Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslamî.

Karaman, Hayrettin (1995). *İslam'da Kadın ve Aile.* İstanbul: Ensar Neşriyat.

Karaman, Hayrettin (2003). *Mukayeseli İslâm Hukuku.* İstanbul: İz Yay.

Karaman, Hayrettin (2005). *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku (1. 2. 3. Ciltler Bir Arada).* 10. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Karaman, Hayrettin (2006). *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar.* İstanbul: İz Yay.

Karaman, Hayrettin (2012). *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri I-III.* İstanbul: İz Yay.

Karaman, Hayrettin; Çağrıcı, Mustafa; Dönmez, İbrahim Kâfi; Gümüş, Sadrettin (2014). *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir.* 5. Baskı, Ankara: DİB Yayınları.

El-Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed (1986), *Bedâiü's-Sanâî' fî Tertîbi'ş-Şerâi'.* Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Kaya, Ali; Çalış, Halit (1997). Haksız İktisap. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 15, İstanbul, 211-216.

Kıranşal, Abdülaziz (2017). *Gençler İçin Sosyal Medya İlmihali.* 8. Baskı, Ankara: MGV Yayınları.

Komisyon (2000). *İlmihal-I İman ve İbadetler*. 5. Baskı, İstanbul: TDV Yayınları.

Komisyon (2006). *İslâm'a Giriş Gençliğin İslam Bilgisi.* 1. Basım, Ankara: DİB Yayınları.

Korkmaz, İlhan (2012). Facebook ve Mahremiyet: Görmek ve Gözetle(n)mek/Facebook And Privacy: See And Watch/Beıng Watched. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 5*, 108.

Köse, Hüseyin (2011). *Medya Mahrem Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamdan Parçalar.* İstanbul: Ayrıntı Yay.

Köse, Hüseyin (2012), *İletişim Sosyolojisi Ders Notları.* İstanbul: Simge Basım.

Köse, Saffet (2015). *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu.* Konya: Mehir Vakfı Yayınları.

El-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh (2006). *el-Câmiʿ li-Ahkâmi'l-Ḳurʾân,* Beyrut: Müessesetü'r-Risale.

El-Makdisî, Ebu'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Haccâvî (ts).*el-İḳnâʿ li-Tâlibi'l-İntifâʿ*.

El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî (2005). *Tevilâtu Ehli's-Sünne*. (Thk. Mecdî Bâsellûm), Beyrut.

Martı, Huriye (2009). Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti. *Marife Dergisi, 2,* 13.

Martı, Huriye (2015). *Ailem.* 1. Basım, Ankara: DİB Yayınları.

Martı, Huriye (ts). Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti. (Ed. Kadir Canatan), *Beden Sosyolojisi,* İstanbul: Açılım Kitap.

El-Maverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (2006). e*l-Ahkâmu's-Sultâniyye.* Kahire: Daru'l-Hadis.

El-Merağı, Ahmed Mustafa (ts). *Tefsirü'l-Merağı I-XXX*. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi.

El-Merğınânî, Burhanüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi Bekr el-Ferğânî (ts). *el-Hidâye,* Beyrut: Dârü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam.

El-Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ (2011). *İslam'da Aile Hukuku (Karı - Koca Hakları)*. (Çev. Memiş Tekin), 3. Baskı, Konya: Kitap Dünyası Yayınları.

El-Mevsılî, Abdullah b. Mahmud (2002). *Kitabü'l-İhtiyar li Ta'lîli'l – Muhtar.* Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

El-Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî ed-Dımaşkî (2002). *el-Lübâb fî Şerḥi'l-Kitâb.* Dımeşk: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis.

El-Muhâsibî, Ebu Abdullah Hâris b. Esed (ts). *er-Ri'âye li-Hukûkıllâh.* 4. Baskı, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Mustafa, İbrahim; ez-Ziyat, Ahmed Hasan; Abdulkadir, Hamit; Neccar, Muhammed Ali (1972). *el-Mu'cemü'l-Vasît.* Kahire: el-Mektebetü'l-İslamiyye.

Mutçalı, Serdar (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük.* İstanbul: Dağarcık Yayınları.

Niedzvecki, Hal (2010). *Dikizleme Günlüğü.* (Çev. Gökçe Gündüç), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Öğüt, Salim (2003). Mahrem. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 27, Ankara, 388-389.

Pekdemir, Şevket (2015). Mahremiyet Algısı Hak Olgusu. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu,* (Ed. Yavuz Ünal, Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir, Hasan Atsız), Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yay. 27-29 Mart 2015. I, 129.

Er-Rağıb el-Isfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed (ts). *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân.* Mektebetü Nazar Mustafa el-Bâz.

Er-Râzî, Ebû Abdillâh Ebü'l-Fazl Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn et-Taberistânî (1981). *Mefâtîhu'l-Ğayb*, Beyrut: Daru'l-Fikr.

Sâbûnî, Abdurrahman (2001). *Nizâmü'l-Üsre ve Hallü Müşkîlâtihâ fi Dav'i'l-İslam.* Dımaşk.

Sandıkçı, Kemal (2010). Bir Medeniyet Projesi Olarak Aile. (Ed. Kemal Sandıkçı), *Çocuk Sorunları ve İslâm Sempozyumu,* İstanbul: Ensar Neşriyat.

Sanlav, Ümit (2014). *Sosyal Medya Savaşları.* İstanbul: Hayat Yayın Grubu.

Sarı, Özgür (2016). Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı. (Ed. Mustafa. Aydın), *Sistematik Aile Sosyolojisi*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (1989), *el-Mebsût,* 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

Es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (2008). *Mebsût 1000 Yılın İslam Fıkhı Temel Eseri Delilller ve Hükümler.* (Ed. Mustafa Cevat Akşit), İstanbul: Gümüşev Yay.

Sinanoğlu, Mustafa (1999). İbadet. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 19, İstanbul, 233-235.

Şâban, Zekiyyüddin (1989). *El-Ahkâmü'ş-Şer'iyye li'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye.* Bingazi.

Şâban, Zekiyyüddin (2001). *İslam Hukuk İlminin Esasları*. (Çev. İbrahim Kâfi Dönmez), 5. Baskı, Ankara: TDV Yay.

Şâban, Zekiyyüddin (ts). *Usulü Fıkhi'l-İslamî.* Mektebetü Hanefiyye Yay.

Eş-Şafiî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris (2001). *el-Ümm.* Daru'l-Vefa.

Şen, Yusuf (2015). İslam Hukuku Açısından Aile İçi Mahremiyetin İhlali ve Boşanmalara Etkisi. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu,* (Ed. Yavuz Ünal, Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir, Hasan Atsız), Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yay. 27-29 Mart 2015, II, 264.

Şener, Mehmet (1991). Avret. *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 4, İstanbul, 125-126.

Şişman, Nazife (2016). *Emanetten Mülke.* 4. Baskı, İstanbul: İz Yay.

Şişman, Nazife (2017). *Dijital Çağda Müslüman Kalmak.* İstanbul: İnsan Yay.

Şişman, Nazife (Ed.) (2018). *Mahremiyet Hayatın Sırları ve Sınırları.* İstanbul: İnsan Yay.

Udeh, Abdülkadir (1990). *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk 1, Notlar İlaveli ve Türk Ceza Kanunu Karşılaştırmalı.* (Çev. Ruhi Özcan, Ali Şafak), 1. Baskı, Ankara: Rehber Yay.

Udeh, Abdülkadir (2005). *et-Teşrîu'l-Cinâi'l-İslamî Mukarenen bi'l-Kanûni'l-Vaz'î*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Ünal, Asife (1998). *Yahudilikte Hıristiyanlıkta ve İslam'da Evlilik*, Ankara: Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri.

Ünal, İ. Hakkı (2001). Hadislere Göre Kadının Örtünmesi, *İslamiyât Dergisi, 4 (2),* 67.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî (1992). *Esbâbü'n-Nüzûl.* 2. Baskı, Demmâm: Dâru'l-İslâh.

Wehr, Hans (ts). A Dictionary of Modern Written Arabic, Beyrut: Mektebetu Lübnan.

Westin, Alan Furman (2015). *Privacy and Freedoom.* New York: Ig Publishing.

Yağlı, Soner (2015). Yeni Medyada Örtük Olanın İfşası ve Gözetlenen Mahremiyetin Dönüşümü. (Ed. Tevhit Ayengin), *I. Uluslararası Yeni Medya-Yeni Yaklaşımlar Konferansı, Sosyal Medya ve Yeni Politikalar,* Çanakkale: ÇOMÜ Matbaa.

Yaman, Ahmet (2013). *İslam Aile Hukuku.* 12. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Yeniçıktı, Nagihan Tufan (2017). *Sosyal Medya Facebook ve Twitter Motivasyonları,* Konya: Literatürk Akademi.

Yıldırım, Ergün (2001). Toplumsal Değişme Sürecinde Aile. (Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım) *Aile Sosyolojisi,* İstanbul: Açılım Yay.

Yıldırım, Mustafa (2015). Mekân, Ortam ve Çevre Faktörleri Bağlamında Sosyolojik Açıdan Mahremiyet. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu,* (Ed. Yavuz Ünal, Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir, Hasan Atsız), Samsun: Ordu İlahiyat Vakfı Yay. 27-29 Mart 2015, II, 411.

Yıldız, Asiye Kakırman (2012). Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi. *Bilgi Dünyası Dergisi, 13 (2),* 530.

Yiğit, Yaşar (2012). *İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü.* Ankara: Sistem Ofset Yay.

Yurtseven, Yılmaz (2003). 1917 Tarihli Hukuk-u Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11 (1-2),* 247.

Yüksel, Mehmet (2003). Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58 (1)*, 185-190.

Yüksel, Mehmet (ts), Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64 (1),* 277-278.

Ez-Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed el-Hüseynî (1994). *Tâcü'l-ʿArûs min Cevâhiri'l-Ḳâmûs.* Matbaatü Hükümeti'l-Kuveyt.

Ez-Zerkâ, Mustafa Ahmed (2004). *el-Medhalü'l-Fıkhiyyü'l-Âm*. 2. Baskı, Dımeşk: Daru'l-Kalem.

Zeydan, Abdülkerim (2001). *el-Veciz fî Usûli'l-Fıkh.* 7. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risale.

Zorlu, Süleyman Emre (2013). Günümüz ve İslam Hukukunda Çocuk Hakları Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21 (2),* 155.

Zuhaylî, Vehbe (2015). *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi.* İstanbul: Risale.

Zuhaylî, Vehbe (2017). *Fıkıh Usûlü.* (Çev. Mehmet Efe), 4. Baskı, İstanbul: Risale.

Web Üzerindeki Kaynaklar:

AKTAŞ, Cihan "Mahremiyet Tartışmaları Bize Neyi Öğretmişti?", https://www.dunyabulteni.net/mahremiyet-tartismalari-bize-neyi-ogretmisti-makale,19526.html, (Erişim: 24.01.2019).

Din İşleri Yüksek Kurulu Karar ve Mütâlaaları: https://kurul.diyanet.gov.tr/KurulKarar/, (Erişim: 07.04.2019).

http://arsiv.salom.com.tr/news/print/20595-SANAL-ALEM-Fayda-mi-Zarar-mi.aspx (Erişim: 25.01.2019).

http://blog.ilem.org.tr/wp-content/uploads/2018/11/genc-kusagin-instagram-profilleri-hafsanur-aslanoglu.pdf, (Erişim: 16.04.2019).

http://dergipark.gov.tr/download/article-file/234604, (Erişim: 21.04.2019).

http://www.bursadabugun.com/haber/bursa-daki-silahli-dehsetin-altindan-sanal-ask-hikayesi-cikti-791242.html, (Erişim: 30.01.2019).

http://www.dijitalajanslar.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2017/, (Erişim: 24.01.2019).

http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sosyal-medyada-isim-vermeden-hakaret-etmisti-yargitaydan-cok-onemli-karar-41209386 , (Erişim: 23.05.2019).

http://www.islamopediaonline.org/fatwa/al-azhar-fatwa-committee-egypt-bans-facebook, (Erişim: 02.05.2019).

http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf, (Erişim: 07.04.2019).

http://www.milliyet.com.tr/Milliyet-Tv/video-izle/Cesetlerle-selfie-cekti--Uzw7lCLJosEF.html, (Erişim:17.04.2019).

http://www.paldf.net/forum/showthread.php?t=564827, (Erişim: 02.05.2019).

http://www.radikal.com.tr/hayat/olu-dedeyle-pozun-gercek-hikayesi-ortaya-cikti-1198114/, (Erişim: 30.01.2019).

http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593 , (Erişim: 18.04.2019)

https://dergipark.org.tr/download/issue-file/504, (Erişim:25.04.2019).

https://dijilopedi.com/2018-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/, (Erişim: 27.01.2019).

https://dijilopedi.com/2019-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/ (Erişim: 28.05.2019).

https://dijilopedi.com/dunyada-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri-2-ceyrek-raporu/, (Erişim: 27.01.2019).

https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/48/ , (Erişim: 23.05.2019).

https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/861/koca-evliligin-gereklerini-yerine-getirmiyorsa-kadin-bosanma-talebinde-bulunabilir-mi- , (Erişim: 16.05.2019).

https://odatv.com/ataturk-ve-cumhuriyet-dusmani-isim-icin-universitede-panel-duzenlediler-25111842.html , (Erişim: 20.02.2019).

https://sgkrehberi.com/haber/138515/cok-tartisilacak-karar-facebook-paylasimi-dayaktan-daha-agir.html, (Erişim: 01.02.2019).

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp, (Erişim: 21.06.2019).

https://toad.edam.com.tr/sites/default/files/pdf/mahremiyet-olcegi-toad.pdf, (Erişim: 07.03.2019)

https://wearesocial.com/blog/2018/01/global-digital-report-2018, (Erişim: 27.01.2019).

https://webrazzi.com/2016/10/05/youtubeun-turkiye-kullanici-profili-arastirmasi/ (Erişim: 24.01.2019).

https://www.akittv.com.tr/gundem/2018/11/26/yine-odatv-yine-yalan-saptirma/ , (Erişim: 20.02.2019).

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160302_facebook_ebeveynlere_uyari, (Erişim: 30.01.2019).

https://www.comu.edu.tr/haber-18349.html, (Erişim: 09.04.2019).

https://www.dirilispostasi.com/analiz-yorum/cocuklari-bekleyen-sanal-afet-5a848118f0fd0a382352c24f, (Erişim: 04.02.2019).

https://www.ensonhaber.com/yogun-bakimda-selfie-ceken-hemsireye-sorusturma-2016-10-18.html, (Erişim: 30.01.2019).

https://www.haberler.com/ehliyetsiz-arac-kullandigi-icin-ceza-yiyince-11484229-haberi/, (Erişim: 28.04.2019).

https://www.haberturk.com/daha-dogmadan-instagram-da-109-bin-takipcisi-oldu-1841571, (Erişim: 31.01.2019).

https://www.haberturk.com/evlenme-ve-bosanma-istatistikleri-aciklandi-2389156-ekonomi , (Erişim: 18.04.2019).

https://www.haberturk.com/giresun-haberleri/64090726-sanal-ask-umudu-iskence-ile-son-buldusosyal-medyada-tanistigi-kadinin-tuzagina-dusen, (Erişim: 31.01.2019).

https://www.haberturk.com/haberleri/yeni-zelanda-cami-saldirisi, (Erişim: 27.04.2019).

https://www.haberturk.com/youtube-un-vlogger-logan-paul-a-kestigi-ceza-belli-oldu-1792749, (Erişim: 30.01.2019).

https://www.islamvemedya.com/mahremiyetin-degisen-yuzu-sosyal-medya/574/, (Erişim: 27.04.2019).

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf, (Erişim: 23.01.2019).

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf, (Erişim: 25.04.2019).

https://www.posta.com.tr/olen-babasiyla-fotograf-koyan-fenomen-jelica-ljubicice-ofke-haber-fotograf-2027331, (Erişim: 28.04.2019)

https://www.sabah.com.tr/webtv/dunya/son-dakika-haberi-yeni-zelandada-camiye-silahli-saldirinin-katliam-goruntuleri-ortaya-cikti, (Erişim: 27.04.2019).

https://www.star.com.tr/yazar/problemli-internet-kullaniminin-ailede-urettigi-3-sorun-yazi-1405485/, (Erişim: 27.04.2019).

https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/11/29/trafik-cezasi-kesilirken-ciglik-atan-kadin-konustu (Erişim: 28.04.2019).

https://www.uhim.org/Uploads/GenelDosya/2016-dunya-hak-ihlalleri-raporu-1779-d.pdf, (Erişim: 29.04.2019).

https://www.yenisafak.com/dunya/2-milyar-kisi-yoksul-3390708, (Erişim: 18.04.2019).

https://www.yenisafak.com/yazarlar/erolgoka/bir-direnis-hatti-mahremiyet-2049410, (Erişim: 24.02.2019).

https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/degerler-interneti-icin-gun-gun-sosyoloji-2048381 (Erişim: 28.04.2019).

https://www.yenisafak.com/yazarlar/fatmabarbarosoglu/muzede-goruldugumun-resmidir-2048948, (Erişim: 27.04.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	: ÇEKİÇ, SEVDEGÜL
Uyruğu	: T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri	: 15.11.1982
Telefon	: ……
Faks	: ……
E-mail	: sevdegulcekic@hotmail.com

Eğitim

Derece	*Eğitim Birimi*	*Mezuniyet Tarihi*
Lisans	: İlahiyat	: 03.07.2011
Lise	: İmam-Hatip	: 16.06.2000

İş Deneyimi

Yıl	*Yer*	*Görev*
7	DİB	Vaiz

Yabancı Dil

Arapça